

missam. *l. quanquam* 10. *C. ad leg. Falc.* *l. cohaeredi* 41. *§. cum filiae* 2. *de vulg. & pupil.* Neque sane ulla ratio afferri potest, quamobrem cum S. C. inducitur, duae quartae a filio detrahantur: cum autem *Falcidiae* ratio ponitur, una duntaxat. Nam *Falcidia* inofficiosi testamenti querelam excludi, scribit Iureconf. in *d. l. Papinianus* 8. *§. quarta autem* 9. *de inof. test.* Tum vero, non intelligo, quaenam ista naturae quarta sit, nullam enim certam portionem in bonis parentum filiis natura definivit. Praeterea, si naturae iure portio ista filiis debetur, (uti existimavit Summus Pontifex in *cap. Raynutius*. 8. *de testa.*) querela inofficiosi testamenti filio non erat necessaria. Nam neque arrogato, qui ex D. PII constitutione quartam habet, necessaria est. *d. l. Papinianus* 8. *§. si quis impubes* 15. Postremo liberis naturalibus tantum eadem ista portio deberetur.

[5.] UTILITAS autem legis *Falcidiae* illa est, ne testamenta destituantur, nullo proposito ex aditione haeredibus institutis commodo. Adire namque ex testamento ne filius quidem cogi potest: qui & beneficio Praetoris abstinere, & suo iure omittere causam testamenti potest. Haec eadem causa ordinem Amplissimum movit, ad permittendam similem retentionem de fideicommissariis haereditatibus. Quantum autem testamentorum favor sit, ex eo intelligimus, quod si pars iudicantium pro liberis, pars pro testamento iudicaverit, ea pars vincit, quae pro testamento iudicavit. *l. si pars* 10. *de inof. testa.*

[6.] NECESSARIA autem fuit lex *Falcidia* post leges *Furiam* & *Voconiam* testamentarias: quia iis legibus non satis haeredi cavebatur, & per consequens neque testamento. Illa plus mille assibus legatarium capere vetabat, sed numerum legatariorum non diffiniebat. Itaque poterat evenire, ut multiplicato numero legatariorum, haeredi nihil relinqueretur. Lex autem *Voconia* vetabat, eum, qui esset census,

plus cuiquam legare, quam ad haerodem perveniret, uti testatur M. TULLIVS in *praet. urb.* Qua lege salva, poterat evenire, ut pluribus legatariis, unus duntaxat aureus ad haerodem perveniret. Ponamus, ab eo, qui centum aureos in bonis habebat, nonaginta novem legatariis singulos aureos legatos. Itaque neutra lex ullo satis iusto operae pretio haeredes ad adeundas haereditates invitabat. Legem porro *Furiam* legem minus quam perfectam appellat VLPPIANVS *titul. 1. Instit.* quae factum non rescinderet: sed ei, qui plus mille assibus ceperat, poenam quadrupli iniungeret: quam poenam lex *Falcidia* sustulit illis verbis, sine FRAUDE SVACAPERE LICETO.

[7.] Pertinet autem lex *Falcidia* ad legata, ad fideicommissa particularia, relicta testamento ex S. C. & ab intestato ex D. PII constitutione. *l. filiusfamilias* 18. *hoc titu.* Ad donationes item causa mortis ex D. SEVERI constitut. *l. 2. C. de donat. caus. mort.* cuius constitutionis potestate fit, ut rei corporaliter traditae, pars tamen quarta in haereditate remansisse videatur. *l. penult. C. ad leg. Falc.* *l. 1. §. si quis* 5. *quor. lega.* Item ad donationes inter virum & uxorem, quae morte confirmantur. *l. cum hic status* 32. *de donat. inter. vir. & ux.* Ad eam postremo mortis causa capionem, de qua Imperator in *l. penult. C. ad leg. Falcid.* Neque enim eius legis decisio casum propositum egreditur; de quo scribendum ad *§. item* 8. De donationibus, quae inter virum & uxorem permittae sunt, non detrahatur *Falcidia*: neque enim eae donationes morte confirmantur: *arg. l. si quando* 109. *de leg. 1.* de donationibus item inofficiosis non detrahatur *Falcidia*, nisi mortis causa fiant: adversus namque eas, quae inter vivos fiunt, proditum est remedium QUERELAE *inofficiosae donationis*, ad exemplum inofficiosi testamenti: de quo remedio Imperator in *titu. de inoffic. donati.* His praemissis consequens est, ut ad interpretationem legum accedamus.

I. PAVLVS Lib. singulari ad legem Falcidiam.

Lex etiam Falcidia lata est, quae primo capite liberam legandi facultatem dedit usque ad dodrantem, iis verbis, QUI CIVES ROMANI SVNT, QUI EORVM POST HANC LEGEM ROGATAM TESTAMENTVM FACERE VOLET, VT EAM PECVNIAM, EASQVE RES, QVIBVSQ. DARE LEGARE VOLET, IVS POTESTASQ. ESTO, VT HAC LEGE SEQVENTI LICEBIT. Secundo capite modum legatorum constituit iis verbis, QVICVNQVE CIVIS ROMANVS POST HANC LEGEM ROGATAM TESTAMENTVM FACIET, IS QVANTAM CVIQ. CIVI ROM. PECVNIAM IVRE PVBLICO DARE LEGARE VOLET, IVS POTESTASQ. ESTO: DVM ITA DETVR LEGATVM, NE MINVS QVAM QVARTAM PARTEM HAEREDITATIS EX EO TESTAMENTO HAEREDES CAPIANT. ET IIS, QVIBVS QVID ITA

DATVM LEGATVMVE ERIT, EAM PECVNIAM SINE FRAVDE SVA CAPERE LICETO: ISQVE HAERES, QVI EAM PECVNIAM DARE IVS-SVS DAMNATVSVE ERIT, EAM PECVNIAM DEBETO DARE, QVAM DAMNATVS EST.

S V M M A R I V M.

1. Verbum legandi quomodo accipiendum?
2. Differentia legis Falcidiae & Voconiae?
3. Leges, nisi quibus facinora coërcentur, praeteritum non respiciunt tempus.
4. Legata nisi in testamentis non relinquuntur.
5. Pecuniae & rei differentia?
6. Lex Falcidia uni dodrantem legare permittit.
7. Dare, legare pro iisdem habentur.
8. Ius testamentorum publicum est.
9. Quarta Falcidiae hodie triens est vel semissis pro heredum numero.
10. Capere quid in h. l. notet?
11. Fraus h. l. est periculum.
12. Cur in l. Falcidia, quae ad omnia legata pertinet, nominatim de legato damnationis caveatur?

[1.] **O**VEANVS. Liberam legandi facultatem *Lege XII. Tabul.* concessam, lege *Voconia* sublatam, lex *Falcidia* usque ad dodrantem restituit. Nam lex *Furia* factum non rescindebat, uti iam superius scripsimus. Verbum autem *legandi* proprie accipiendum est ita, ut in legibus novis accipitur: quarum auctoritate verbum hoc est coangustatum: quod in *lege XII. Tabul.* plenissime accipitur. *l. verbis legis 12. de verbo. signific.*

[2.] *Lex ait, QVI CIVES ROMANI SVNT.*) Ius enim testamentorum proprium est civium Romanorum. Nullam porro differentiam constituit lex *Falcidia* inter censes & incenses: cum lex *Voconia* ei, qui census non esset, infinitam daret legandi potestatem, teste *M. TULLIO* in *praetura urb.* Duo porro erant solennia legum principia, alterum, *QVI CIVES ROM. SVNT.* alterum *QVICVNQ. SENATOR.* uti testatur idem *M. TULLIUS* in *oratione pro Rabi. Posth.* & in *oratione pro Aul. Cluent.* legibus iis, quarum initium erat, *QVICVNQ. SENATOR.* plebs non tenebatur, in qua Equites numerabantur. Quarum autem initium erat, *QVICVNQ. CIVIS ROM.* iis legibus cunctus populus tenebatur.

[3.] *Ait lex, QVI EORVM POST HANC LEGEM ROGATAM.*) Nulla lex de iure civili praeteritum tempus respicit: leges, quibus facinora coërcentur, interdum praeteritum tempus respiciunt, si eiusmodi facinora sunt, quae sua sponte vitanda fuerint, nulla etiam lege lata: uti testatur *M. TULLIUS* in *Praet. urb. Rogatae* autem leges dicuntur, quas Populus interrogatur, iubeatne leges esse: itaque in tabellis, quibus suffragia ferebantur, scripta verba haec erant, *VTI ROGAS.*

[4.] *Lex ait, TESTAM. FACERE VOL.)* Neque enim alibi, quam in testamento legata re-

linquuntur. *§. praeterea. 10. de fideicom. haered. lib. II. Instit.*

[5.] *Ait PAVLVS, VT EAM PECVNIAM EASQ. RES.)* Pecunia ea, quae in computatione patrimonii sunt, *Res* vero ea etiam, quae sunt extra patrimonium, complectitur. *l. rei 5. & 23. de verbo sign.* Vtroque autem nomine etiam *iura & actiones* continentur. *l. pecunia 4. de verbo sig.* Interdum *pecunia* pro universo patrimonio sumitur, ut in *l. nam quod 14. §. ult. ad Trebel.*

[6.] *Lex ait, QVIBVSQVE.)* Vni pluribusve: uti enim iam diximus, dodrantem haereditas uni per legem *Falcidiam* legare licet. Quod per legem *Voconiam* non licebat. Hoc autem ita accipiendum est, si modo cum eis factio sit testamenti. *§. legari. 24. de legat. lib. II. Instit.*

[7.] *Lex ait, DARE LEGARE.)* Pro eodem dixit; omne namque legatum donatio est. *l. legatum 116. de leg. 1.* Ita verbum hoc accipiendum est in *l. ex facto 17. §. si quis ita caverit 3. ad Trebel.* Est autem *Legare*, auctore *VLPIANO* in *Instit. tit. de leg. imperative & legis modo aliquid alicui relinquere, hoc modo, Tibi habe, vindica, praesume, praecipito: haeres dato, finito capere.* Quod autem precativè relinquitur, *Fideicommissum* appellatur.

[8.] *Ait lex, IVRE PVBLICO.)* Iure testamenti. Quod ex alia causa datur, ut puta emptio-nis, stipulationis, donationis, iure privato datur. Ius testamentorum publicum est, & lege *XII. Tabul.* constitutum, sine qua supremæ hominum voluntates non valerent, quasi in tempus alienum collatae: de quo alibi scripsimus. Aliter *ius publicum* accipitur, cum *ius in publicum & privatum* dividimus. *l. 1. de iustit. & iure.*

[9.] *Ait lex, QVARTAM PARTEM HAERED.)* Hodie trientem vel semissem pro haeredum numero. in *Novel. 1. de haered. & Falcid. in secund. part. de quo scrips. lib. II. lecti. vari.*

& ad *l. i. de vulg.* Porro; quod ait Iureconf. HAEREDITATIS, sic accipiendum est, vel portionis, in qua quis institutus est: nam in singulis haeredibus, propter legata ab eis relicta nominatim poni constat *Falcidiae* rationem. *l. in singulis 77. hoc titu.* quasi pluribus haereditatibus: de quo plene dicemus ad *d. l. in singulis.*

[10.] Ait lex, HAEREDES CAPIANT.) Capere est cum effectu: ex quo intelligimus, in *Falcidia* gravari haereditatem non posse.

[11.] Lex ait, SINE FRAUDE SUA CAPE-RE LICETO.) Sine metu poenae legis *Furiae.* Fraudem & periculum coniunxit M. TULLIVS in *praet. urb.* & Iureconf. poenae praeparationem fraudem appellari scribit, in *l. aliud est fraus. 131. de verb. sign.*

[12.] Ait lex, DARE IVSSVS, DAMNATVSVE ERIT.) Cum lex *Falcidia* ad omnia legata pertineat, quid est, quod in ea nominatim cavetur, ut legatum damnationis haeres dare debeat? Nam utrumque hoc IVSSVS & DAM-

NATVS proprium est legati, per damnationem relicti. Et dicendum est de hoc genere legati, legem nominatim cavisse, quia, cui per vindicationem legabatur, is rei vindicationem haberet: hoc est intendere & agere posset, rem suam esse, quamvis sua ipse manu capere non posset, sibi-que ius dicere. Cui consequens est, quod PAULVS scribit *tit. de usufr. lib. III. sententiarum, usumfructum per vindicationem relictum ipso iure constitui, per damnationem autem relictum praestari ab haerede:* hoc est, actione duntaxat personali peti posse. Quo fiebat, ut quae in rerum natura non erant, & alienae res, hoc genere legari possent, per vindicationem non possent, nisi quae testatoris erant iure Quiritum, & quidem duobus temporibus, testamenti & mortis, teste VLPIANO in *tit. de legat. in Instit.* Dici etiam potest, quia omnia legata ab haerede praestentur, etiam per vindicationem relicta videri haereditatem iussum & damnum dari.

§. I. Ait PAULVS: *Lex Falcidia etiam ad eos, qui apud hostes moriuntur, propter legem Corneliam pertinere videtur: quod ea lex perinde eorum testamenta confirmet, atque si in civitate decessissent: propter quam fictionem & lex Falcidia, & omnes testamentariae pertinent, quae tamen possint locum habere.*

S V M M A R I V M.

1. Lex Falcidia pertinet etiam ad legata, quae in testamentis captivorum relinquuntur.
2. Imo & in testamentis, quae iure postliminii confirmantur.
3. Per legem Corneliam testator suum & necessarium heredem habere nequit.
4. Iure postliminii suum heredem quis habere potest.
5. Per *l. Corneliam* tamen quis legitimum heredem habet.
6. Non omnium, qui apud hostes decesserunt, testamenta *lex Cornelia* confirmat.
7. Quando *lex Cornelia* ad legata in secundis tabulis relicta pertineat?

[1.] OVEANVS. Lex *Cornelia* testamentaria, eorum, qui apud hostes decedunt, testamenta ante captivitatem facta confirmat, ac si prima hora captivitatis decessissent. *l. eius 8. de testa.*

Quare & ad legata in his testamentis relicta, *lex Falcidia* pertinebit, quasi relicta a civibus Romanis fictione legis *Corneliae*. Neque obstat, quod captivitate irritum fiat testamentum. *l. si quis filio 6. §. irritum 5. de iniusto testamento.* Ipso namque iure irritum fit, sed lege *Cornelia* confirmatur dicta *l. si quis. §. quatenus 12.* Eadem responsio accommodari potest ad *l. itinere 3. de verb. sign.* Captivi quidem ipso iure haereditatem esse non posse: sed lege *Cornelia* captivi iuduci haereditatem. *l. bona 22. de capti. l. lege Cornelia 12. de testam.* Nam & novis legibus haereditates deferri possunt. *l. 2. unde leg.*

[2.] Quod autem diximus de testamentis, quae lege *Cornelia* confirmantur, dicendum erit de testamentis, quae iure postliminii confirmantur. *d. §. quatenus 12.* ut enim *lex Cornelia* fingit, prima hora captivitatis decessisse testatorem, hoc est, in civitate decessisse: ita iure postliminii, qui ab hostibus revertitur, fingitur nunquam ab hostibus captus, ut scribit Imper. in *titu. quib. mod. ius patr. potest. solvi. lib. 1. Instit.*

[3.] Quaero, num per legem *Corneliam* suum haereditatem & necessarium habere testator possit? Et respondeo, non posse proprie suum haereditatem vel necessarium captivi dici. *l. lege Cornelia 12. de testam.* Itaque, sicubi Imperator suum haereditatem captivi appellat, improprie appellat. Appellat autem ea de causa, quia & filius, & servus captivi, invitus obligatur haereditati: nec enim proprie suum haereditatem habet, qui in potestate filium non habet: Neque proprie necessarium haereditatem habet, qui ser-

vum

vum non habet in potestate. *d. l. lege Cornelia.* Neque vero id effici per legem *Corneliam* potest, ut, qui ipse possidetur, & habetur, quem in potestate habeat. Repugnant namque *Haberi & Habere.* Vnde fit, ut instituta usucapio captivitate interrumpatur, neque fictione legis *Corneliae*, aut *iuris postliminii* adiuvetur. *l. si iis, qui pro emptore 15. de usucap. l. in bello 12. §. factae 2. de capt.*

[4.] Iure autem *postliminii* fieri potest, ut suum haereditatem quis habeat. *§. interdum. 4. de haered. quae ab intestat. def.* neque enim absurdum est, eum, qui in hostium potestate est, & ab hostibus habetur, fingi a patre haberi, & in eius esse potestate, in quo ius *postliminii* plenius est, quam legis *Corneliae*.

[5.] Legitimum autem haereditatem, per legem *Corneliam*, qui apud hostes decessit, habere potest, cum legitimus haeres non habeatur, quemadmodum suus & necessarius. *l. bona 12. de capt. l. si pater 15. de suis & leg. haered. l. pater 10. §. ult. de capt.*

[6.] Non omnium autem testamenta, qui apud hostes decesserunt, lex *Cornelia* confirmat, sed eorum duntaxat, qui testamenti factionem

tempore captivitatis habent: nam in lege *Cornelia* eius persona demonstratur, qui testamentum facere potest. *d. l. pater 10. §. ult. de capt.* Sane per accidens impuberum testamenta lege *Cornelia* confirmantur, hoc est, confirmato principali testamento: itaque si pater in civitate decessit, & filius impubes apud hostes, ad impuberis testamentum non pertinebit lex *Cornelia*: cum patris testamentum, qui in civitate decessit, ad legem *Corneliam* non pertineat. *l. lex Cornelia 28. de vulg.*

[7.] Itaque ad legata, relicta in secundis tabulis, tum demum lex *Cornelia* pertinebit, cum ad ipsas tabulas pertinere poterit. Quamobrem non sufficiat similitudo mortis & captivitatis confirmandis eorum testamentis, qui apud hostes decedunt, causa illa est, quod captivitas capitis diminutio est, qua constat irritum fieri testamentum. *l. qui ex liberis 11. §. testamento 2. de bono poss. secund. tab.* In hoc sane servitus morti comparatur, quod utroque modo caput de civitate eximitur, & quod utroque modo filius de patris potestate exit. *l. Gallus 29. §. & quid si tantum 5. de lib. & posth.*

§. 2. Ait PAULVS. *Ad eos, qui, ommissa causa testamenti, possident haereditatem, non pertinet lex Falcidia, sed per edictum Praetoris inducitur potestas legis: §. 3. Idemque est si iurisiurandi conditio remissa sit.*

S V M M A R I V M.

1. Ommissa causa testamenti, si hereditas ab intestato possideatur, Praetor legatariis utiles actiones dat, ac si adita fuisset.
2. Atque inde quoque heredi retentionem permittit legis Falcidiae.

[1.] OVEANVS. Non adita ex testamento haereditate, nihil in testamento relictum valet. *l. eam, quam 14. C. de fideicom. l. 1. de vulg.* Ommissa itaque causa testamenti, intercidunt legata. Verum, si haereditas ab intestato possideatur, legatariis utiles actiones Praetor pro suo imperio dat, non secus atque si haereditas adita fuisset. *l. 1. si quis ommiss. caus. testam.* Quemadmodum & iis, quibus sub iurisiurandi conditione legata sunt relicta, quam conditionem remittit Praetor. *l. quae sub conditione 8. de conditi. instit. & l. non dubitamus 20. de condi. & demon. CICERO in Praet. urb. Das bonorum possessionem ei, qui non iuravit.*

[2.] Cum igitur Praetor legata tueatur, ommissa ex testamento haereditate, aequum est, eum

3. Differunt omittere causam testamenti & suspectam dicere hereditatem.
4. Cur Praetor legatorum servandorum causa non cogat institutum heredem adire?

quoque haeredi consulere, & permittere retentionem legis Falcidiae. *l. quia tamen 6. si quis ommiss. caus. testam.* quo beneficio haeres privandus non est, quamvis id egerit, ut interciderint legata. Iure namque suo haeres facere videtur, qui delatam ex testamento haereditatem mavult ab intestato possidere. *l. quoties 200. de reg. iur.* Neque obstat *l. beneficio 60. & l. haereditatum 68. §. ult. hoc tit.* quibus in locis Falcidia privatur haeres, quia rem illicitam fecit, rem haereditariam subtrahens, & rem haereditariam suam esse pertinaciter contendens. Neque aequum videtur, meliorem fieri conditionem legatariorum, destituito testamento, quam si adita haereditas fuisset. *l. Marcellus 3. ad Trebel.* Neque movet, quod, qui suspectam haereditatem dicit, Falcidiae commodo privatur. *l. nam quod 14. §. qui compulsus 4. l. ita tamen 27. §. qui suspectam 2. ad Treb.*

[3.] Aliud namque est, *omittere causam testamenti*, aliud *suspectam haereditatem dicere*, qui namque suspectam dicit, in totum haereditate abstinet, ut si fideicommissario postulante adire non cogatur, bona concedi creditoribus oporteat, & demortui nomine vendi: qui autem causam testamenti omittit, ab intestato haereditatem possidet, & creditoribus haereditariis respondet, & si bona vendi necesse sit, eius nomine venduntur.

[4.] Merito dubitaverit quis, quamobrem Praetor legatorum conservandorum causa non cogat haereditatem institutum adire, quemadmo-

dum cogit fideicommissi universalis conservandi causa. *l. si quis omissa 17. si quis omiff. cau. test.* Et respondendum est, legatorum & fideicommissorum particularium causa neminem adire cogi. *l. nam quod 14. §. uli. ad Treb.* Ratio illa est, ne alieni compendii causa oneribus haereditariis invitus quis implicetur; quod non accidit, cum ex *Trebelliano* haereditas restituitur: ita enim restitutio fit, ut in fideicommissarium actiones transferantur. *l. i. l. cogi 16. ad Trebel.* At in legatarium, qui iuris successor non est, actiones constat non transferri.

§. 4. Ait PAULVS: *Sed & si servo suo testator data libertate legavit: quamquam in id tempus, quo liber futurus est, differtur. Item si ei, qui apud hostes est, aut ei, qui nondum natus est, datum sit aliquid, haec lex locum habebit.*

S V M M A R I V M.

1. Servo proprio sine libertate legatur inutiliter.
2. Quid iuris sit de legatis servis nostris relictis?
3. An ad legata servis alienis relicta pertineat lex Falcidia?
4. Num pertineat ad legata relicta servis communibus?
5. Legati dies relictis ei, qui apud hostes est,

non cedit, nisi post reversionem.

6. An decedente apud hostes Legatario lex Falcidia ad legatum pertineat?
7. Falcidia & detrahatur legato, postumo relicto; eiusque legati dies cedit a tempore natiuitatis,
8. De quonam postumo h. l. intelligenda?

[1.] **G**OVEANVS. SERVO proprio sine libertate inutiliter legatur: ipsi namque haereditate ab ipso haerede legaretur, quod fieri nullo modo potest. Necesse namque est, distinctas esse personas accipientis & praestantis. Data libertate servo, utiliter legas: sed eius legati dies non cedit a morte tua, sed ab adita haereditate. *l. nam cum 3. quando dies leg. ced. l. un. §. in novissimo 5. C. de cad. tollen.* De quibus legatis intelligitur *lex*, *Regula 5. de reg. Caton.* Et hoc nimirum est, quod Iureconsult. hoc loco ait, *differrri legatum in tempus libertatis.* Neque enim ante cedit dies legati, quam libertas competat: frustra namque cederet. *d. l. nam cum 3.* Sane servus, ex parte haeres institutus, non expectat additionem cohaereditis: a se enim capit libertatem. *l. sed si ex parte 36. de acquir. haered.*

[2.] Quaero, quid iuris sit de legatis relictis servis nostris legatis? Et dicendum est quasi alienis servis legata valere. Sed horum legatorum dies non a morte testatoris, sed ab adita haereditate cedit: hoc est, ex quo servus legatarii factus est ex causa legati. *l. haereditatis aditio 7. §. uli. quando dies leg. ced. & d. §. in novissimo 5. de caduc. tollen.* Ita quoque, si servus legatus haeres instituitur, haereditatis huius dies a morte

testatoris non cedit, sed ab adita haereditate a cohaerede. *l. ult. §. pen. de vulg.* De qua haereditate intelligere debemus. *d. l. regula Catoniana.* in qua Iureconsult. scribit, *regulam Catonianam non pertinere ad eas haereditates, quarum dies non cedit a morte testatoris.*

[3.] Quaero, num ad legata servis alienis relicta pertineat lex *Falcidia*, quae de *civibus Romanis* loquitur? Et respondeo, pertinere, quasi ipsis dominis relicta: constat namque ex persona dominorum legata relicta servis censerit. *l. si mihi 12. §. regula 2. de leg. 1.* Nam quod dici vulgo solet, *in legatis personam servi spectari oportere*: hanc habet vim, ut servo inutiliter legetur, quod liber factus habere non possit. *l. venditor 5. §. uli. de leg. 2. l. & si maxime 5. de servit. leg.*

[4.] Quaero, num lex *Falcidia* pertineat ad legata, relicta servis communibus? Et respondeo pertinere: & quidem ita, ut de toto legato *Falcidia* detrahatur: nam totum legatum socio acquiratur. *l. verum 63. §. ult. pro soc. l. Plautius. 43. infra eod.* Neque enim ex causa societatis legatum hoc relinquatur, neque in persona haereditis legatum potest consistere, uti iam diximus.

[5.] Ait PAULVS: *Item si ei, qui apud hostes est, utiliter legatur, cum in tempus reversionis legatum differatur, & pro non scripto censeatur, decedente apud*

apud hostes legatario. *l. penul. de his, quae pro non scrip.* Cuius legati dies ante reversionem ab hostibus non cedit: etsi ACCURSIO & BARTOLO aliter videatur. Si enim ante cederet, frustra cederet: cessionis namque effectus est transmissio. *l. 3. & l. haeredis aditio 7. quando dies lega. ced.* Itaque THEOPHILVS cessionem legati definit ad haereditatem legati transmissionem, in *titu. de leg. lib. 2. Instit.* Neque obstat *lex, illa 32. §. uli. de haered. instit.* & *l. captivum 9. C. de cap.* quibus in locis illud duntaxat deciditur, capto ab hostibus utiliter legari, & iure postliminii legatum id confirmari.

[6.] Quaero, decedente apud hostes legatario, pertineatne *lex Falcidia* ad legatum? Et respondeo, non pertinere, si pro non scripto habeatur, si in causam caduci incidat. Pro non scripto habeatur, quod iam capto relinquatur. *d. l. pen. de iis, quae pro non script.* *l. si seruo meo Stichus 101. de leg. 1.* In causam autem caduci legatum incidere videtur, cum legatarius post testamentum in hostium potestatem pervenit, ibique decessit. *Lex autem Falcidia* ad ea legata pertinet, quae peti possunt, & iure debentur.

[7.] Ait Iureconsultus, *Aut ei, qui nondum.*) De legato relicto ei, qui nondum natus est, hoc est, posthumus, *Falcidia* detrahatur, cum in tempus nativitatis legatum conferatur: neque ante eius legati dies cedat. Itaque si posthumus non nascatur, legatum pro non scripto ha-

betur. *l. quo loco 20. §. uli. de haered. instit.* Facit *l. si duobus 16. §. uli. de leg. 1. facit. l. utrum 7. de reb. dub.* Quibus in locis scribunt Iureconsulti, non nato posthumus, legatum etiam per partes Titio & posthumus relicto, solidum ad Titium pervenire. Quae sententia rationem hanc habet, quia pars adscripta posthumus, pro non scripta habeatur, posthumus non nato: nam si pro scripto haberetur, posthumus partem faceret, quemadmodum partem facit legatarius is, qui post testamentum decessit: de quo intelligenda est *d. l. si duobus in princip.*

[8.] Quaero, de quo posthumus loquatur Iureconsultus? Et quidem suo posthumus duntaxat iure vetere legatum relinqui poterat. *§. posthumus quoque. de leg. lib. 2. Inst.* Nam & solus is posthumus institui iure civili poterat, argu. *l. posthumus 6. de inoff. testa.* quamvis institutionem posthumi alicui Praetor tueretur: haec tamen, ut posthumus alieno bonorum daret possessionem secundum tabulas, & ventrem interea in possessionem mitteret. *d. l. posthumus. & §. posthumus alienus. 26. de leg. lib. 2. Inst. & titu. de bonor. poss. in princi.* Hodie vero quemadmodum posthumus alienus haeres institui potest ex IUSTINIANI constitutione ita & legatum capere potest. *d. §. posthumus.* Qui posthumi sui, & qui alieni sint, scripsimus ad *l. Gallus 29. de lib. & posthum.* in quibus nepotes posthumos non numerari eodem loco demonstravimus.

§. 5. Ait PAULVS: *Ad municipium quoque legata, vel etiam ea, quae Deo relinquuntur, lex Falcidia pertinet.*

S V M M A R I V M.

1. Municipales quinam dicuntur?
2. Civitati imo & civitatis parti legatum relinqui potest.

3. Quinam fuerint Dii, quibuscum olim testamenti factio erat?

[1.] OVEANVS. Municipales cuiusque civitatis cives hodie appellantur. Olim municipales appellabantur, qui munera in civitate nostra capere poterant, & honores gerere. *l. 1. ad municip. de quo AVL. GELLIVS.*

[2.] Civitatibus itaque, quae sub Imperio Rom. erant, legatum relinqui poterat ex D. NERVAE constitutione: quod ius autore D. ADRIANO Senatus diligentius constituit, uti testatur VLPIANVS in *titu. de leg. in Instit.* Neque refert, an civibus, an civitati legatum relinquatur: nam & civibus relicto, civitati relicto intelligitur. *l. civibus 2. de reb. dub.* Neque civitati modo legatum relinqui poterat,

verum & vico, hoc est, civitatis parti. *l. si haeres 35. §. uli. de lega. 1.* Neque enim D. NERVAE constitutio ad vicos paganos pertinet, ut neque ad castella: (duo namque vicorum genera facit VARRO, *urbanos & paganos*) sed duntaxat ad civitates, & earum partes, quibus vel in honorem, vel ad decus, & ornamentum legare possumus. *l. civitatibus 122. de leg. 1.* Ante D. NERVAE constitutionem civitatibus legata relinqui non poterant, quasi incertis personis, ut neque haereditas: de quo scripsi ad *l. quidam Proculum 30. de vulg.* Collegiis item legata relinqui coeperunt ex S. C. auctoritate, quod sub D. MARCO factum est. *l. cum Senatus 20. de reb. dub.* quare & ad haec legata *lex Falcidia* pertinebit.

[3.] Ait Iureconsult. *Vel etiam, quae Deo relinq.*) Cum certis Diis olim factio testamenti fuit. Ii autem erant, *VLPIANO* teste in *tit. de haered. instit.* *Iupiter Tarpeius, Mars Gallicus, Minerva Meliensis, Hercules Gallicanus, Apollo Didymaeus, Cybele mater deorum,* quae Smyrnae colebatur, *Coelestus Salinensis,* qui Carthagine colebatur: praeter hos institui nullus Divorum poterat. Ex quo sequitur, illis

folis legata relinqui potuisse: iis namque recte legamus, qui haeredes institui possunt. Neque iniquum videri debet, si de legatis, Deo relictis, quarta detrahatur: cum rebus iis dii non indigeant, quas ipsi mortalibus ad usum vitae tribuerunt. Sane de legatis, relictis Principi, *Falcidiam* detrahi constat, qui in terris potestate proxime ad Deos accedit. *l. in legatis 4. C. ad legem Falcidiam.*

§. 6. Ait deinde *PAVLVS*: *Non solum autem ad res proprias testatoris legatas, sed ad alienas quoque lex pertinet: §. 7. & omne, quod ex bonis defuncti erogatur, refertur ad hanc legem, sive in corpore constet certo incertove: sive pondere, numero, mensura valeat: aut etiam, si ius legatum sit, aut ususfructus, aut quod in nominibus est.*

S V M M A R I V M.

1. *Falcidia ad ea quoque pertinet, quae e patrimonio nostro erogantur.*
2. *Ab hac tamen regula excipiuntur instrumenta praediorum domino relictorum: quae uxoris causa emta sunt; & quaedam alia.*
3. *Res, quae legantur, aut propriae sunt aut alienae.*
4. *In propriis communes & res heredum connumerantur.*
5. *Res alienae quoque legari possunt.*
6. *In rebus alienis numerantur & res nullius.*
7. *Secunda divisio ex rerum ipsarum differentia sumitur.*
8. *Quae pondere, numero mensurave constare videantur?*
9. *Ususfructus, licet ius sit, divisionem tamen recipit.*
10. *In nominibus esse quid dicatur?*

[1.] **G**OVEANVS. *Falcidia ad ea pertinet, quae ex patrimonio nostro erogantur, si modo voluntate nostra erogantur. l. cum pater 60. §. ulti. & l. alienus 61. hoc nostro titul. Facit §. item 8. hac eadem lege. Quibus in locis deciditur, neque ad legem Falcidiam pertinere, quod haeres propter suam contumaciam amplius solvit, delato iureiurando in litem legatario: neque amplius iusto pretio in rem alienam comparandam sua stultitia impendit: neque item quod mortis causa ab haerede capit legatarius: id enim sua voluntate haeres dat, de quo dicemus ad *d. §. item.**

[2.] Excipiuntur ab hac regula instrumenta praediorum domino relictorum. *l. si praediorum. 15. C. eod. titul.* Excipiuntur, quae uxoris causa empta, parataque sunt, quae a lege *Falcidia* nominatim excipiuntur. *l. si ususfructus 81. hoc titu.* Excipiuntur, quae ita relinquuntur, ut ad legatiorum haeredes transeant. *Novel. sed & in ea 119. c. 2. C. eod.* Excipiuntur, quae ad pias causas relinquuntur. *Novel. similiter 131. c. 12. C. eod.* Libertates excipi, non est necesse, cum legari proprie non dicantur. arg. *l. in generali 80. de verb. sign.* Lex *Fusia Caninia* ad libertates testamento datas pertinebat, quae a *IUSTINIANO* sublata est. *C. & Instit. de lege Fus. can. toll.*

[3.] Rerum porro earum, quae ex patrimonio nostro erogantur, duplicem ponit Iureconsultus divisionem: prior est ex *ratione dominiorum*, secunda *ex rerum ipsarum differentia*. Res igitur, quae legantur, aut *propriae* sunt, aut *alienae*: & *propriae* quidem hodie quoquo iure, sublata dominiorum differentia. *l. unica C. de nudo iure quir. toll.*

[4.] In propriis autem rebus & *communes* comprehendere debemus: quod enim commune est, *nostrum* appellari potest. *l. recte 25. de verbo. signif.* Sed ea pars duntaxat in legato est, quae nostra est: neque alteram partem tenetur haeres redimere. *l. servi electione 5. §. ulti de leg. 1.* De quo *IOANNES BOSSIANVS*, vetus interpret dubitavit. In propriis praeterea rebus & haeredum res connumerari debent, cum eadem persona haeredis & testatoris censeatur, nam legari haeredum res posse constat. *§. non solum. 4. de leg. lib. 2. Inst.* Idque legatum utique valet, sive testator rem haeredis esse sciverit, sive ignoraverit. *l. unum ex familia 67. §. si rem tuam 8. de leg. 11.* licet in legato rei alienae secus sit, quemadmodum mox dicemus. Sed ratio *Falcidiae* in rebus haeredum ita poni debet, ut res haeredis legata in dodrantem computetur: ita fiet, ut & quadrantem haereditatis haeres retineat, & rei suae pretium. Exempli causa. Qui in bonis centum habet, si rem haeredis leget, quae sit viginti, de patrimonio suo quinqua-

quagintaquinque duntaxat legavit: nam huiusmodi legatum in contributionem venit. *l. pater 14. §. avia 1. hoc tit.* cum in omnibus legatis praestandis patrimonii ipsius testatoris ratio habeatur. *l. in ratione 11. §. quod vulgo 5. hoc tit.*

[5.] Alienas item res legari posse constat, §. *non solum. 4. lib. 2. Inst.* quae & ipsae ex nostro patrimonio intelliguntur erogari, cum earum pretium erogetur. Tria autem necessaria sunt ad hoc, ut res alienas redimere haeres cogatur. In primis, ut eius rei commercium sit. *l. cum servus 39. §. ult. de leg. 1.* Si enim eius rei commercium non sit, neque rem, neque aestimationem praestabit haeres: nisi forte per fideicommissum relicta res sit: tum enim aestimationem praestabit haeres. *l. sed si res aliena 40. de leg. 1.* Secundo requiritur, ut testator rem alienam esse sciverit: id quod legatarius probare tenetur. *d. §. non solum. de leg. lib. 2. Institu. facit lex, unum ex familia 67. §. si rem tuam 8. de leg. 11.* Tertio requiritur, ut iusto pretio res emi possit. *l. non dubium 14. §. ultimo, de leg. 111. l. si domus 71. §. in pecunia 2. de legat. 1. Facit l. alienus 61. infra b. t.*

[6.] In rebus autem alienis illae quoque numerandae sunt, quae in nullius bonis sunt, cuiusmodi sunt res haereditariae. *l. 1. de re. divi.* Quandiu namque haereditas iacet, res dominum non habet. Vnde fit, ut haeres furti non agat, eius rei nomine, quae ante aditam haereditatem furto sublata est, sed duntaxat expilatae haereditatis crimen intendat. *l. 1. de cri. exp. haered.* De quo M. TULLIVS in *Epist. ad Trebatium*, cuius principium est, ET SI SERO. Lex autem *Falcidia* ita ad res alienas pertinet, ut de iusto earum pretio quarta portio detrahatur.

[7.] Divisio secunda ex rerum ipsarum differentia sumitur. Res enim quae legatur, interdum certum corpus est, quod Dialectici *individuum τὸ ὄντως* appellant, Iureconf. *speciem. l. cum res 47. de legat. 1.* Id autem sive corpus, sive *individuum*, sive *species*, vel certo nomine significatur: ut cum Stichum dicimus: vel digito ostenditur, ut cum quis legat frumentum, quod in illo horreo est: cum legat hunc hominem, Stichum ostendens. Interdum & quadam descriptione demonstratur, ut cum testator legat filium Arescusaе. Sane in actione, quae appellatur *Certi conditio*, CERTVM non pro certo corpore accipitur, sed pro eo, *de quo apparet, quid, quale, quantumque sit*: ut cum quis stipulatur centum modios frumenti Africi optimi: quamvis enim certum corpus non stipuletur, certum tamen stipulari dicitur. *l. ubi autem non apparet 75. de verbo. obligat.* In actione autem *Si certum petatur*, CERTVM, pro pecunia numerata accipitur. Nam reliquae omnes res sive pondere, sive mensura constent, per *condictionem triticariam* petuntur, non per actio-

nem *Si certum petatur. l. 1. de cond. triticar.* Sed cum certorum quaedam dividuitatem non recipiant, ut Stichus, ad aestimationem necessario decurrendum erit, ut lex *Falcidia* locum habere possit. Id quod & in servitutibus legatis, & in factis fieri videmus. *l. si is, qui quadringenta 80. §. ult. hoc titu.* Incertum autem corpus *genus* appellant Iureconfulti: ut qui hominem legat, *incertum corpus legare* dicitur: non quod hominis notio, quae *genus* appellatur, corpus sit: neque enim tangi cernive potest: Sed quia huic notioni corpora subsunt, ut scribit MAR. TULLIVS in *Topicis*. Neque existimandum est, legem *Falcidiam* ad omnia corpora incerta pertinere, sed ad ea duntaxat, quae utiliter legantur: nam fundus generaliter inutiliter legatur: triticum generaliter inutiliter legatur, mensura non appositae: animal generaliter inutiliter legatur, *l. ita stipulatus 115. de verb. obligat. l. cum post 69. §. gener. 4. de iure dot. l. triticum 94. de verb. oblig.*

[8.] Ait Iureconfult. *Sive pondere, numero, &c.* Quae appendimus, numeramus, vel metimur, pondere, numero, mensurave constare videntur: quia sine iis ad nihilum rediguntur. Inutiliter namque & stipulatur, & legat, qui triticum stipulatur. *d. l. triticum. de verb. oblig.* Eae autem res una demonstratione ad certitudinem redigi possunt. *l. in ratione 30. §. diligenter 2. hoc titu.* ut, vinum, quod in illis doliis est: aut, vinum, quod ex illa vinea nascetur.

[9.] Ait PAVLVS: *Aut etiam si ius legatum sit, ut ususfructus.* Ususfructus quamvis ius sit, tamen divisionem recipere potest: quia huic iuri corpora subsunt, hoc est, fructus, qui dividi possunt. §. *si ususfructus 9. hac l. nostra.* a quibus fructibus re ipsa ususfructus non differt, quem vulgo *usumfructum causalem* appellant. Aliae autem servitutes ita ad legem *Falcidiam* pertinent, ut de earum aestimatione quarta detrahatur. *l. si is, qui quadringenta 80. §. ult. infra eod.* cum divisionem nullam recipiant. Idem dicendum est de operis servi legatis. *d. §. si ususfructus.* Idem dicendum est, si factum legatur, *d. §. si is, qui quadringenta.*

[10.] Ait PAVLVS: *Aut quod in nominibus est.* In nominibus esse dicitur, quod in tabulis debetur: quod quamvis nostrum non sit, quia vindicari non potest: tamen quia nobis debetur, nostrum recte appellatur: cum autem legantur ea, quae in nominibus sunt, actiones haeres legatario cedere tenetur. *l. ex eo 6. C. ad l. Falcid.* Neque movet, quod lex *Falcidia* de re, & pecunia loquatur: nam & rei appellatione, & pecuniae, & bonorum, & meorum, actiones continentur. *l. rei 5. §. 23. l. pecuniae 222. l. bonorum 208. l. meorum 91. de verb. signif. l. si legatus 30. §. ult. ad Trebell.* Huc pertinet *l. qui chirographum 59. de lega. 111.*

¶ 8. Ait PAVLVVS: *Item si ita legatum sit, HAERES MEVS SEIO PENVM DATO: SI NON DEDERIT, DECEM DATO: quidam putant, omnimodo in legato decem esse: penum autem mortis causa capi, nec in Falcidiam id imputare haeredem posse. Ego autem didici, si incontinenti haeres penum solverit, videri hoc legatum esse, & in legem Falcidiam imputari posse. Et quod dixi, INCONTINENTI, id accipiendum cum aliquo spatio. Quod si, iam mora facta, solverit haeres penum, tunc nec legatum eum accepisse, nec in Falcidiam imputari posse: iam enim transfusum legatum esse, & decem deberi. Idemque erit, etiam si ab initio ita legatum datum sit, SI PENVM NON DEDERIT, DECEM DATO. quia hic penus non est legata: & penus si datur, mortis causa capitur, quia deficit legati conditio.*

S V M M A R I V M.

1. Quod mortis causa capitur a legatario ad legem Falcidiam non pertinet.

[1.] OVEANVS. Docuit Iureconsultus ad ea, quae ex testatoris patrimonio erogantur, legem Falcidiam pertinere. Nunc docet, ita demum legem Falcidiam pertinere, si ex voluntate testatoris erogentur. Quod enim mortis causa capitur a legatario, quamvis de patrimonio testatoris erogetur, ad legem tamen Falcidiam non pertinet: id enim sua voluntate haeres dat, ut legati onus defugiat. Itaque in *l. acceptis 93. in illis verbis, NAM IN CENTVM, generaliter definit Iureconsultus Falcidiam locum non habere in his, quae mortis causa capiuntur. Neque obstat. l. penult. C. ad leg. Falcid.* Nam eius legis decisio non egreditur casum propositum. Id quod ipse non obscure significat Imperator illis verbis, *QVARE NON IN PRAESENTI CASV, &c.* In quo Imperator ipsi etiam testatori consulit, cuius testamentum scriptus haeres, nullo ex aditione proposito commodo, facile destituat. *Mortis causa capionem proprie accipimus eam capionem, quae nomen non habet, cui mors occasionem dedit. l. mortis 1. de don. caus. mort.*

[2.] Ait Iureconsult. *SI INCONTINENTI HAERES PENVM SOLVERIT, VIDERI HOC LEGATVM ESSE, &c.* Neque obstat *l. 1. de penu leg.* In qua Iureconsultus penum in praestatione esse ait. Neque enim ex eo sequitur, penum legatam non esse, quia in praestatione duntaxat sit. Eo namque in petitione non est, quia post moram haeredis, penoris legatum ademptum intelligitur sub conditione, eo videlicet casu, quo decem peti posse coeperint. *l. si penum 24. quando dies leg. ced.* Et cum ademptum sit penoris legatum, peti non potest. Non igitur recte fit, penum legatam non esse, quia non sit in petitione. Sane uno casu penus peti potest per iudicem, decedente scilicet legatario

2. 3. 4. 5. Verba & sententia legis exponuntur.

ante moram haeredis. Quo casu haeres legatarii penum duntaxat petit: cum legatario mora facta non sit, qui non interpellato haerede decesserit. Nam decem, post moram duntaxat haeredis in praestanda penu factam, peti possunt. Non obstat item *l. cum sine 19. quando dies leg. ced.* In qua Iureconsultus ait, *cum ita legatum est, HAERES PENVM DATO: SI PENVM NON DEDERIT, DECEM DATO. unum legatum intelligi, & statim peti posse.* Neque enim ait Iureconsultus unum legatum esse, sed unum duntaxat legatum intelligi. Vnum autem legatum intelligitur, quo ad cessionem diei, & petitionem: sola namque decem peti possunt: & per consequens huius solius legati dies cedit. Quod autem addit Iureconf. *ET STATIM PETI POSSE:* sic intelligendum est, ut simul atque haeres interpellatus extra iudicium, penum dare recusat, confestim decem peti possint: neque expectemus, dum penus dari non possit. *l. ita stipulatus 115. de verb. oblig.*

[3.] Ait Iureconf. *ET IN LEGEM FALCIDIAM IMPVT.* Nam lex Falcidia ad legata pertinet, hoc est, ea, quae ex voluntate testatoris erogantur ab haerede.

[4.] Ait Iureconf. *ET QVOD DIXI, INCONTINENTI, ID ACCIPIENDVM CVM ALIQVO SPATIO.* Post interpellationem *d. l. si penum 24. quando dies leg. ced.* Spatium autem hoc a iudice definitur. *l. quo 12. rem rat. hab. l. quod diximus 105. de solut.*

[5.] Ait Iureconf. *MORTIS CAUSA CAPITVR.* quamvis post moram haeredis penoris legatum ademptum intelligatur, & transfusum in legatum decem: tamen ante litem contestatam penus praestita, ab onere legati haeredem liberat. *l. 1. de penu leg. l. cum sine 19. quando dies leg. ced. facit l. si insulam 84. de verb. obligat.* Post litem sane contestatam penum offerens haeres non audietur, *d. l. si insulam.* Si tamen penum

penum legatarius acceperit, decem petenti puto, aut doli mali exceptionem, aut pacti taciti opponendam. arg. *l. qui in futurum 57. de pact.* Idem dicendum est, si legatum coeperit a conditione, hoc modo, SI HAERES PENVM NON DEDERIT, DECEM DATO. Nam penus utique mortis causa capitur, neque in legato est:

sed ab haerede ultro praestatur, ut ab onere legati liberetur. Itaque solida penus praestabitur, sine diminutione legis *Falcidiae*, quamvis ex patrimonio testatoris praestetur. *Penus* ex eo dictam scribit M. TULLIVS quod *penitus reponatur, & recondatur.*

§. 9. Ait PAVLVS: Si usufructus legatus sit, qui & dividi potest, non sicut caeterae servitutes individuae sunt: veteres quidem aestimandum totum usumfructum putabant: & ita constituendum, quantum sit in legato. Sed ARISTO a veterum opinione recessit. Ait enim, posse quartam partem ex eo, sicut ex corporibus retineri. Idque IULIANVS recte probat. Sed operis servi legatis, cum neque usus, neque usufructus in eo legato esse videatur, necessaria est veterum sententia, ut sciamus, quantum sit in legato. Quia necessario ex omnibus, quae sunt facti, pars decedere debet: nec pars operae intelligi potest. Imo & in usufructu, si quaeratur, quantum hic capiat, cui usufructus datus est: quantum ad caeterorum legatorum aestimationem, aut etiam huius ipsius, ne dodrantem excedat legatum: necessario ad veterum sententiam revertendum est.

S V M M A R I V M.

1. Usufructus tantum ex omnibus servitutibus divisionem recipit.
2. Hinc &, si usufructus legetur, *Falcidiae* locus est.
3. Veteres tamen ICI idem hic iuris esse putavere, atque in reliquis servitutibus.
4. A quibus merito dissentit ARISTO.
5. Non idem tamen in operis servi legatis obtinet.
6. Usus quoque est individuus.
7. Usufructus servi ab operis servi re nihil differt.
8. Sed in usufructu animalium partus & reliqua utilitas continetur.
9. An operarum legatarum dies semel cedat?
10. In usufructu legato cur aestimatio non necessaria?

[1.] OVEANVS. Ex omnibus servitutibus solus usufructus divisionem recipit. *l. 5. de usufr.* Nam ipsi fructus, in quibus usufructus consistit, divisionem recipiunt, quamvis ius utendi fruendi incorporale sit. Adeo autem in fructibus usufructus consistit, ut ipsos fructus *usumfructum* interdum appellemus: ut cum dicimus, *Abscedente semper usufructu, inutilem fieri proprietatem: &, consolidari usumfructum cum proprietate, & usumfructum accrescere.* Itineris vero, & actus, & viae servitutes individuae sunt, quia in usu duntaxat consistunt: qui quidem individuus est. *l. viae 17. de servit.* neque ulla praeterea res iis iuribus subest.

[2.] Cum igitur usufructus divisionem recipiat, sicuti & corpora, si usufructus legetur, & legi *Falcidiae* locus sit: non intelligitur totus usufructus legatus, sed ea duntaxat pars, quam per legem *Falcidiam* capere potest legatarius. Quod in via secus est: nam tota in legato est,

etiam *Falcidia* interveniente, quia praestari nisi solida non possit. *l. si is, qui quadringenta 80. infra eod.*

[3.] Veteres tamen, quorum interpretatione constat ius Civile, existimabant, idem iuris esse in usufructu, quod & in reliquis servitutibus: neque intelligi posse, nisi facta aestimatione, quae pars usufructus non esset in legato, quasi usufructus divisionem non reciperet.

[4.] A quorum sententia merito ARISTO recessit, propter eam causam, quam diximus. Nam, quemadmodum legato fundo, si locus *Falcidiae* sit, ea duntaxat fundi pars in legato est, quam per legem *Falcidiam* legare licet: Ita legato usufructu, pars duntaxat usufructus legata intelligitur, cum legi *Falcidiae* locus est. Si igitur, qui fundum duntaxat in bonis habebat, alteri proprietatem, alteri usumfructum leget, quartam partem plenae proprietatis retinebit haeres.

[5.] Non idem dicendum est de operis servi legatis. Nam opera, cum in facto tantum consistat, quemadmodum & via in usu, divisionem

non recipit. *l. operas 3. de oper. libert. l. 2. de ann. legat.* Neque obstat *l. si quando 8. eodem titu.* ubi pro parte a pluribus patronis operam peti posse, scribit Iureconsultus. Nam opera non nisi praeterita petitur, & quae iam edi non potest. Quare aestimatio magis petitur, quae quidem divisionem recipit. *l. in stipulationibus 54. de verb. oblig. & l. stipulationes non dividuntur 72. eod. tit.* Aestimatio autem operae servi, ut id obiter dicamus, vel fit secundum ministerium, vel secundum modum. *l. ult. de oper. serv.* Secundum ministerium aestimantur operae servi mediastini, servi autem artificis operae secundum modum.

[6.] *Ait Iureconsultus. CVM NEQVE VSVS.)* Separare voluit Iureconsultus operas ab usu. Nam & usus individuus est. *l. usus. de usu & hab.* Id quod & ACCURSIVS annotavit.

[7.] *Ait Iureconsultus. NEQVE VSVFRVCTVS.)* Operis legatis, usumfructum legatum constat. *l. operis 5. de oper. ser.* Ita enim eo loco legendum est, non VSUM. Quod ita accipiendum est, quasi usumfructus servi ab operis servi re non differat. Nec enim in fructu servi praeter operas, operarumque mercedes quicquam reperitur. *l. 2. de usufruct. legat.*

[8.] Quod secus est in aliis animalibus: nam in usufructu bovis, in usufructu ovis partus etiam continentur, & reliqua omnis utilitas, quae ex his percipi potest. Alio tamen iure sunt operae, alio usumfructus. De quo scripsimus *lib. 1. Lexion. variar.* In numerum quidem operas dividi posse constat, *d. l. in stipulationibus de verb. oblig. l. libertus 15. de oper. libert.* Nam si patronus, cui centum operae promissae sunt, decedat pluribus haeredibus relictis: inter haeredes operarum divisio numero fiet, non partibus

operarum. Neque obstat, quod legatis operis servi, mercedes quoque legato cedunt, *d. l. 2. de usufruct. leg.* Quarum ratione videri possint operae divisionem recipere; quemadmodum & usumfructus ratione ipsorum fructuum. Nam opera in mercedibus non consistit, sine quibus operae & sunt, & intelliguntur: usumfructus autem ab ipsis fructibus re non distinguitur.

[9.] Illa quaestio indifficilis est, num operarum legatarum dies semel cedat, cum opera in facto consistat, & diurnum officium definiatur. *l. 1. de oper. libert.* Sed magis est, ut semel dies cedat operarum, quemadmodum & usumfructus, quamvis ex faciendo consistat, hoc est, ex utendo fruendo. *l. unica. quand. dies us. lega. ced.* Et sane, si semel non cederet, ad haeredem legatum operarum, quarum dies post mortem legatarii cederet, non transmitteretur. At transmitti scribit Iureconsultus in *l. 2. de usufr. leg.*

[10.] *Ait Iureconsultus. SED ET IN VSVFRVCTV.)* Vsumfructu legato, num eadem aestimatio necessaria sit, quae in anuo legato, cum iudex inter haeredem & alios legatarios rationem Falcidiae habet, plene scribemus ad *l. cum Titio 55. hoc tit.*

Ait PAVLVS, AVT ETIAM HVIVS NE DODRANTEM EXCEDAT:) Qui fundum duntaxat in bonis habebat dignum C. usumfructum legavit: ut sciri possit, quotannis finiri debeat usumfructus, aestimatio facienda est. Si enim x. quotannis usumfructus aestimatur, post annos vii. & dimidiatum non debebitur, ne legatum dodrantem bonorum excedat. In annuo legato citra ullam aestimationem annus expectatur, quo legatum dodrantem excedit. *l. lex Falcidia 47. infra eo.*

§. 10. *Ait PAVLVS: Si quis creditori suo, quod debet legavit, aut inutile legatum erit, si nullum commodum in eo versabitur: aut, si propter repraesentationis (puta) commodum, utile erit, lex quoque Falcidia in eo commodo locum habebit.*

S V M M A R I V M.

In debito creditori utiliter legato lex Falcidia locum habet.

GOVEANVS. Si creditori leges, quod debes, utile legatum est, si ullum ex legato creditor commodum sentit, puta, exceptionis timore liberatus. Propter quod commodum & Falcidiam patitur legatarius, & fideicommissio gravari potest. *l. si deportati 7. §. ult. de legat. III.* Dies item utile legatum facit propter commodum repraesentationis: adeo ut & fideicommissio onerari mulier possit, cui praelegata dos est. *l. cum quis uxori 2. de dote praeleg.* De quo plura scri-

bemus ad *l. verbis legati 5. infra eod.* Sane si aliud commodum in legato versetur, ut, quia rei legatae dominium statim nanciscitur legatarius, vel quia sumptum facturus non sit in nominis persecutione, neque Falcidiae in huiusmodi commodo locus est, neque fideicommissio oneratur legatarius. *l. si mulier 3. §. si rem 2. de leg. III.* Ratio illa est, quod haec commoda ita percipit legatarius, ut de nostro patrimonio nihil decedat. At qui repraesentat, plus solvit. Nam tempore plus solvi constat.

§. 11.

§. II. Ait PAVLVS: Si legatarius possessionem nactus est, & non potest avocari res, quia voluntate haeredis errantis nactus est possessionem, dabitur actio haeredi, ut id, quod supra dodrantem est, auferatur.

S V M M A R I V M.

1. Interdictum quod legatorum Praetor dat contra eum, qui legatum propria manu capit.

2. Conditio vero indebiti datur, si haeredis voluntate ad legatarium possessio est translata.

[1.] **G**OVEANVS: Et si vindicatio hodie nomine legatorum omnium competit, legatarius tamen sua manu legatum capere non potest: aliud namque est vindicare, aliud sua manu capere. Quod si fecerit, incivile factum Praetor coërcet per interdictum QVOD LEGATORVM: quo possessionem rerum legatarum haeres recipit.

[2.] Quod si haeredis voluntate, quamvis errantis, ad legatarium translata sit possessio, non dat Praetor interdictum, sed conditionem indebiti, per quam aufert haeres à legatario partem legati indebitam. Quam & ipsam conditionem indebiti non habet haeres, si sciens & prudens solida legata praestet vel promittat. l. error 9. C. ad leg. Falcid. l. ulti. eod. titu. l.

patronus 20. de donat. Et hoc nimirum est, quod VLPPIANVS in Institut. ait, Legata perperam soluta non repeti. Ex quo intelligi potest, legatario nullo iure deberi id, quod per legem Falcidiam capere non licet. Si enim iure vel Praetorio, vel Civili deberetur, solutum non repeteret haeres. Quod autem ait Iureconsultus de errantis voluntate, sic accipiendum est, non quasi in eo erraverit, quod fecit: nam eo casu puto interdictum QVOD LEGATORVM competere: cum errantis nulla voluntas sit. l. per errorem 15. de iurisd. omn. iudi. l. 2. de iudi. sed quia Falcidiam locum non habere existimabat ignarus patrimonii. Potest etiam haeres repetere possessionem rerum legatarum, ut retentione uti possit, l. linea margaritarum 26. infra eod. de quo plane scripsimus ad l. haeres 21. ad Treb.

§. 12. Ait PAVLVS: Interdum omnimodo necessarium est, solidum solvi legatario, interposita scilicet stipulatione QVANTO amplius, quam per legem Falcidiam coeperit, reddi: veluti si, quae a pupillo legata sunt, non excedant modum legis Falcidiae. Veremur autem, ne impubere eo mortuo, alia legata inveniantur, quae contributione facta, dodrantem excedant. Idem dicetur, & si in principali testamento quaedam sub conditione legata sunt, quae an debeantur, incertum est. Et ideo, si haeres sine iudice solvere paratus sit, prospiciet sibi per hanc stipulationem.

S V M M A R I V M.

1. Interdum solidum legatario est solvendum.
2. Sed cautio cum fideiussore est interponenda, QVANTO AMPLIUS.
3. Quae etiam eum comprehendit, qui totum restituere debet.

4. Vbi haec locum habeat cautio?
5. Ante eventum conditionis ratio Falcidiae non habetur.
6. Arbitrum inter atque iudicem quae differentia.

[1.] **G**OVEANVS. INTERDUM OMNIMODO NECESS.) Incerto adhuc habeatne locum Falcidia, quae incertitudo legatarios remorari non debet.

[2.] Ait Iureconf. INTERPOSITA SCILICET STIPVLAT.) Cum fideiussore. l. 1. §. haec stipulatio 9. titu. seq. cuiusmodi omnes fere sunt Praetoriae stipulationes. l. 1. & l. in Praetoriis 9. de praet. stip. Facit l. 1. ut legat. nom. cav. Haec autem stipulatio si ommissa fuerit, per con-

ditionem incerti repetetur. Ut enim per errorem soluta, ita & ommissa per errorem condicuntur. l. 3. §. ulti. tit. seq. Sane quibusdam remittitur ista cautio. d. l. 3. & l. cum non facile 6. titu. seq. Neque in legatis modo, verum & donationibus causa mortis locum habet d. l. 1. §. in mortis 10. tit. seq. Causa autem interponendae cautionis istius cum fideiussore, illa est, ne lapsa facultatibus legatario, res haeredi pereat, qui necessario solida legata solvit. Nam conditionem indebiti utique haeres habet, qui non sua voluntate, sed necessario, uti iam diximus, integra

legata solvit. *d. §. haec stipulatio. & l. 2. de condi-
dict. indeb.*

[3.] *Ait Iureconsult.* QUANTO AMPLIUS, &c.) Haec verba eum etiam comprehendunt, qui totum legatum restituere debet. *l. 1. §. haec verba II. titu. seq.*

[4.] *Ait Iureconsult.* VELUTI SI QVAE A PUPILLO.) Ante secundarum tabularum aperi-
tionem, quae legis consilio clausae manent, le-
gata in primis tabulis relicta, interim solida sol-
vuntur, exacta cautione QUANTO AMPLIUS. Quae quidem cautio apertis demum secundis ta-
bulis committitur, si legata secundarum tabula-
rum cum legatis primarum contributa & commista
dodrantem excedant haereditatis testatoris: cuius
ratio habetur in legatis secundarum tabularum
praestandis, licet in secundis tabulis pupilli ver-
setur haereditas; de quo dicemus ad *l. in ratione II.*
§. quod vulgo 5. infra eod.

[5.] *Ait Iureconsult.* SVB CONDITIONE.)
Ante cuius eventum ratio *Falcidiae* non ponitur.

Aliud iuris est, si pecunia in dies plures legata
sit: nam eo casu, non stipulatio, sed computa-
tio necessaria est: cum certo sciri iam possit, lo-
cumne *Falcidia* habitura sit. *d. l. 3. §. 1. titu.*
sequente.

[6.] *Ait Iureconsult.* SINE IUDICE.) Ar-
bitrum Praetor dat ad ineundam quantitatem pa-
trimonii. *d. l. 1. titu. seq.* quem hoc loco *iudi-*
cem appellat Iureconsultus, quamvis proprie is de-
mum *Iudex* dicatur, qui absolvere, & condem-
nare potest: Arbitrarius autem datus a Praetore
neutrum facere potest. *l. cum fideicommissum 7.*
de confess. De huiusmodi arbitris intelligenda
est *l. ab arbitro 10. qui satisd. cog.* qui neque
ad absolvendum, neque ad condemnandum a
Praetore dantur, sed ad negotium duntaxat ex-
plicandum. Exempli causa: Ad ineundam quan-
tatem patrimonii, & probandos fideiussores,
& alia eius generis. De quo scripsimus *lib. II.*
de iurisdic.

§. 13. AIT PAVLVS: ID QVOD ex substitutione cohaeredis ad cohaerem per-
venit, proficit legatariis. Is enim haeres similis est ex parte pure, ex parte
sub conditione haeredi instituto. Sed ea, quae ab eo legata sunt, si omiserit adi-
tionem, non augebuntur, scilicet, si ab eo nominatim data sunt, non, QVIS-
QVIS MIHI HAERES ERIT.

S V M M A R I V M.

1. Quod ex substitutione cohaeredis ad me perve-
nit, legata a me relicta auget.
2. Quid autem, si portio cohaeredis quoque onera-
ta sit?

3. Nec refert, utra ex substitutione portio per-
veniat?
4. Omissa vero hereditate, cohaeres legata nomi-
natim relicta praestare non tenetur.

[1.] OVEANVS. Id quod ex
substitutione cohaeredis ad
me pervenit, legata auget a
me relicta, sive integra hae-
redis portio, sive pars eius
ad me perveniat. Pervenire autem dicitur, quod
penes me remanet. *l. pervenire 171. de verbor.*
signif. Esto igitur portio cohaeredis, cui ipse
sum substitutus, decem: si quinque ab eo le-
gata sint, ad me non decem, sed quinque dun-
taxat ex substitutione perveniunt. Si vero nihil a
cohaerede legatum sit, tota decem ad me per-
veniunt. Tam autem quinque, quam decem,
augent legata a me relicta: ut ecce, portio
mea erat decem, ea tota legata a me sunt: per
legem *Falcidiam* septem & semis tantum legata
intelliguntur, accedentibus ex causa substitutio-
nis decem. Tota decem a me relicta in legato
sunt, ac si ex viginti haeres essem institutus.
Idem dicendum est, si quinque duntaxat perve-
niant ex substitutione, in quibus quadrans est
ipsorum viginti: unde quindecim legare testator

potuit, salva lege *Falcidia*. Quod si duo & se-
mis, duntaxat ex substitutione ad me perveniant,
hoc est quadrans ipse portionis cohaeredis, vi-
dendum est, quemadmodum poni debeat ratio
legis *Falcidiae*. Et hoc casu relicta a me legata
non augebuntur, *l. si pupillus 21. §. uli. infra*
eod. Itaque quartam habebam utriusque portionis.
Ex qua utraque, eveniente conditione substituo-
tionis, videor ab initio institutus: non secus at-
que si ex parte pure, ex parte sub conditione
essem institutus. Neque absurda & abhorrens
est similitudo ista, cum in omni substitutione
insit conditio, quae tamen *conditionalem* non
facit *substitutionem*. De quo scripsimus ad *l.*
qui liberis 8. de vulg. & pup.

[2.] Quid ergo, si eius quoque portio, cui
ipse substitutus sum, onerata sit? Esto mea por-
tio decem, cohaeredis item decem: a me octo
legata sint, a cohaerede item octo, & hoc casu,
eveniente conditione substitutionis, quartam ex
persona cohaeredis retinebo. Idem dicendum,
quamvis integra mea portio sit. *d. l. si pupillus.*

[3.]

[3.] Non refert autem, ex utra substitutione portio ad me perveniat, vulgari, an pupillari. Nam & ea pars bonorum testatoris, quae ad me ex pupillari pervenit substitutione, meis legatariis proficit. *l. qui fundum 87. §. qui filium 4. hoc titu.* Cuius rei ratio illa est, quod, quamvis pupillo ex secundis tabulis succedatur, ex patris tamen testamento succeditur. Vnde fit, ut in formula pupillaris substitutionis apponatur particula MIHI. Vnde ratio dubitandi in *l. si pupillus 42. de acqui. haered. l. paterfamilias 28. de priviil. cred.* Meis igitur legatariis prodest, quicquid ex substitutione cohaereditis ad me pervenit.

[4.] Quod si ipse haereditatem omittam, legata a me relicta nominatim non praestabit cohaeres, nisi quomodo ego praestitisssem, cum mihi non fuerit substitutus. Si enim substitutus mihi fuisset, me omittente haereditatem, habita ratione utriusque semissis, legata praestaret, non sua modo, verum & mea, quasi a se repetita. *l. qui fundum 78. §. qui filium 4. hoc tit.* Nominatim autem intelligo, nomine, vel cognomine, vel praenomine expresso. *l. 1. de lib. & posth.* Si enim verbis communibus, QVISQVIS MIHI HAERES ERIT, legata a me relicta sunt, ea cohaeres, quasi a se relicta, solida praestabit.

§. 14. Ait PAULVS: Si cohaereditis mei portio exhausta sit, mea integra, & illam vindicavero, confundendas esse partes CASSIVS existimat, PROCVLVS contra. In qua specie & IULIANVS PROCVLO assensit: quam sententiam probabiliorem esse puto. Sed & DIVVS ANTONINVS iudicasse dicitur, commiscendas esse utrasque partes in computatione legis Falcidiae.

S V M M A R I V M.

1. Accrescens portio proficit etiam legatariis.
2. Prodest quoque, si quasi coniuncto cohaereditis pars alteri accrescat.

3. Idem & locum habet in fideicommissis, ab legitimis heredibus relictis.

[1.] **Q**UOVEANVS. Quemadmodum quod ex substitutione cohaereditis ad me pervenit, legata a me relicta auget, ita & accrescens portio meis proficit legatariis, quamvis iuris potestate, non voluntate testatoris accrescat. Nam & legata, quae apud haereditatem remanent, inutiliter puta relicta, efficiunt, ut caeteris legatis aut nihil, aut minus detrahatur. *l. quod si alterutro 78. infra eod.* Neque referre puto, an ideo mihi accrescat, quia cohaeres repudiaverit, an quia per legem aliquam is capere non potuerit. *l. cum in testamento 5. supra de vulgari & pupilla.* Quamobrem autem legatariis meis proficit accrescens cohaereditis portio, causa illa esse videtur, quia, repudiante cohaerede, ex parte utraque videor ab initio institutus. *d. l. quod si alterutro.* idque iuris, uti iam diximus, potestate: quod quidem non patitur, ut quis pro parte testatus, pro parte decedat intestatus. De quo scripsimus in libro de iure accrescendi.

[2.] Idem dicendum puto, & si quasi coniuncto cohaereditis mihi pars accrescat: multoque adeo magis, cum id, quod ratione coniunctionis accrescit, prope sit, ut voluntate accrescere testatoris videatur. Quos namque in parte certa coniungis, eos in ea parte personis omnibus antepone videris, exceptis eorum substitutis, qui expressa adiuvantur voluntate. Sane accrescentis portio legata nihilo praestabo ampliora, quam is praestitisset, a quo ea relicta erant nominatim. Nam si ita erant relicta, QVISQVIS MIHI ERIT HAERES, idem dicendum puto, quod in substituto. *arg. l. cum in testamento 5. de vulgari & pupill.* in qua ex institutione videri capere dicor id etiam, quod accrescit.

[3.] Idem dicendum de fideicommissis, a legitimis haereditibus relictis: ut cohaereditis accrescens portio fideicommissariis meis proficit: ego autem cum suo duntaxat onere consequar portionem accrescentem. *l. si Titio 61. §. Iulianus 1. de legat. secund.* nisi fideicommissa ita relicta sint, QVISQVIS MIHI HAERES ERIT.

§. 15. Ait PAULVS: Si cohaereditem meum post aditam haereditatem arrogavero, non dubitabitur, quin separandae sint portiones perinde, ac si cohaerediti meo haeres extitisssem.

S V M M A R I V M.

1. Quod ex arrogatione coheredis pervenit non proficit Legatariis, si post aditam hereditatem facta sit.

[1.]

OVEANVS. Quod ex arrogatione cohaeredis (quae species est acquisitionis per universitatem) ad me pervenit, est, cum legatariis meis proficit, est, cum non proficit. Si enim post aditam a cohaerede haereditatem eum arrogem, nihilo maiora legata praesto legatariis meis: puto, quia nec ex re testatoris mea portio augeatur: adita namque haereditate, res testatoris esse definit, & haereditas fit. Quo fit, ut minore, qui haereditatem adierat, in integrum restituito, neque substitutus nisi uno casu admittatur, neque legitimis successio- nibus locus fiat, sed fiscus quasi ad bona vacan- tia invitetur. *l. ult. de success. edict.* de quo scripsimus *lib. II. lection. variar.* & in *commentario, de vulga. & pupil.* Idem dicendum, si cohaere- di meo haeres extiterim, post aditam videlicet ab eo haereditatem: nam non aditam haereditatem non transmittunt nisi ii, de quibus *lex Theodo- siana* loquitur, & qui deliberantes ab hac luce

2. Proficit autem, si ante aditam a cohaerede hereditatem eum arrogavero.

emigrant. §. *in novissimo 5. de caduc tollend.*

[2.] Si autem cohaerem meum arrogavero ante aditam ab eo haereditatem, ea portione, quae mihi per eum recta acquiritur ex bonis testatoris, legata a me relicta augebuntur: non secus, atque si ego ex parte, & filius vel servus ex parte, haeredes essemus instituti. Quo casu portio per eas personas mihi quaesita legatariis meis proficit. *l. si pupillus 21. §. si ego 1. & l. maritum 25. infra eod.* Nec est, quod quisquam existimet id propterea fieri, quia instituto servo meo, ego sim institutus. Ipse namque servus institutus & est & intelligitur, & ex testamento haeres existit, quamvis commodum haereditatis mihi acquirat, & cedente die haereditatis si liber reperitur sibi haereditatem quaerit, vel novo domino, si alienatus sit. De quo scripsimus ad *l. 3. de vulgari & pupilla.* Legata sane a cohaerede, quem arrogavi, vel cui haeres extiti, relicta, nullo casu ampliora praestabun- tur, quam is praestitisset, ex cuius persona praes- tantur.

- §. 16. Ait PAVLVS: SI IN ANNOS SINGVLOS legatum sit Titio, quia multa legata, & conditionalia sunt, cautioni locus est, quae in edicto proponitur, QUANTO AMPLIVS ceperit, reddi.

S V M M A R I V M.

1. Legatum in annos singulos conditionale est, nisi Reip. relictum.
2. Cautio QUANTO AMPLIVS in hoc neces- saria.
3. Quomodo eiusmodi legatum in computationem veniat Falcidiae?

[1.]

OVEANVS. Si quis ita leget aureos centum, AN- NVA, BIMA, TRIMA DIE: unum legatum esse constat, tribus pensionibus solvendum, eiusque diem semel cedere. Si vero ita, DENOS AVREOS ANNVS: plura legata sunt: primi quidem anni purum, annorum sequentium conditionalia, SI LEGATARIVS VIVET. Quae conditio in legato annuo, Reipublicae relicto, non inest: ne- que semel, sed per singulos annos legati huius dies cedit, initio scilicet cuiusque anni. *l. 4. de annu. leg. l. cum in singulos 23. cum legib. dua-*

4. Non mutatur huius legati natura, licet in stipulationem sit deductum.
5. Stipulatio annui plures semper stipulationes continet.
6. Annuum legatum finitur regulariter morte le- gatarii.

bus seqq. quando dies leg. ced. *l. 1. quando usuf- fruct. leg. di. ced.* Qua ratione in annuis legatis & stipulationibus annuis ab initio cuiusque anni computandum tempus est praescriptionis xxx. vel xl. annorum. *l. cum notissimi 7. §. in iis etiam 7. C. de praescript. xxx. vel xl. anno.* Neque dubium est, quin praestationi cuique sua debeat opponi praescriptio: sua enim quaeque actione petitur, & suam quaeque diem habet. Cum igitur legatum anni primi purum sit, solvi di- minutum non oportet propter legata sequentium annorum: quae certum adhuc non est debitum iri, cum sint, uti iam diximus, conditionalia. §. *interdum 12. supra, hac nostra lege.*

[2.]

[2.] Cautio itaque necessaria est in Edicto proposita, QVANTO AMPLIUS, &c. cum fieri nulla possit propter incertum conditionis computatio. Quod si ita leges, DENA IN DECEM ANNOS, distinguendum est: vel enim in alimenta legatum relictum est, & eo casu per annos singulos dies legati cedit: neque sequentium annorum legatum legatarius ante decedens transmittit, vel exonerandi haeredis causa, in pensiones decem legati unius collata solutio est: & tum legatum unum est, eiusque dies semel cedit, & ad haereditatem universam transmittitur, quodcumque post mortem testatoris decedat legatarius. *l. si cum praefinitione 19. quando dies leg. ced.*

[3.] Quaero, cum iudex inter haereditatem & alios legatarios *Falcidia* rationem habet, quemadmodum id annum legatum, quod morte finiiri constat, in computationem veniat? Et Iureconsultus in *l. cum Titio 55. hoc tit. aestimari oportere* ait, quanti legatum hoc venire possit. Mortuo vero legatario, non aliud spectari oportere, quam quod ex ea causa haeres debuerit.

[4.] Quaero de stipulatione annui ex legati causa interposita? Et dicendum est, naturam legati non mutari, quamvis in stipulationem sit deductum. *l. si legati 56. de leg. 1. l. si stipulatus 4. de usur. l. 1. §. si quis 14. ut leg. no cave.* Itaque quemadmodum in annuo legato saepius spectatur legatarii conditio, ita & in stipulatione saepius conditio stipulatoris considerabitur: & quemadmodum plura legata sunt, ita & stipulationes plures erunt.

[5.] Idque generaliter dicendum est de stipulatione annui, ut plures semper contineat stipulationes. *l. pluribus 140. de verb. obl.* quo loco in stipulatione hac ARGENTVM ID ANNUA BIMA TRIMA DIE QVOQUE DIE DARI? plures inesse stipulationes dicuntur: illam nam-

que vim habet ea stipulatio, ut certi argenti pars tertio quoque anno peti possit. Et si adiectae usurae sint, eius duntaxat partis usurae debeantur, in cuius solutione cessatum est. *l. Seia 12. de usur. l. lecta 40. si cert. pet.* Quia tamen conditio stipulantis semel spectatur, ut intelligamus, cuiam ex ea stipulatione acquiratur, quod in legato secus est. *l. si filius 11. de verb. obl. l. quae legata 18. de regu. iur.* Stipulationem hanc annui unam esse, ait Iureconf. in *l. senatus 35. §. uli. de don. cau. mort.* Neque distinguit inter eas annui stipulationes, quae finitum habent annorum numerum, ut in *d. l. pluribus*. & eas, quae infinite concipiuntur, hoc modo, ANNUA DENA? quas perpetuas esse constat *l. si Stichum 16. §. uli. de verb. oblig.* licet illud apponatur, QVOAD VIVAM: cum tempus non sit modus tollendae obligationis. *l. obligationum fere 44. §. placet. 1. d. titu.*

[6.] Hoc tamen casu haereditatem stipulatoris doli mali exceptio submovebit. *§. at si ita 3. de verb. obl. lib. III. Inst.* Qua eadem exceptione repellitur, qui aliter vindicat servitutem, quam est constituta: quamvis servitus ipso iure neque ex die, neque ad diem constitui possit. *l. 4. de servit.* Annum vero legatum, uti iam diximus, morte finitur legatarii: nisi adiecerit testator, ET HAEREDIBVS: quo casu in infinitum haeredibus legatum debetur, non tantum proximis haeredibus. *l. in annuis 22. C. de legat.* Quod aliter est in usufructu. *l. cum antiquitas 13. C. de usufru. leg.* Nam haeredis appellatio in usufructu legato proximum haereditatem non egreditur: puto, ne semper abscedente usufructu inutilis proprietas reddatur. Propter quam causam placuit certis modis finiiri usufructum, & ad proprietatem reverti, quae *consolidatio* appellatur.

§. 17. Ait Iureconsult. *Id, quod natura haereditati debetur, & peti quidem non potest, solutum vero non repetitur, non esse computandum in haereditate quidam putant. Sed IULIANVS & hoc ex eventu augere patrimonium, aut non augere existimat: & haereditario iure id quoque capi: ideoque in restitutionem haereditatis venturum.*

S V M M A R I V M.

1. Obligaciones sunt vel civiles vel naturales & civiles vel naturales tantum.
2. Naturales tantum actiones non pariunt, nisi legitima sint conventiones, aut ex quibus Praetor actionem dare promisit.
3. Servus etiam naturaliter tantum obligatur.
4. Sine tutoris auctoritate pupillus civiliter quoque non obligatur.
5. Nisi factus sit ex ea re locupletior pupillus.
6. Hinc & in eum actio datur utilis post rescriptum D. P 11; quatenus factus est locupletior.
7. An pupillus, non factus locupletior, si pubes per errorem solverit, in integrum restituatur?
8. Tolluntur obligaciones naturales vel pacto iusto, vel iureiurando.
9. Tolluntur & nuda voluntate.

[1.]

OVEANVS. Obligationum quaedam *civiles* duntaxat sunt, quaedam *naturales* & *civiles*, quaedam *naturales* tantum. Obligatio civilis tantum est *stipulatio*, inventum scilicet iuris civilis. Naturales & civiles simul, sunt *conventiones iuris gentium*, ex quibus iure civili actio nascitur: quales sunt, quae in proprium nomen transeunt, & innominatae, quae causam habent. *l. iuris gentium 7. de pact.* ex quibus non solum iure civili dari oportet, verum etiam iure naturae ac gentium. *l. cum amplius 84. §. ulti. de regu. iur.* *Is* (ait Iureconf.) *natura debet, quem iure gentium dare oportet, & cuius fidem sequuti sumus.*

[2.] Naturales tantum obligationes sunt, quae solo aequitatis naturalis vinculo continentur. *l. Stichum 95. §. naturalis 4. de solut.* Quae quamvis actiones non pariant, soluti tamen conditionem impediunt. *l. naturales 10. de act. & oblig.* Cuiusmodi ex pacto nascitur obligatio: nihil enim tam fidei humanae conveniens est, quam pacta servare. *l. 1. de pactis.* Excipio legitimas conventiones, quibus actiones ipso iure & producuntur, & tolluntur. *l. legitima 6. de pact.* & *l. si tibi decem 17. §. 2. & l. si unus 27. §. pactus 8. eod. tit.* De quibus legitimis conventionibus loquitur Iureconf. in *d. l. iuris gen. 7. §. si paciscar 14.* in illis verbis, *DE FURTO ENIM PACISCI LEX PERMITTIT.* De quo scripsimus *lib. II. lect. variar.* Excipio item quasdam conventiones, ex quibus Praetori visum est, actiones dare, ut de *pecunia constituta*, & *hypothecariam*: de qua loquitur Iureconsultus in *d. l. si tibi 17. §. de pignore 2.* Si igitur inter nos convenerit, ut mihi decem dares, quamvis ex pacto in civem Romanum actio non detur, naturaliter mihi tamen teneris, hoc est, iure gentium te mihi dare oportet, quo nulla inter pactum & aliam conventionem differentia constituitur: quare, si ex ea causa solvas, non repetes. *l. quamvis 3. C. de usur.* Ex quo, uti iam diximus, censetur & aestimatur naturalis obligatio. *d. l. naturales 10. de act. & oblig.*

[3.] **S**ERVVM item, in quem nulla cadit civilis obligatio, natura debere dicimus, extraneis ex quavis causa, domino ex causa duntaxat peculiari. Quod cum dicimus, *factum nos demonstrare*, ait Iureconsultus, *non referre ad civilem obligationem.* *l. nec servus 41. de pecul.* Unde fit, ut nuda voluntate dominus servo debitum remittat. *l. si peculium 6. de pecul. leg.* quo modo non tollitur civilis obligatio. E contrario item dominus servo natura debere dicitur ex causa peculiari, uti iam diximus: idque debitum servat per compensationem servus: quamvis petitio ei nulla competat eius, quod in rem domini impendit, *d. l. si peculium 6. §. sicut 4.*

facit *l. etiam 6. de compens.* in qua scribit Iureconsultus, *id, quod natura debetur, in compensationem deduci.* Naturalis tamen ista inter dominum & servum obligatio aestimatur ex iure civili. Neque aliis modis servo dominus natura debere dicitur, quam quibus iure civili teneretur. Itaque si in rationes dominus referat, se decem servo suo debere, non ideo tamen naturaliter debere intelligitur: nam hoc modo civiliter nemo obligatur. *l. non solum 49. de pecul.* Extraneis quoque ex quavis causa debet servus naturaliter: cuius obligationis nomine, in dominum vel *de peculio*, vel *de in rem verso* actio a Praetore datur. *d. l. nec servus.* Et haec servi naturalis obligatio soluti conditionem impedit, sive ipse servus solvat ex peculio, cuius liberam habebat administrationem, sive alius pro servo, sive ipse liber effectus. *l. naturaliter 13. de cond. ind.* Itaque fideiussor datus a servo tenetur: qui non teneretur, si solutum repeti posset. *l. quod enim 1. de fideiuf.* Idem dicemus, si servus, quod naturaliter domino debebat, haeredi manumissus solvat: nam solutum non repetet. Illud praeterea efficit naturalis ista servi obligatio, qua extraneo tenetur, ut totum servi debitum, domino agenti, ex societate puta inita cum servo, compensetur, quamvis peculio duntaxat tenus praestet ex servi contractu conventus. *l. si cum filiofam. 9. de compensat.* Illud item operatur, ut, si cum domino de peculio agatur, id dominus deducat de peculio, quod sibi a servo debetur, quasi aes alienum, quod idem fit, cum servi peculium legatur. *d. §. sicut 4. l. si peculium 6. de pecul. leg.* Servilis autem ista obligatio eo dicitur *naturalis*, quia ex aequitate nascitur naturali, qua homo homini fidem praestare tenetur, quoad eius facere potest: neque enim conditio servilis perfidiae iusta excusatio est. Pater item filio, & filius patri, ex causa peculiari naturaliter obligatur, de qua obligatione & eius effectu in *l. frater a fratre 38. de condi. indeb.*

[4.] **P**UPILLVS item est, cum naturaliter tantum obligatur; nam sine tutoris auctoritate placuit, pupillum civiliter non obligari. Naturaliter autem tum demum sine tutore obligatur, cum ex contractu factus est locupletior, cuius obligationis naturalis illa aequitas fons est, & origo, quod natura iniurium sit, quemquam aliorum damnis crescere, & ex alienis incommodis sua commoda comparare. *l. nam hoc natura 14. de condi. ind. l. iure naturae 206. de reg. iur. l. rerum quidem 25. rerum amot.* Non factum autem locupletiozem pupillum nulla naturalis tenet obligatio ex contractu, sine tutore inito. Neque enim aequum est natura pupillum, qui propter aetatem minus consulit, & videt parum, atque ideo sub tutore agit, in plus teneri, quam quatenus factus est locupletior. Hinc fit, ut, quod stipulanti sine tutoris aucto-

auctoritate solvit, repetere possit, quasi ne naturaliter quidem debitum. *l. quod pupillus 41. de cond. indeb.* Neque enim promittendo locupletior quis fieri potest. Quin &, si ex mutui causa factus non sit locupletior, ne naturaliter quidem obligatur. *l. pupillus 59. de act. & oblig.* Sic enim eam legem intelligendam puto, ut ex causa mutui nulla naturalis aequitas pupillum, sine tutore contrahentem, obliget, nisi factus sit locupletior. Cum igitur naturalis aequitas pupillum, locupletiolem factum, ex causa mutui obliget, si pubes factus solvat, non repetet. *l. naturaliter 13. §. ult. de cond. ind.* Nam si impubes adhuc solvat, persona locum facit conditioni. *l. interdum 29. d. tit.* etiam si civiliter debitum fuerit. Neque enim vere solutum est, quod pupillus sine tutoris auctoritate solutionis causa numeravit: cum pecuniam accipientis non fecerit. *l. non omnis 19. §. si pupillus 1. si cert. pet.* Neque movet, quod ista numeratione pupillus liberetur. Ideo namque liberatur, quod eius factio ad creditorem pecunia pervenerit: non quia creditoris facta pecunia sit. *d. §. si pupillus.*

[5.] Ad hoc igitur, ut pupillus naturaliter, hoc est, ratione aequitatis naturalis ex causa mutui obligetur, necesse est, factus sit ex ea re locupletior. Quae tamen naturalis obligatio tum vires ac robur suum exerit, ac demonstrat, hoc est, tum soluti conditionem impedit. Ex quo etiam censeret diximus naturales obligationes, cum debitum naturale recte solutum est: hoc est, cum is solvit, qui solvere iure potuit: ipse nimirum pubes factus, aut impubes adhuc tutore auctore. *d. §. ult. l. naturaliter.* Aliter si solutum sit, & pecunia extans vindicatur, & consumpta condicatur. *d. l. interdum.* quia, uti iam diximus, non sit facta accipientis.

[6.] Actionem sane ex mutuo non parit naturalis ista obligatio. Post rescriptum tamen D. PII in pupillum actio datur, quatenus est factus locupletior. *l. 3. §. pupillus 4. de nego. gest. l. pupillus 5. de auto. tut.* quae actio utilis appellatur in *l. sed mihi 3. commod.* Puto, quia utilitatis causa ex rescripto D. PII dari coepit in eum, qui ipso iure non obligatur. Eadem ratione actio *quod certo loco, utilis* appellatur. *l. 1. de eo, quod cer. loc.* quae in eum datur, qui alio loco convenitur, quam in quo solvere promiserat, utilitatis (uti iam dixi) causa: ne in eius arbitrio ac potestate sit, nunquam solvere, quod assequi poterat, devitato loco, in quo dare promiserat. Praetor quidem actionem suam in pupillum dat, quatenus est factus locupletior ex facto institoris, a pupillo sine tutore praepositi. *l. eatenus 10. de instit. act.* Praetori namque sola naturalis aequitas iusta causa est actionis dandae.

[7.] Quaero, si pupillus ex causa mutui non factus locupletior, pubes per iuris errorem solvat, hoc est, existimans se teneri, an solutum

repetet? Et Imp. in *l. si quis ius. 9. §. 5. de iur. & fact. igno.* scribit, *iuris ignoracionem ad repetitionem soluti non prodesse.* Sane infirmae aetati iuris ignoratio non nocet, quo minus in integrum restitui possit. *l. quamvis 11. C. d. tit. l. 1. & 2. si advers. credit. &c.* Omnes igitur naturales obligationes aut actiones pariunt, si legis Praetorisve accedat auctoritas: aut, si solo aequitatis vinculo continentur, soluti repetitionem impediunt. *d. l. naturales. de act. & oblig.*

[8.] Tolluntur autem naturales istae obligationes, quae solo aequitatis vinculo continentur, vel *pacto iusto*, vel *iureiurando*. *l. Stichum 95. §. naturalis 4. de solut.* Cum enim nihil tam sit naturale, quam unumquodque tolli eo modo, quo est constitutum: mirari nemo debet, ex aequitate naturali natam obligationem, alia aequitate naturali, quae in pactis versatur, extingui prorsus ac tolli; hoc enim est, quod Iureconsultus ait in *d. §. naturalis. IPSO IVRE TOLLI.* Pactum autem *iustum* esse oportet id, quo naturalis tollitur obligatio: hoc est, pactum iuris Praetorii, & eius generis, quod a Praetore servetur. Neque enim omnia pacta tuetur Praetor: sed ea duntaxat, quae neque contra leges, neque contra Senatusconsulta, &c. *l. iuris gen. 7. §. praetor ait 7. de pact.*

IDEM dicendum de *inreiurando*, cui aequum est, eum stare, qui detulit, qua aequitate naturalis quoque obligationis vinculum dissolvitur. *d. §. naturalis & l. ult. de iureiur.* Ius autem in iureiurando non versari, ex eo intelligi potest, quod ex causa iurisiurandi tradita possessio ad usucapionem non prodest, sed duntaxat ad praescriptionem, hoc est, ad exceptionem temporalem. *l. si duo 13. §. item 2. de iureiur.* itaque in causis & titulis possessionum, unde sequitur usucapio, non numeratur Iusiurandum.

[9.] TOLLUNTUR item naturales obligationes *nuda voluntate*. Nam, si dominus in rationes suas retulerit, servum nihil sibi debere: sublatum est debitum naturale. *l. si peculium 6. §. sed & si 1. de pecul. leg.* quo modo non tolluntur civiles obligationes. Quamvis autem solo aequitatis vinculo naturales istae obligationes contineantur, adhibitus tamen ad eas fideiussor civiliter obligatur. *l. fideiussor 16. §. fideiussor 3. & l. quod enim 7. de fideiuss.* Quae fideiussoris obligatio nulla esset, si neque iure civili, neque gentium reus principalis teneretur. Interdum tamen *natura debita* dicuntur, quae re ipsa credita promissive sunt: ad quorum solutionem nulla nos aequitatis naturalis ratio urget. Exempli causa: Quod tibi Titius debebat, animo novandi a pupillo sine tutore stipulatus es: *tenere eam stipulationem naturaliter*, ait Iureconsultus in *l. 1. de novat.* Item, decem mutuo pupillo dedi sine tutore: ea pupillus consumpsit: *naturale hoc debitum* appellatur. *l. Stichum 95. §. aditio 2. de solut. l. cum illud 25. §. haeres meus*

1. *quando dies leg. ced.* Non quia iure gentium pupillus solvere teneatur: sed quia, uti iam diximus, re ipsa mutuo accepit. Quod debitum naturale non in id prodest, ut conditionem soluti inhibeat: sed ut, si pupillo huiusmodi creditor naturalis succedat, debitum retineat & deducat in ratione legis *Falcidiae* imponenda. *d. §. aditio.* Item, ut si ita legem, *quod mihi pupillus debet*, & pupillus nihilo factus locupletior solvat haeredi, legatum valeat. *d. §. haeres.* Natura autem & haec quoque debita dici significat Iureconsultus in *paragrapho nostro*, cum ait, QVOD NATURA HAEREDITATI DEBETUR, ET PETI QUIDEM NON POTEST, SOLVTVM VERO NON REPETITVR. Vnde liquido colligitur, quaedam natura deberi, ut soluta repeti possint: ea autem, uti iam dixi-

mus, sunt quae *natura deberi* dicuntur: quia re ipsa credita promissive sunt: ad quae solvenda nulla aequitate obligamur: quae cum repeti soluta possint, & haeredi invito extorqueri, mirum non est, si haereditatem non augeant: neque legatariis proficiant, quibus lex *Falcidia* legata diminuerat. Quae vero ex aequitate naturali debentur, soluta augeant patrimonium testatoris, & legatariis proficiant. Quamvis enim eorum nomine haereditati (quae testatoris vicem refert. *l. haereditas enim 61. de acquir. rer. dom. & l. mortuo 22. de fideiuss.*) actio non competat, obligatio tamen naturalis, quae soluti conditionem impedit, in haereditate erat: quo fit, ut & in restitutionem veniant haereditatis debita naturalia soluta *l. quamvis 40. & l. si haeredi eius 47. ad Trebell.*

§. 18. Ait Iureconsult. *Si debitor creditori haeres existat, quamvis confusione liberetur, tamen locupletiores haereditatem percipere videtur, ut computetur ei, quod debet, quamvis aditione confusum sit.*

S V M M A R I V M.

Confusione non omnino semper tollitur obligatio.

OVEANVS. *Solutione, acceptatione, stipulatione Aquiliana, novatione, & interdum consensu, ita tollitur obligatio, ut nullum eius vestigium relinquatur. Confusione vero non plane tollitur, nam si creditori haeres extiteris, aditione extincta quidem actio est, cum a te ipse, qui creditori successisti, petere non possis, tuum tamen nomen adhuc in haereditate manet, & in ea computatur, etiam si solvendo non sis, quia sibi quisque semper solvendo esse intelligitur. l. quaerebatur 82. l. Nefennius 22. §. si debitori 3. hoc tit.* Cui sententiae consequens est, ut si a creditore haeres institutus ex *Trebelliano* haereditatem restituas, dentur adversus te fideicommissario actiones, quasi debitorem haereditarium. *l. ita tamen 27. §. si ex Trebelliano 7. ad Trebell.* Idem ex contrario dicendum est, si debitori tuo haeres extiteris. Quamvis namque tibi actio confusione perierit, tamen si ineunda patrimonii testatoris quantitas sit, & cum legatariis *Falcidiae* ratio ponenda, cum reliquo aere alieno tuum quoque debitum deducis, *l. in imponenda 6. C. eo. nisi forte debitum cum Falcidia compensari testator voluerit. l. si debitor 12. hoc tit. l. cum pater 77. §. Titio 31.*

de leg. II. Eademque ratione, si debitoris tui haereditatem ex *Trebelliano* restituas, vel fideicommissarii voluntate tuum debitum retinebis, vel obligationem restitui fideicommissarius patietur: alioquin petentem fideicommissum *doli mali* exceptione submovebis. *l. Papinianus 18. de servit.* quo in loco scribit Iureconsultus, *servitutes aditione haereditatis confusas, nisi iterum imponi legatarius patietur, a legati petitione exceptione doli mali repellendum.* Cui consequens est, quod scribit Imp. in *l. si maritus 22. C. de inoff. test.* & Iureconsultus in *l. haeredem 17. de iis, quib. ut indig. & in l. 2. de haered. vel act. vend. §. si quis debitori 18.* Sane si haereditas ut indigno auferatur, non restituuntur confusae actiones, puto, in odium indigni. *l. indigno 8. d. tit.* Interdum quidem aditio ista creditoris non confusionem obligationis parit, sed solutionis loco cedit: exempli causa. Qui pupillo sine tutoris auctoritate crediderat, haeres ei extitit, non potest videri confusa obligatio, quae nulla fuerat: tamen aditio haereditatis, uti iam diximus, solutionis loco cedit: retinetque debitum suum universum haeres, non solum, quatenus factus erat pupillus locupletior: nam haec naturalis consistebat obligatio. *l. Stichum 95. §. aditio 2. de solut.*

§. 19. Ait Iureconsult. *De impensa monumenti nomine facta quaeritur, an deduci debeat? Et SABINVS ita deducendam putat, si necessarium fuerit monumentum extruere. MARCELLVS consultus, an funeris monumentique impensa, quantum testator fieri iussit, in aere alieno deduci debeat: respondit, non amplius eo nomine, quam quod funeris causa consumptum sit, deducendum: nam eius, quod in extruentionem monumenti erogatum sit, diversam esse causam. Nec enim ita monumenti aedificationem necessariam esse, ut sit funus, ac sepultura. Idcirco eum, cui pecunia ad faciendum monumentum legata sit, Falcidiam passurum.*

II. MARCELLVS.

Nec amplius concedendum erit, quam quod sufficiat ad speciem modicam monumenti.

S V M M A R I V M.

1. Legata praestantur, deducto aere alieno & funeris impensa.
2. Impensa in monumentum facta legatariis non semper obest.
3. Funeris & sepulturae causa tantum deducitur, quantum impendi testator voluit, habita dignitatis & facultatum ratione.

[1.] **Q**UAEANVS. Quia nemo nisi de suo legare potest: id autem cuiusque est, quod soluto aere alieno deducto superest, neque solum aere alieno deducto, verum & funeris impensa. §. 2. de lege Falcid. libro II. Instit. Aequius namque est, lucrum non capere legatarios, quam testatorem insepultum iacere l. & si quis 14. de relig. Quo eodem loco exponit Iureconsultus, quae impensa causa funeris fieri dicatur.

[2.] Monumenti non eadem ratio est. Neque enim impensa, in monumentum facta, legatariis obest, nisi cum monumenti extructio necessaria est: tum autem necessaria est, cum testator iussit, sibi fieri monumentum. Quamvis enim stricto iure nulla teneantur haeredes actione ad monumentum aedificandum, etiam si aedificare iussi sint. l. Qu. Mutius 7. de annu. leg. tamen Principali, vel Pontificali compelluntur auctoritate ad obsequium supremae voluntatis. l. haereditas 50. de pet. haered. Quod autem diximus, stricto iure nulla actione haeredem teneri ad monumenti extruentionem, tum verum est, cum ei, qui monumentum extruere iussus est, datus non est cohaeres. Nam cohaeredi, praeter actionem Familiae erciscundae, actio etiam praescriptis verbis competit adversus cohaeredem, ut monumentum extruat, uti iussus est. l. iis consequenter 18. famil. ercif. Eius namque interest, monumentum extrui, in quo possit sepeliri. l. vel quae 6. de religiof.

Si igitur de monumento nihil testator cavet, quae eo nomine ab haerede impensa facta est, de haereditate non deducitur in imponenda ratione legis Falcidiae: neque legata minuit sumptus non necessarius. Quid ergo? omnemne eam impensam deducet haeres, quam testator in monumentum fieri iussit? Minime: sed iustam duntaxat ac probabilem: & neque eam quidem omnem, sed eam tantum, quae sufficit ad speciem modicam monumenti, quae sententia est, leg. sequen.

[3.] Alia causa funeris ac sepulturae est, tantum enim hoc nomine deducitur, quantum impendi testator voluit, habita ratione & dignitatis, & facultatum. d. l. & si quis. §. haec actio 6. de relig. Neque enim alia testatoris voluntas, ne in funeris quidem impensa, servanda est, facit l. servo alieno 113. §. ult. de legat. I. Quae MARCELLI sententia rationem illam habet, quod monumenti extructio necessaria non est: funus autem & sepultura necessaria. Nam monumentum id appellatur, quod memoriae causa extruitur, & aedificatur ita, ut extet. l. 2. & l. monumentum 42. de relig. in quod si mortuus illatus sit, sepulcrum: sin vacuum sit, κεντάφιον dicitur. Quid si impensa, in monumentum iussa fieri a testatore, legatariis non noceat? Et eo casu non licet haeredi minus impendere, plus licet. l. cum in testamento 202. de verb. sign.

Si haeres institutus eam haereditatem, quae solvendo non est, vendiderit: vix quidem poterit persuaderi, non fuisse eam haereditatem solvendo, quae emptorem invenerit: vera autem ratione nihil legatariis debetur: quia magis ex stultitia emptoris habere videtur haeres institutus, quam ex bonis defuncti. Nam & e contrario, si male vendiderit res haereditarias, non erit hoc legatariorum detrimentum. Ita ergo commodum debet esse haeredis, si bene res administraverit.

§. 1. *Sed & si is, qui solvendo non est, legaverit, & haeres cum creditoribus deciderit, ne solidum solveret, & ob eam decisionem factum sit, ut aliquid retineret: nihil tamen legatariis debiturum: quia eam pecuniam non ex haereditate, sed ex decisione habeat.*

S V M M A R I V M .

1. An venditor hereditatis, quae creditoribus tantum sufficit, teneatur legatariis?
2. Onus aeris alieni penes venditorem remanet hereditatis.
3. Ad legatorum tamen solutionem non compellitur.

4. Ad emptorem actiones tantum transferuntur utiles.
5. Transigere haeres, ne solidum persolvat, potest etiam ante hereditatem aditam.

[1.] **Q**OVEANVS. Ait PAVLVS: *Eam haereditatem, quae solvendo non est.*) Haereditas damnosam etiam significat haereditatem, l. haereditatis 119. de verb. signific. ita & bonorum possessio, damnosam quoque significat bonorum possessionem l. 3. de bonor. possess. quamvis proprie bona dicantur, quae deducto aere alieno supersunt. l. subsignatum 32. §. bona 1. de verb. signific. Quaero, num venditor haereditatis, quae creditoribus tantum sufficit, legatariis teneatur? Et cum legata non praestentur, nisi de eo, quod superest, deducto aere alieno, quod ex sua administratione haeres habet, non autem ex ipsa haereditate, non proderit legatariis. Videamus de haereditate, in qua, quod superest, deducto aere alieno, legatis non sufficit. Et puto, ne hoc quidem casu haeredem teneri legatariis, nisi quatenus teneretur, si haereditatem non vendidisset: hoc enim, quo nunc plus habet, ex sua administratione habet. Quod autem ita habet, non proficere legatariis, ait Iureconsultus in hac nostra lege, in versiculo, QVEM ADMODUM EX CONTRARIO.

[2.] Ait Iureconsult. *Vendiderit.*) Ex qua emptione nihil emptor consequitur, ad quem scilicet id duntaxat transfertur, quod ad haeredem vere dici potest pervenisse. l. 2. de haered. vel actio. vend. Nam aeris alieni onus penes venditorem remanet haereditatis. l. 1. C. de haered. vend. Fiscum excipio, de quo, qui emit haereditatem, convenitur a creditoribus haereditariis, non ipse Fiscus. l. 1. C. de haered. vend.

[3.] Ait Iureconsult. *Vix quidem poterit persuaderi.*) Iuris stricta ratione, cum tanti res sint,

quanti vendi possint.

Ait PAVLVS: *Vera autem ratione.*) Vera ratio est, quam aequitas suadet, cuius scientiam profitentur Iureconsulti, & cuius dicuntur Sacerdotes & Interpretes. Aequum autem non videtur, haeredem, qui de bonis testatoris nihil ceperit, ad legatorum compelli solutionem.

[4.] Ait PAVLVS: *Ex stultitia emptoris.*) Ad quem ex ea emptione neque res ulla pervenit, neque nomen saltem haeredis: nam id penes venditorem remanet una cum actionibus directis: neque aliae in emptorem actiones transferuntur, quam utiles, ex rescripto D. P11, l. si cum emptore 16. de pact. facit l. emptor 5. C. de haered. vend. Directas autem actiones emptor non intentat, nisi ei cessae sint. Quid ergo, si emptori res haereditarias venditor tradiderit, aere alieno non soluto? Et ipsum haeredem creditoribus teneri constat, qui tamen postea eo nomine cum emptore agat, cui scilicet plus tradiderit, quam traditum oportuerit. Neque enim traditum oportuit, nisi quod superesse poterat, deducto aere alieno. l. si is qui haereditatem 45. de cond. indeb.

[5.] Ait Iureconsult. *Quam ex bonis defuncti.*) Unde legata praestantur: bona autem, uti iam diximus, dicuntur, quae supersunt, deducto aere alieno.

Ait Iureconsult. *Deciderit.*) Decidere autem sive transigere potest haeres, etiam ante aditam haereditatem. l. iure gentium 7. §. ult. iuncta l. seq. de pact.

Ait Iureconsult. *Non ex haereditate, sed ex decisione habeat.*) Quamvis occasione haereditatis habeat.

§. 2. Ait PAVLVS: *Item si Reip. in annos singulos legatum sit, cum de lege Falcidia quaeratur, MARCELLVS putat, tantum videri legatum, quantum sufficiat sorti ad usuras trientes eius summae, quae legata est, colligendas.*

S V M M A R I V M.

1. Illustratur MARCELLI sententia in h. l. ita ut tres legatarii heredi conferant septuaginta quinque.
2. Quaer. unde reliqua 25. quae heredi ad quadrantem bonorum desunt, detrahantur?
3. Num eadem ista aestimatio fiat, cum de quan-

[1.] OVEANVS. Qui quadringenta in bonis habebat, primo & secundo ducenta legavit, Reip. annua quatuor: locus Falcidiae non est: nam haeres centum habet, quia annua quatuor Reipubl. relicta centum duntaxat aestimantur, unde trientibus usuris colligi possunt. Quod si primo, secundo, & tertio trecenta legaverit, & Reip. annua quatuor, locus Falcidiae est, quia haeredi nihil relinquatur facta, uti iam diximus, aestimatione annui legati. Quamobrem tres legatarii facient haeredi septuaginta quinque. Aequitas huius aestimationis illa est, quam diximus, quod usuris trientibus, quae leves sunt. *l. tutor, qui repertorium 7. §. si post 3. de administr. & peric. tuto.* quatuor annua ex centum colligi possunt. CAPITOLINVS in *Alexandro* scribit, *Trientarium eum foenus exercuisse, ut aequissimum & levissimum ad usum Reip.* Neque alia fiet aestimatio, si una solutione Reipu. satisfieri oporteat, de qua aestimatione queri non possunt tres legatarii, qua nihil aliud quaeritur, nisi ut haeredi salva sit Falcidia, in cuius favorem propensiores esse nos oportet, quam legatariorum, qui in mero lucro versantur. Facta igitur ex MARCELLI sententia annui huius legati aestimatione, septuaginta quinque, uti iam diximus, haeredi tres conferant legatarii. Quaero, reliqua viginti quinque, quae ad quadrantem bonorum haeredi desunt, unde detrahantur? Quaero, num eadem ista aestimatio fiat, cum de quantitate annui legati Reip. relicti quaeritur? Pone testatorem, qui centum habebat in bonis, annua quatuor Reipu. legasse, & nulla praeterea legata reliquisset. Quaero, quamobrem in hoc casu non fiat computatio. Quaero, quamobrem non eadem legati huius annui Reipubl. relicti fiat aestimatio, quae legati annui Titio relicti. Quaero postremo, quae dicantur *usurae trientes.*

[2.] Ad primum respondeo, Reliqua xxv. quae ad quadrantem haereditatis deesse haeredi videntur, de annuo legato detrahi, & tria tan-

- titate annui legati, Reip. relicti, quaeratur?
4. Cur hoc in casu non fiat computatio?
5. Cur non eadem legati Reip. relicti aestimatio fiat, quae legati annui Titio relicti?
6. Usurae trientes quae dicantur?

tum annua praestari, quae trientibus usuris ex septuaginta quinque colliguntur, quemadmodum quatuor ex centum. Cui sententiae consequens est, ut si, eodem retento casu, decem annua Reipubl. legata sint, cum septuaginta quinque duntaxat legari potuerint, per *legem Falcidiam* septem statim de legato annuo detrahantur, & tria tantum praestentur: nam id, quod ultra patrimonii vires testator legat, ante omnia detrahatur in imponenda ratione *legis Falcidiae*. Exempli causa. Qui quadringenta in bonis habebat, quingenta & quinquaginta legavit, ante omnia centum & quinquaginta detrahuntur. *§. uli. de lege Falcid. lib. II. Institut.* Nihil autem refert, cum quadringenta habeas, legesne quibusdam trecenta, & Reipu. annua decem: an vero leges quingenta & quinquaginta. Nam ex MARCELLI sententia decem annua Reip. relicta ducentis quinquaginta aestimantur: quorum annua decem triens usura est.

[3.] Ad secundum respondeo, Eandem aestimationem annui legati fieri oportere, cum de quantitate solius legati annui Reipu. relicti quaeritur, num dodrantem excedat haereditatis? nam & in usufructu aestimatio veterum locum habet, cum quaeritur, num plus sit in legato usufructus, quam in dodrante haereditatis. *l. 1. §. si usufructus 9. supra eod.*

[4.] Ad tertium respondeo, In annuo legato Reipu. relicto computationem fieri non posse, nisi annorum numerus praefinitus sit: perpetuum namque est legatum, ut & ipsae Respub. perpetuae aeternaeque sunt: neque enim facile Reip. mors contingit. *l. an usufructus 56. de usufructu. de quo scripsimus lib. 2. lect. vari.*

[5.] Ad quartum respondeo, legatum annum Titio relictum propter incertum mortalitatis, non posse certa ulla aestimatione censi, neque in computationem deduci, cum ea duntaxat computentur, quae certum est, debitum iri. *l. nisi 3. titu seq.* Sequentium autem annorum legata conditionem illam habent, *si Titius vivat*: cuius morte annum legatum finiri constat. *l. legatum 10. de cap. diminut.* Necessè igitur est, tanti legatum annum Titio relictum aestimetur, quanti venire possit, in incerto

posito quandiu Titius victurus sit. *l. cum Titio 55. infra eod.* de qua aestimatione plura eo loco dicemus. Sane in alimentis legatis, & usufructu Reipu. legato, non fit aestimatio ex sententia MARCELLI, quae tantum locum habere potest in annuo legato pecuniae. Quemadmodum autem ea legata aestimentur, dicemus ad *l. haereditatum. infra eodem.*

[6.] Ad postremum respondeo, *Trientes usuras* esse tertiam partem usurae centesimae. *l. hac edictali 6. §. iis illud 1. de secun. nup. l. ult. §. praeterea 2. C. de iure dot. l. unica. §. sin autem 7. de rei uxor. actio. l. eos 26. C. de usur. l. cum quidam 17. §. ulti. ff. de usur. Centesima*

autem *usura* est centesima pars sortis, quae singulis mensibus solvitur, atque ideo centum mensibus sortem aequat. Huius usurae centesimae exemplum legimus in *l. lecta 40. si cert. pet.* in illis verbis, IN DENARIOS CENTENOS DENARIOS SINGVLOS. Quemadmodum igitur usuris *centesimis XII.* singulis annis colligitur, ita usuris *trientibus* colliguntur quatuor, & usuris *quadrantibus* tria, unum usuris *uncialibus*, octo usuris *beffibus*, decem usuris *semiffibus*, septem usuris *septuncibus*, & *quincuncibus*: quae omnes usurae denominantur ex ratione *centesimae*, quam veteres appellabant *Sanguinariam*.

IV. P A P I N I A N V S.

Fundo mihi legato sub conditione, pendente legati conditione haeres me haeredem instituit, ac postea legati conditio extitit, in Falcidiae ratione fundus non iure haereditario, sed legati, meus esse intelligitur.

S V M M A R I V M.

1. Quod iure hereditario habetur, in restitutionem hereditatis non venit.

2. Ex duabus causis rei eiusdem dominium contingere non potest.

3. Conditio legati ius hereditarium suspendit.

[1.] OVEANVS. Ratio dubitandi in hac lege, quod legati conditionalis dies existente demum condicione cedit, *l. si post diem 5. quando dies leg. ced. & l. legato sub cond. 65. de cond. & demonstr. l. cedere diem 2 13. de verb. sign.* Ratio vero decidendi, quia iure haereditario habere non videor, quod alio haerede instituto eram habiturus: ideoque neque in restitutionem hereditatis id venit, *l. sequens quaestio 68. de leg. II.*

[2.] Quaerit ACCVRSIVS, Quamobrem ex utraque causa, & legati, & haereditatis, fundum habere non intelligar? Et respondet id, quod res est, Ex duabus causis rei eiusdem dominium contingere non posse, quamvis possessio possit, *l. non ut ex pluribus 159. de regul. iur. l. 3. §. ex pluribus 4. de acquir. vel omit. poss.*

[3.] Notat praeterea ACCVRSIVS, mutari haeredi causam dominii condicione existente:

quod vix est, ut recipiatur. *l. 3. §. illud 19. de acquir. poss.* Nam conditio legati ius haereditarium suspendit: hoc est, facit, ut in pendenti sit, an haereditaria res sit, *l. si fur 12. §. 5. de usufruct. arg. l. si fundum 92. de legat. 1.* Neque obstat *l. cum rei 29. de actio. empti.* Nam legatarius, qui pendente legati condicione, rem legatam ab haerede emit, existente condicione dicitur rem non habere ex causa legati, sed emptionis: quia scilicet ei tradita non sit ex causa legati, sed emptionis: ideoque pretium recuperabit actione ex empto: quod si pretium traditum non sit, obligatione ex vendito absolvi debet, *l. huiusmodi 84. §. qui servum 5. de legat. 1.* Quod si ab alio, quam ab haerede, rem sibi legatam emerit, legatarius non agit ex testamento ad rem quam habet, neque ad verum rei pretium, sed ad pretium quod ipse numeravit, *l. plane 34. §. quod si rem 7. de legat. 1.* satis enim est, eum indemnem servari.

V. I D E M.

Verbis legati vel fideicommissi non necessario civitati relinquatur, quod ex causa pollicitationis praestari necesse est. Itaque si debiti modum testamento dominus excesserit, superfluum duntaxat Falcidia minuetur: quare nec fidei committi legatarii poterit. Quod si dies aut conditio legatum fecerit, non utilitatis aestimatio, sed totum petetur, quod datum est: nec si vivo testatore dies venerit, aut conditio fuerit impleta, fiet irritum, quod semel competiit.

S V M M A R I V M.

1. Inutile erit legatum, si creditori legas, quod ei debetur.
2. Eam tamen utilitatem confert hoc legatum, quod pro actione honoraria civilem habeat Debitor.
3. Pollicitatio, ex causa civitati facta, obligat pollicentem.
4. Falcidia tantum locum habet in iis, quae a testatore data sunt.

GOVEANVS. PAPINIANVS ait: *Verbis legati, vel fideicommissi.*) In fideicommissis testamento relictis ex S. C. *Pegastiano Falcidiam* versari, iam superius scripsimus, & quae legatorum, quaeque item fideicommissorum verba sint.

[1.] Ait Iureconsult. *Non necessario civitati relinquatur.*) Creditori tuo, hoc est, ei, qui exigere abs te rem invito potest, non necessario legas, quod ei debes, hoc modo, *Titio lego, quod ei debeo*: vel, *Titio x. lego, quae ei debeo*. Nam si ita dicas, *Titio lego quantum ei debeo*: non intelligitur debitum legatum, sed tantum, quantum est in nomine: neque nominis persecutio legato, neque legati petitio debiti perfectioni officit. Non necessario igitur creditori legas, quod ei debes, cum id sine tuo legato consequi possit. Quin ne proprie quidem legare videris ei, cui nihil donas. Legatum enim est *donatio relicta a testatore, praestanda ab haerede*. Et quia ex huiusmodi legato nihil amplius creditor consequitur, quam ex sua obligatione consequeretur, *inutile legatum* hoc appellatur ab Imperatore in §. *ex contrario* 14. *de lega. lib. II. Instit.* quia scilicet necessarium non sit.

[2.] Neque enim prorsus inutiliter relinquis testamento id, quod debes. *l. si creditori meo* 28. *de leg. I. l. si mulier* 3. §. *si rem* 2. *de leg. III.* Nam si iure honorario debita mihi res legetur, evidens utilitas est, quod pro actione honoraria civilem habeo, *d. l. si creditori*. Itaque PAPINIANVS non dixit *inutiliter Reipub. legari*, quod ex causa pollicitationis praestari necesse sit: sed dixit, *Non necessario legari*. Ista tamen utilitas non facit amplius legatum, quam nomen erat: & per consequens neque *Falcidiam* propter id commodum patietur legatarius, neque fideicommissio onerari poterit. *d. §. si rem*. Quae de re scripsimus ad *l. I. §. creditori* 10. *hoc. tit. Civitatis* autem meminit PAPINIANVS, non quia aliud iuris in privato sit, sed quia ita ex facto accidit, de quo respondit: nam locus hic desumptus est ex *libro octavo Responsorum PAPINIANI*.

[3.] Ait Iureconsult. *Quod ex causa pollicitationis praestari necesse est.* Pollicitatio facta civitati ex causa, ob honorem puta decretum,

5. Creditor, cui per speciem legati debitum relinquatur, fideicommissio onerari non potest, nisi de superfluo.
6. Si, quod in diem vel sub conditione debetur, pure legatum sit, totum petitur.
7. Et de toto detrahatur Falcidia.
8. Nec tale legatum, licet dies venerit, vel conditio sit impleta vivo testatore, fiet irritum.

vel discernendum, obligat pollicentem ex D. TRAIANI constitutione, *l. si quis II. de pollic.* Est autem *Pollicitatio* solius pollicentis promissio, *Pactum* vero duorum pluriumve consensus. *l. pactum* 3. *de pollic.* Atque ideo nudam promissionem *pollicitationem* appellat Iureconsultus in *l. sciendum* 19. §. *dictum* 2. *de aedit. edict.* ut differat a *promissione*, quae in sponsione versatur. Quod igitur Reipub. legas debitum ex causa pollicitationis, non necessario legas, cui sua sufficit ad exigendum obligatio.

[4.] Ait Iureconsult. *Si debiti modum testamento dominus excesserit, superfluum duntaxat Falcidia minuetur.*) Debebam tibi x. legavi xv. sola quinque *Falcidia* minuuntur: quia *Falcidia* locum duntaxat habet in iis, quae a testatore data legatave sunt. At sola quinque data sunt, nam x. quae debebantur, & praestari ex alia causa necesse erat, vix est, ut data & legata videantur, quamvis per speciem legati relicta sint. *l. filiae* 20. §. *Papinianus* 5. *Famil. ercisc.* quamobrem de decem *Falcidia* non detrahetur.

[5.] Ait Iureconsult. *Quare nec fidei committi legatarii poterit.*) Si debitor creditori debitum relinquat per speciem legati, fideicommissio onerare eum non poterit, cui scilicet nihil de suo det: si plus leges, quam debebas, de superfluo poteris fideicommittere. Quin si dies vel conditio legatum fecerit, quatenus utilitatis ferre aestimatio potest, fidei legatarii recte committis. *l. cum quis uxori* 2. *de dote prael.* de quo scripsimus ad *l. I. §. si creditori* 10. *hoc. tit.*

[6.] Ait Iureconsult. *Quod si dies vel conditio legatum fecerit.*) Debebam tibi x. in diem vel sub conditione, legavi pure, dies vel conditio amoto facit, ut tota x. data legataque videantur: quia, quo tempore relinquuntur, praestari ex alia causa non est necesse.

[7.] Ait Iureconsult. *Non utilitatis aestimatio, sed totum petitur, quod datum est.*) Cum legatum debiti modum excedit, superfluum tantum petitur, quasi legatum, quia duntaxat id datum sit. Cum autem commodum & utilitas repraesentationis in legato versatur propter diem vel conditionem obligationis amotam, totum id, quod est relictum, petitur, quia totum datum est. Vti enim iam diximus, tempore testamenti praestari ex alia causa non erat necesse.

l. debitor 82. de legat. II. Et quia totum datum intelligitur, de toto *Falcidia* detrahatur: aestimata scilicet utilitate legati, quam dies vel conditio remissa affert. *d. l. cum quis uxori. de dot. prael. & l. 1. §. si creditori 10. supra, eod. & l. si deportati 7. §. si quis creditori 2. de legat. III.*

[8.] Ait Iureconsult. *Nec si vivo testatore dies venerit, aut conditio fuerit impleta, fiet irritum quod semel competit.* Quod tibi datum in testamento volui, quamvis postea vivo me acciderit, ut tu id a me ex alia causa petieris, & exegeris, non ideo tamen minus legatum debetur: sufficit namque semel legatum constituisse, & competiisse, & valituum fuisse, si facto testamento, vita statim testator decessit. Et haec

PAPINIANI sententia est, quam Imperator comprobavit in §. *ex contrario 14. de leg. lib. II.* *Institut.* repudiata PAULI sententia, qui adveniente die obligationis, vel impleta conditione vivo testatore, inutile & irritum legatum fieri existimavit. Cuius tamen improbatam opinionem TRIBONIANVS imprudens reliquit in *l. debitor 82. de legat. II.* quod non uno loco eum fecisse ostendimus *lib. 2. lect. var.* Cum igitur ex sententia PAPINIANI debitum sub conditione, pure legatum, datum, legatumque perfectum, adveniente, vivo etiam testatore, conditione, legatum id *Falcidia* minuetur, & fideicommissio onerari legatarius poterit.

VI. V E N V L E I V S.

Si vir uxori haeres extiterit, & in funus eius impenderit, non videbitur totum quasi haeres impendisse: Sed deducto eo, quod quasi dotis nomine, quam lucrifacit, conferre debuit.

S V M M A R I V M.

1. Maritus ab uxore haeres institutus non omnem funeris impensam legatariis reputat.
2. Dos profectitia ad patrem superstitem redit.

3. Adventitia dos penes maritum remanet.
4. Divortio si solvatur matrimonium, propria actio filiae est dotis adventitiae.

[1.] **G**OVEANVS. Et haeres mulieris, & maritus, qui defuncta in matrimonio uxore dotem lucratur, in funus mulieris conferunt. *l. in eum 16. l. Celsus 22. de relig. & sumpt. fune.* Et quidem pro rata. *l. & sic pro rata 27. de relig.* Aequum enim est, mulieres de suis patrimoniis sepeliri. Dotes autem in mulierum patrimoniis sunt. *l. denique 3. §. ergo 5. de mino.* Quare si mulier in matrimonio decedens maritum haeredem instituat, non omnem funeris impensam maritus legatariis reputabit, cuius partem dotis nomine, quam lucratur morte uxoris, agnoscere eum oportet pro portione, & pro rata, uti iam diximus. Ponamus, in haereditate esse ducenta, in dote centum, duas impensae partes haereditas, unam dos sustinebit. Defuncta in matrimonio muliere, maritum dotem lucrifacere scribit VLPPIANVS in *l. cum in fundo 78. de iure dot. l. sed si alia 5. de bon. dam. & in tit. de dotib. in Insti. facit l. si ab hostibus 10. §. si vir 1. Sol. mat. l. mulier 22. §. cum proponeretur 4. ad Treb.*

[2.] Excepta dote profectitia, quae ad patrem superstitem redibat *l. iure succursum 6. de iure dot.* certis partibus in singulos liberos relictis: quam retentionem sustulit Imperator in

l. unica. de rei ux. act. Neque intererat, sui iuris esset mulier, an filia familias, cum dotem profectitiam ius potestatis non faceret. *l. 3. de iure dot. facit l. filiae meae aegrae emancipatae 59. solut. matr.* Nihil item intererat, liberosne reliquisset, an non: nam utique dos ad patrem, a quo profecta fuerat, revertebatur, mortua in matrimonio filia, hodieque revertitur: neque enim id mutatum est ab Impp. nisi de retentione ob liberos.

[3.] Adventitia autem dos penes maritum remanebat, nisi is, qui dotem dederat, stipulatus fuisset, sibi dotem reddi mortua in matrimonio muliere: quae dos *receptitia* appellabatur. *l. mortis causa 31. §. sed & dos 2. de don. cau. mor.* de qua GELLIVS *lib. XVII. cap. VI.* *Adventitia* autem dos dicitur, quam alius, quam pater, dedit. Dos item, quam mulier pro se dederat, quae in nomine generis manet, marito relinquebatur, morte uxoris soluto matrimonio, nisi stipulata mulier esset, dotem eo casu reddi. Verum cum hodie stipulatio de dote reddenda utique interposita intelligatur, etiam si interposita non sit. *l. uni. de rei ux. actio.* dotem maritus non lucrifaciet, mortua in matrimonio uxore, nisi ex pacto, cum ad mulieris haeredes stipulationis ius transmittatur. *l. unic. §. illo proculdubio 6. de rei ux. actio.*

[4.] Divortio soluto matrimonio, si quidem sui iuris erat mulier, ipsa habebat actionem, id est, dotis repetitionem, etiam profectitiae. *d. l. filiae meae aegrae emancipatae.* Quod si in potestate patris erat, pater adiuncta filiae persona actionem habebat dotis etiam adventitiae, teste *VLPIANO* in *titu. de dot in In-*

stit. hodie autem filiae propria actio est dotis adventitiae. *l. 2. §. quod si in patr. 1. sol. matr.* de quo scripsi *lib. 1. lect. varia.* Solutio matrimonio morte viri, nullo pacto fieri poterat, ut dos liberis relinqueretur. *l. 1. de dot. prael.* quia contra publicam utilitatem est, mulieres suis dotibus spoliari. *l. 1. solut matrimon.*

VII. P A P I N I A N V S.

Lege Falcidia interveniente, legata servitus, quoniam dividi non potest, non aliter in solidum restituetur, nisi partis offeratur aestimatio.

S V M M A R I V M.

1. Individua solida sunt in legato.
2. Quomodo de servitute urbana legata detrahatur Falcidia?

3. An de libertate servitutis legata Falcidia detrahatur?

[1.] **G**OVEANVS. Quae individua sunt, neque legari, neque praestari, pro parte possunt: itaque solida in legato sunt. *l. cum filius 76. de legat. II. l. si is, qui quadringenta 80. §. fin. infra eo.* Cum igitur intelligi non possit, quae pars in legato non sit, eundem est ad aestimationem, cuius quartam partem si haeredi inferre legatarius recuset, a petitione legati *doli mali* exceptione repellatur. *d. l. si is, qui quadringenta. & l. pure 5. de doli mali, §. met. except.* de quo diximus ad *l. 1. §. si usufructus 9.* quo loco exposuimus, quamobrem via, actus, iter divisionem non recipiant. Illud hoc loco quaerendum est, num de servitute urbana legata *Falcidia* detrahatur, & quomodo detrahatur? Item illud, num de libertate servitutis legata *Falcidia* detrahatur?

[2.] Et servitute urbanam legari constat ex *Rubic. de servit. lega. Rust. §. urb.* exempli causa: Legare possum tibi ius ex area mea in aedes tuas introeundi, ius stillicidii in aream meam avertendi, ius tigni in parietem meum immittendi: item haeredem meum damnare possum altius non tollere, ne luminibus tuis officiat: neque enim aliter servitus ista tibi relinqui potest: frustra namque tibi legem ius altius tollendi, si mihi servitute non debebas. Servi-

tutes igitur urbanae legari possunt, & legatae nostrum patrimonium minuunt, quanto scilicet plura sunt libera praedia quam serva. Qui enim fundum vendit *uti optimus maximusque est*, liberum vendere videtur. *l. uti 90. l. cum fundum 126. de verbor. signif. l. penult. de evict.* Itaque & in iis servitutibus, *lex Falcidia* locum habebit: eritque aestimatio necessaria, cum praestari urbanae servitutes nisi solide non possint, cum facti sint. *l. 1. §. si usufructus 9. supra eod. Patientia* autem pro praestatione, quam restitutionem hoc loco appellat Iureconsultus, in servitutibus accipitur. *l. quoties 15. de servit.* Neque enim rerum incorporalium naturalis traditio est.

[3.] Ad secundum respondeo, libertatem servitutis legari posse: ut si tibi permittam altius tollere, cum mihi servitute deberes. De hoc tamen legato non puto *Falcidiam* detrahi: quia non tam data libertas videatur, quam servitus adempta: qua remota, res naturaliter ad suam redeunt libertatem. Propter quam causam fieri existimo, ut libertates testamento servis datae *Falcidia* non minuantur. *l. Papinianus 8. §. quarta autem 9. de inoffic. test.* Non idem dicendum est de *nominis liberatione legata*: ipsa namque pecunia, quae in nomine erat, legata intelligitur, obligationis legata liberatione.

VIII. I D E M.

In lege Falcidia aeris alieni ratione in haereditate relictis, quod unus ex haeredibus solvere damnatus sit, ipse solus habebit.

S V M M A R I V M.

1. Cui testator onus aeris alieni iniunxit, solus eius rationem in Falcidia habet.
2. Aes alienum pro portionibus hereditariis inter heredes distribuendum.
3. Potest testator uni heredum onus aeris alieni iniungere.
4. Quid iuris, si aes alienum portionem heredis absorbeat?
5. Explicatur l. 55. de leg. ii.

[1.] **G**OVEANVS. Qui quadingenta in bonis habebat, quatuor haeredibus institutis xx. quae debebat, ab uno nominatim solvi iussit: solus is xx. de portione sua deducet, in ratione legis Falcidiae ponenda cum legataris: quia solus is onus aeris huius sentit. Nam quamvis ipso iure inter haeredes pro portionibus hereditariis aes alienum dividatur, l. pacto 26. C. de pactis. tamen, quia compelli ad solutionem potest is, cui testator id onus iniunxit, solus is aeris huius rationem habebit.

[2.] Quod ut planius intelligatur, scire oportet, quemadmodum id, quod in nominibus testator reliquit, lege xii. Tabul. inter haeredes dividitur. l. ea, quae 6. C. Famil. ercisc. & l. 1. C. de except. ita id quoque, quod testator debuit, eadem lege inter haeredes dividi, neque in solidum unum ex haeredibus posse conveniri. l. is, qui 31. de cond. indeb. Ista autem aeris alieni distributio, uti iam diximus, pro portionibus fit haereditariis, non pro aestimatione rerum praelegatarum. l. 1. C. si certum petat. Neque item pro aestimatione rerum, in quibus haeredes sunt instituti: pone alterum rerum Italicarum, alterum provincialium haeredem esse institutum: nam hae institutiones vice praelegatarum & praeceptionum accipiendae sunt. l. ex facto proponebatur 35. de haered. instit.

[3.] Quamvis autem aes alienum inter haeredes ipso iure dividatur, potest tamen testator onus aeris alieni uni suorum haeredum iniungere, vel per speciem legati, hoc modo, *A primo haerede Titio creditori meo lego, quod ei*

debeo. Vel simpliciter hoc modo, *Titio creditori meo Sempronius haeres meus satis facito.* Priori casu actio creditori meo competit adversus haeredem: posteriore vero ipsis cohaeredibus, quorum interest dimitti communem creditorem. l. servo legato 69. §. si testator 2. de legat. 1. Neque mirum est, alii actionem competere, quam cui testator dari iussit. Nam etsi pater pro filia genero dotem dari iubeat, ipsi filiae actio competit, cuius interest, non esse indotatam. d. l. servo legato. Itaque in iudicio familiae ercisc. haeres iussus creditori satisfacere, cohaeredibus cavet, *indemnes servaturum.* l. si filiae 20. §. Papinianus 5. famil. ercisc.

[4.] Quaero, si aes alienum portionem heredis absorbeat, quid iuris sit? Et respondeo, aeris alieni onus sibi iniunctum agnoscere haeredem oportere intra dodrantem suae portionis: quod vero dodrantem excedit, in alios haeredes redundare. d. §. Papinianus.

[5.] Quaero, si compensandi animo creditori fundum ab uno haerede legasti, cui x. debebas, quid iuris sit, si suo iure creditor uti malit, quam tuo iudicio? Et hoc casu actio nihilominus dabitur creditori primum in eum solum, a quo fundus legatus erat, neque alios haeredes cogetur convenire, nisi in id, quod ab illo uno consequi non potuerit. Neque enim utique ab haerede totum debitum creditor consequitur, sed quinque duntaxat, si pluris non sit fundus legatus. Et haec sententia est. l. cum ab uno 55. de leg. ii. in qua pro dictione SOLVM posita secundo loco, habent Pandectae Florentinorum PRIMVM. Ego utramque dictionem retineo.

IX. I D E M.

In lege Falcidia placuit, ut fructus postea percepti, qui maturi mortis tempore fuerint, augeant haereditatis aestimationem fundi nomine, qui videtur illo in tempore fuisse pretiosior: circa ventrem ancillae vero nulla temporis admissa distinctio est, nec immerito, quia partus nondum editus, homo non recte fuisse dicitur.

S V M M A R I V M.

1. Frumentum maturum tempore mortis testatoris auget hereditatem.
2. Partus ancillae, qui in utero est, non habetur pro nato in ratione legis Falcidiae.

[1.] **GOVEANVS.** Frumentum maturum tempore mortis testatoris pendens (nam collectum fructus non dicitur, sed corpus est separatum,) habetur pro demesso, & auget haereditatem in ratione legis *Falcidiae*, quia iam frumentum appellatur, & per consequens in restitutionem venit haereditatis. *l. centurio 15. de vulg. & pupil.* Quo in loco scribit Iureconsultus, a filii haerede bona militis cum fructibus, in haereditate inventis, restitui: hoc est, cum fructibus maturis pendentibus tempore mortis militis, quae restitutio ex causa veluti fideicommissi fieri dicitur, in *l. precibus 8. C. de impub.* Itaque *l. in fideicommissariam 18. ad Treb.* de aliis fructibus intelligenda est, quam qui maturi pendent tempore mortis testatoris; de quo scripsi ad *d. l. Centurio.* Alias autem maturi fructus pen-

dentes in fructibus numerantur, & ad eum pertinent, cui testator usumfructum fundi reliquit, *l. si pendentis 27. de usufr.*

[2.] Partus autem ancillae, qui in utero est, non habetur pro nato in ratione legis *Falcidiae*, quamvis matris pretium augeat. *l. si quod ex Pamphila 73. de legat. ii.* quia nomine speciei suae non appellatur ante, quam editus sit: hoc est, homo non appellatur, sed magis pars viscerum matris, in *l. 1. §. ex hoc rescripto 1. de vent. insp. & spes animantis. in l. vetat lex regia 2. de mort. infer.* Sane si de commodis eius, qui in utero est, agatur, pro nato haberi solet. *l. qui in utero 7. de statu hom.* Quin & in usucapione partus ancillae furivae quasi iam editus pro furtivo habetur, neque potest vel a fure, vel ab eius haerede usucapi, *l. aliena 10. §. Scaevola 2. de usucap.* de quo plura scribemus in *lib. de usucap.*

X. I D E M.

Quod supra quadrantem ad haereditatem potest pervenire, supra dodrantem in pecunia legatum non onerat haereditatem: veluti haereditas pupilli, si forte substitutus sit ex haereditate, qui patri pupilli haeres extitit.

S V M M A R I V M.

Non quidquid ex testamento & quasi haeres capitur, legatariis proficit.

GOVEANVS. Qui in bonis quadringenta habebat, Titium haereditatem institutum filio exhaereditato substituerat: a Titio ipsa cccc. legaverat: quae cum legis *Falcidiae* diminutione Titius praestiterat. Mortuo impubere exhaereditato ex substitutione centum ad Titium pervenerunt: legatarii augeri sua legata postulabant, novae huius haereditatis accessione. **PAPINIANVS** respondit, ultra dodrantem suae pecuniae frustra testatorem legasse, propter id, quod ex re alterius poterat ad haereditatem pervenire. Movebat, quod substitutus filio etiam exhaereditato secundus testatoris haeres diceretur. *l. 1. de vulgari & pupil.* de quo eo loco plene scripsimus: & stricta ratione a testatore capere Titius videretur, quod ex testamento caperet. Vera tamen ratio facit, ut a pupillo capere intelligatur, qui ex re pupilli capit, quamvis iudicio testatoris capiat. *l. si is, qui 6. de vulgari & pupil.* Cui sententiae illud consequens est, ut si pupillo ex parte instituto cohaeres sit substitutus, ea bonorum pars, quam ex substitutione a pupillo

capere intelligitur cohaeres, legata non augeat: nam & alius pupillo substitutus legata non ex tota pupilli haereditate praestat, sed ex ea tantum parte, quae ad pupillum a patre promanavit. *l. sequenti. §. quod vulgo. 5. h. t.* Vnde fit, ut exhaereditato substitutus nullo omnino legato onerari possit, nisi idem haeres sit institutus *d. l. seq. §. uli.* quae sententia est verborum extremorum legis nostrae, **QVI PATRI HAERES EXTITIT:** & haeres institutus, ultra dodrantem tamen bonorum testatoris, onerari legatis non possit, sive in primis, sive in secundis tabulis. *d. §. uli. legis sequentis,* in quo **ACCURSIUS** lapsus videtur. Non igitur quicquid ex testamento capis, & quasi haeres capis, tuis proficit legatariis, & tibi in quadrantem imputatur, nisi ex re capias testatoris, & quasi haeres. *l. cum pater filiae 60. hoc eod. tit.* de quo scripsi ad *l. 1. §. id, quod ex substitutione 17.* [DICTABAT ANTONIVS GOVEANVS GRATIANOPOLI ANNO A CHRISTO NATO M. D. LVI.]

XI. IDEM Lib. XXIX. Quaestionum.

In ratione legis Falcidiae retentiones omnis temporis haeredi in quadrantem imputantur.

S V M M A R I V M.

1. Retentiones b. l. intelliguntur legata, quae apud ipsum heredem remanent.
2. Remanent autem, quae ab initio non constiterunt, aut postea defecerunt.
3. Caduca unde dicta?
4. Quae in b. l. dubitandi ratio?

5. An semper heres retineat, quae pro non scriptis habentur, & quae quasi & vere caduca sunt?
6. Quomodo, quae apud heredem remanent, remaneant?

[1.]

OVEANVS. Docuit Iureconsultus in lege proxima superiore, id quod ex re alterius, quamvis testatoris voluntate, ac iudicio, ad heredem pervenit, in Falcidiam non imputari; nunc docet, id, quod retinetur ab haerede, in Falcidiam imputari. Retineri autem in l. in quartam 91. & in l. acceptis 93. hoc titulo, & l. deducta 58. §. nummis 4. ad Trebel. dicitur id, quod de haereditate, quam quis rogatur restituere, deducere iussus est. Hoc autem loco retentiones accipiendae sunt pro legatis, quae apud ipsum heredem remanent.

[2.] Remanent autem & quae ab initio non constiterunt: cuiusmodi ea sunt, quae pro non scriptis habentur, & quae postea defecerunt. Ea autem duorum sunt generum: aut enim quasi caduca, aut caduca appellantur. Quasi caduca sunt, quae iis relicta sunt, qui vivo testatore decesserunt, aut quorum conditio vivo testatore defecit. Quae post mortem testatoris deficiunt, caduca nominantur, quae & ipsa ex IUSTINIANI constitutione apud heredem remanent: in quibus olim solos liberos & parentes haeredes institutos usque ad tertium gradum ius antiquum habuisse ex lege Papia, testatur VLPPIANVS in Institutionibus, & Imperator in l. unica §. & cum lex. 2. de cad. tollen.

[3.] Dicta autem caduca idem VLPPIANVS existimat, quia ab iis ceciderit is, cui relicta sunt. Legata item, a quorum petitione potest legatarius exceptione submoveri, apud heredem remanent, & ei in quartam imputantur.

l. non est dubium 50. l. nec interest 51. l. ex asse 52. hoc tit. Quin & quaedam, quae ut indignis auferuntur, apud heredem remanent. l. 5. §. amittere 2. l. in fraudem 10. §. 1. & l. ult. de iis, quib. ut indig. quamvis regulariter, quae ut indignis auferuntur, Fisco applicentur. l. Papinianus 8. §. meminisse 14. de inof. testamen.

[4.] Ratio dubitandi in lege hac, illa est. Quia quae apud heredem remanent ex iis causis, quas enumeravimus, ex iudicio testatoris ad heredem non perveniunt. Ratio vero decidendi, quia ex re testatoris sint, quae ex iis causis retinentur, eaque haeres retineat quasi haeres. l. id autem 76. infra eod. Quae eadem decidendi ratio est in l. quod si alterutro 78. hoc tit.

[5.] Quaero, num semper, quae pro non scriptis habentur, & quae in causa caducorum versantur, quaeque vere caduca sunt, apud heredem remaneant? Et respondeo, remanere: nisi haeredi obstet vel substitutus, vel coniunctus. Quod si & substitutum & coniunctum habeat legatarius, praefertur substitutus. d. l. unica. §. in primo 3. de cad. tol.

[6.] Quaero, quae remanent apud heredem, quomodo remaneant? Et siquidem pro non scriptis habeantur, sine onere remanent, nisi in casibus l. cum vero 26. §. si pro non scripto 6. de fideicom. libert. & l. ult. de iis, quae pro non scrip. & si qui praeterea reperiri possint. Quae vero quasi caduca sunt, quaeque proprie caduca dicuntur, & apud heredem cum onere remanent, & ad substitutos & coniunctos cum onere pertinent. §. pro secundo 4. §. in novissimo 5. de cad. tollend.

§. I. Ait PAPINIANVS: Si servus, sub conditione libertate data, vita decesserit: siquidem impleta conditio quandoque fuerit, haeredi non videbitur periisse. Quod si defecerit, in contrarium ratio trahit, sed quanti statuliber moriens fuisse videbitur.

S V M M A R I V M.

1. Servus, si post testatorem moritur, heredi perit.
2. Quod idem in statu liberis obtinet.

3. Sin mortuo statu libero conditio demum exstiterit, hereditati servus periisse intelligitur.

[1.] **G**OVEANVS. Servi, qui post testatorem diem suum obeunt, in ratione legis *Falcidiae* ponenda, scripto haeredi periisse intelliguntur, neque propterea legata minuuntur. *l. in quantitate 73. hoc tit.* Verum quia legatariorum interest, servum plurimi aestimari, haeredis autem, ut quam minimo aestimetur, ideo interventu Arbitri de *Falcidia* cognoscens, servi fit aestimatio. Et si quadrans est viginti quinque, & servus, qui obiit, viginti quinque dignus fuerit, nihil haeres de legatis retinebit: si vero dimidio minoris servus fuerit, duodecim tantum & semissem haeres detrahet *Falcidiae* nomine.

[2.] Idem dicendum est de iis, qui statuli-

beri decesserunt, si conditio postea libertatis defecerit, nam & ii haeredi periisse intelliguntur, eiusque quadrantem minuunt. Verum ii aestimantur, non quanti hodie essent, si viverent, sed quanti tum erant, cum decesserunt. Nam hodie si viverent, servi essent: decesserunt autem statuliberi. Quin autem servi pluris sint, quam statuliberi, in dubium non venit, propter conditionem libertatis, unde *statuliber* appellatur, *l. 1. de statulib.*

[3.] Quod si mortuo demum statulibero, conditio libertatis extiterit, haereditati periisse servus intelligitur, eamque totam minuet, non solum haeredis quadrantem, neque de eius aestimatione ambigunt haeres & legatarii, cum de universa hereditate pretium detrahatur.

§. 2. PAPINIANVS ait, *Imperator M. ANTONINVS decrevit, haeredes, quibus pars bonorum ablata est, non in ampliorem partem, quam pro ea parte, quae relicta est, legatorum nomine teneri.*

S V M M A R I V M.

1. Portio bonorum, quae scripto heredi aufertur, legata pro portione imminuit.
2. Et contra portio, quae per bonorum possessionem accedit, legatariis proficit.

[1.] **G**OVEANVS. Portio bonorum, quam vel querela inofficiosi testamenti, vel bonorum contra tabulas possessio, scripto haeredi aufert, legata pro portione imminuit: ut ecce, Frater praeteritus a fratre instituto semissem haereditatis abstulit per bonorum possessionem contra tabulas, in partem legatorum exoneratur institutus: cum verisimile sit, minus testatorem legaturum fuisse, nisi solidum patrimonium ad haeredem sperasset perventurum. De quo plene scripsimus ad *l. § si contra tabulas. 35. de vulga.*

[2.] Ex contrario quoque portio, quae per bonorum possessionem contra tabulas accedit, le-

3. Idem in fideicommissis obtinet, relictis ab eo, quem solum tibi heredem ab intestato fore existimaveras.
4. Sed aliud iuris est in casu *l. 40. de Leg. III.*

gatariis scripti haeredis proficit, *d. l. § si contra.*

[3.] Idem dicendum de fideicommissis relictis ab eo, quem unum existimabas tibi haeredem futurum ab intestato: nam si duo tibi haeredes extiterunt, in partem dimidiam fideicommissorum exoneratur is, a quo fideicommissa reliquisti. *l. cum pater 77. §. cum existimaret 29. de leg. II.*

[4.] Aliud dicendum est in casu legis, post emancipationem *40. de leg. III.* Quamvis enim duo haeredes existant ei, qui unum se habiturum existimabat, nihil tamen de fideicommissis diminuet is, a quo erant relictis, si cohaeredi rogatus fuerat restituere dimidiam partem haereditatis.

§. 3. Ait PAPINIANVS: *Cum quidam, parte dimidia bonorum adempta, relegatus fuisset, idemque provocatione interposita, testamento postea facto obiisset, atque post mortem eius, non recte appellatum, esset pronuntiatum: quaesitum est, utrum aeris alieni loco pars dimidia abscederet, ut residua sola videretur fuisse in bonis: an vero succurri haeredi necessarium videretur? Sed videtur succurri debere, cum animus litigantis, § obtinendi votum hanc opinionem admittat.*

S V M M A R I V M.

1. Sententia relegato haud omnia bona auferre potest.
2. Testamentum relegati & deportati, pendente appellatione factum, valet.
3. Mortuo relegato pendente appellatione criminis causa extinguitur, non bonorum; mor-

[1.] **G**OVEANVS. Relegatus omnia sua, & iura, & bona retinet, nisi si quid ei forte abstulit sententia relegationis, *l. relegati 4. de interd. & releg.* Neque tamen bona omnia auferre relegato sententia potest, id enim esset vitam eripere & libero & civi. Sane deportationis sententia, quae in locum interdictionis aquae & ignis successit, bona omnia ipso iure damnato auferit, & si iudex nihil de bonis pronuntiet. *l. 1. de bonis damnat.* Itaque testari non potest deportatus, relegatus potest. *l. eius. 8. de testam.*

[2.] Ait Iureconsult. *Appellatione interp.)* quae sententiae effectum suspendit. *l. furti. 6. de iis, qui not. inf.* Quod si relegatus ante sententiam testamentum fecisset, minus dubitarem, num pars bonorum per sententiam adempta loco aeris alieni decederet. Non solum autem relegati testamentum, pendente appellatione factum, valet, verum etiam deportati: & si interim decedat deportatus, valebit testamentum, quia nondum capite minutus intelligitur. *l. si quis filio 6. §. 2. autem. de iniusto test.* Confirmata vero eo adhuc vivo sententia, rumpitur deportati testamentum: relegati non rumpitur,

tuo vero deportato utriusque.

4. Pars dimidia bonorum, per sententiam ablata, non computatur.
5. Quare aequum sit heredi per Praetorem succurri?

quia relegatus capite non minuitur.

[3.] Ait Iureconsult. *Atque post mortem eius non recte appellatum, esset pronuntiatum.)* Mortuo relegato pendente appellatione, criminis causa extinguitur, bonorum per sententiam ademptorum durat. Mortuo vero deportato pendente appellatione, & criminis & bonorum causa extinguitur. *l. 3. C. de bon. damnat.*

[4.] Ait Iureconsult. *Vtrum aeris alieni loco pars dimidia abscederet.)* ita ut aestimando patrimonio testatoris, de quo legata praestari debent, pars ista dimidia bonorum per sententiam ablata non computetur.

[5.] Ait Iureconsult. *Sed videtur succurri deb. &c.)* Reddit PAPINIANVS rationem, non quare necesse sit, haeredi per Praetorem succurri, sed quare aequum sit. Nam succurri ideo necesse est, quia stricta ratione haeres tenetur legata praestare, habita ratione universi patrimonii, quod testator reliquit. Succurri autem ideo est aequum, quia verisimile sit, minus testatorem legaturum fuisse, nisi sperasset in causa appellationis obtinere. Adiuvat hanc aequitatem illa etiam ratio, quod propter testatoris delictum dimidia pars bonorum haeredi sit adempta, non ex nova ulla causa.

§. 4. Ait PAPINIANVS: *Si servus testamento manumissus ante aditam haereditatem decedat, haeredi quidem periisse intelligitur. Sed cuius pretii erit, qui si viveret non aestimaretur? nam & eos, qui ea valetudine affecti fuerant, ut eos non posse vivere certum esset, tamen si postea moriantur, haereditati periisse rescriptum est. Nec aliud in iis, qui sub eodem tecto fuerant, cum dominus a familia necaretur.*

S V M M A R I V M.

1. Servi, ante aditam hereditatem mortui, pretium non deducendum.

2. Locus hic citra emendationem intellectu difficilis.

[1.] **G**OVEANVS. Ait Iureconsult. *Ante aditam haer.)* ac proinde ante quam libertas competeret, *l. nam cum 8. quando di. lega. ced.* Quare cum servus decedat, facile quis dixerit haeredi perire, neque eius pretium de haereditate deducendum.

[2.] Ait Iureconsult. *Haeredi quidem periisse*

intell.) Ingenue confiteor, locum hunc a me non intelligi. Neque vero aequum videtur, servum cum haeredi intelligi periisse, qui, si hodie viveret, in haereditate non esset, liber enim esset. Quare semper locum hunc ita legendum existimavi, QUIDAM PERIISSE INTELLIGUNT: quorum sententiam PAPINIANVS varie ac subtiliter confutat. Primum enim, qui haer-

haeredi perit, aestimetur necesse est, propter eam causam, quam diximus ad §. *si servus* 1. *hac eadem lege*. Aestimari autem non potest, qui, si hodie viveret, non aestimaretur, quia liber esset. *l. servum filii* 44. §. *si statuliberum* 8. *de lega.* 1. Tum vero servos, quos testator moriens tam gravi affectos valetudine reliquit, ut certum esset morituros, haereditati perire, rescriptum esse, quamvis post testatorem decedant. Quare testamento manumissi, decedentes ante aditam haereditatem, haereditati peribunt, in

qua certum erat, non remansuros. Quin & servos ex S. C. *Claudiano* supplicio affectos, propterea, quod cum sub eodem tecto essent, dominum, cum necaretur, non defenderint, haereditati periisse intelligi, & eorum pretium de haereditate deduci. *l. aeris alieni* 39. *hoc tit.* quamvis eos testator moriens in bonis reliquerit. Quaero, cui pereant, qui simul cum testatore pereunt? Et Iureconsultus in *l. sed* §. 18. *de reb. dub.* haereditati perire scribit.

§. 5. Ait PAPINIANVS, QVOD vulgo dicitur, in tabulis patris & filii unam Falcidiam servari, quam potestatem habeat, videndum est. Quamvis enim substitutus, quae a pupillo relicta sunt, cum filius haeres extiterit, ut aes alienum quodlibet debeat: tamen propter ea, quae secundis tabulis data sunt, contributioni locus est. Secundum quod potest evenire, nec substitutus quidquam retineat, vel ut longe plus habeat quarta paternae haereditatis, quid ergo si non sufficiat pupilli haereditas, cum patris suffecisset? De suo quadrante nihil dabit substitutus, quae pater legavit de suo; nec ad rem pertinet, quod ex nullo testamento praestatur ultra vires patrimonii, cum in hac parte iuris legata, quae secundis tabulis relinquuntur, quasi in primis sub conditione relicta intelliguntur.

S V M M A R I V M.

1. Una in duplicibus tabulis Falcidia servatur.
2. Substitutus, si filius abstinet, legata ab instituto relicta debet, quasi ab ipso substituto repetita.
3. Cum vero filius haeres extitit, substitutus legata ut aes alienum debet.
4. Habita tamen ratione honorum, quae a patre ad pupillum pervenerunt.
5. Quid contributio hac in re faciat.
6. Si patrimonii testatoris ratio habetur, omnino praestari est necesse, quod is recte legavit.
7. Aucta tamen a pupillo hereditate plus quarta hereditatis paternae retinet.
8. Vocabulum quadrante h. l. interpretis est.
9. Non uno casu de suo praestare haeres cogitur, quod testator de suo reliquit.
10. Refutantur, qui putant h. l. PAPINIANVM exponere casum, quo substitutus nihil retineat.

[1.] OVEANVS. Vulgari & communi Iureconsultorum sententia, una Falcidia in duplicibus tabulis servatur: in quibus & si duae versentur haereditates, patris videlicet & filii, tamen unum patrimonium est, cuius ratio habetur in legatis praestandis, etiam secundarum tabularum: in quibus, quasi in suo testamento, legare testatori licet. Itaque communi calculo utrarumque tabularum legata subici est necesse. Quorum si ratio separetur, praeter id, quod absurdum sit, eorum legatorum, quae ex eodem patrimonio relinqui intelliguntur, rationem seiungere, fraus etiam legi Falcidiae fieret. Ponamus, qui centum in bonis relinquebat, in primis tabulis quinquaginta legasse, & in secundis quinquaginta. Si primarum tabularum legata per se spectemus, & a legatis secundarum tabularum separemus, Falcidiae locus non erit in primis tabulis: recte enim de centum legantur quinquaginta. Rursum si legata secundarum tabularum per se considerentur, Falcidiae quidem locus erit; sed quae sit duodecim & semis. Itaque testator de centum legaverit octoginta septem & semissem, qui duntaxat legare potuit septuaginta quinque.

[2.] Ait Iureconsult. Quamvis enim substitutus, quae a pupillo relicta sunt, cum filius haeres extiterit, ex testamento. Potest enim abstinere, quo casu debebuntur quidem a substituto legata relicta ab instituto, verum non ut aes alienum, sed ut ab ipso substituto repetita, ex D. MARCI constitutione. *l. licet Imperator* 74. *de leg.* 1. & de omnibus legatis, quasi omnibus a se relictis, Falcidiam detrahet substitutus.

[3.] Ait Iureconsult. Ut aes alienum quodlibet debeat, pupilli: cui ex pupillari substitutione succeditur, quod solvere tenetur non solum pupillo substitutus, verum quivis pupilli haeres.

res. Et haec ratio est, propter quam videbatur substitutus sine diminutione legis *Falcidiae*, legata in primis tabulis relicta praestare debere, quasi iam debita a pupillo, cuius ipse haeres esset. Sed ratio decidendi in contrarium illa est, quia propter legata secundarum tabularum, in primis minus legatum intelligitur: adeo ut si pupillus quinquaginta a se legata solverit, retento primo casu, *conditione indebiti* substitutus revocare possit partem legati indebitam.

[4.] Ait Iureconsult. *Tamen propter ea, quae sec. tab. data sunt.*) Quae licet ab haerede pupilli, & de pupilli haereditate praestentur, praestantur tamen habita ratione bonorum paternorum, quae ad pupillum pervenerunt. *l. qui fundum 87. §. qui duos 7. hoc tit. nisi in casu l. si filius 12. de vulg.* in qua separatis bonis paternis, legata ex secundis tabulis praestantur ex quantitate bonorum pupilli: De quo scripsimus ad *d. l. si filius*.

[5.] Ait Iureconsult. *Contributioni locus erit.*) Contributio ostendit, quanto minus debuerit pupillus de legatis a se relictis.

[6.] Ait Iureconsult. *Secundum quod pot. even.*) quia patrimonii testatoris ratio habetur, quod is recte legaverit, praestari omnino est necesse; quare si centum in bonis reliquerit, & legaverit septuaginta quinque, & ad substitutum septuaginta quinque duntaxat pupillus transmiserit, sine ulla diminutione & retentione legata praestabit substitutus: neque pupillaris haereditatis, unde legata praestantur, ratio habetur: locus enim esset *Falcidiae*.

[7.] Ait Iureconsult. *Vel ut longe plus habeat quarta.*) Testator centum in bonis reliquit, & centum legavit: aucta est a pupillo haereditas ad ducenta: pupilli substitutus, siquidem pupillaris haereditatis ratio habeatur, *Falcidiam* non inducet: nam de ducentis, centum legari per *legem Falcidiam* potuerunt. Sed quia patrimonii testatoris ratio habenda est, de centum, quae testator reliquit, *Falcidiam* detrahet substitutus: & praeterea centum habebit, quae ipse pupillus acquisivit: itaque longe plus habebit hoc casu quarta paternae haereditatis.

[8.] Ait Iureconsult. *De suo quadrante nimirum dabit substitutus, quae pater legavit de*

suo.) Dictio *QUADRANTE* interpretis est, & quidem imperiti, & a margine in contextum irrepit. De suo namque praestat substitutus, ad quem sexaginta duntaxat pervenerunt, cum testator, qui centum in bonis relinquebat, septuaginta quinque legavit. De suo praestare hoc casu substitutum ex ipsa *PAPINIANI* obiectione intelligimus. Est autem huiusmodi: Ex nullo testamento praestatur ultra vires haereditatis, quamvis in testamento locus non sit *Falcidiae*. *l. 1. §. in quibusdam 12. tit. seq. l. 1. §. si is, qui quadringenta 17. ad Treb.* Quare si ad substitutum sexaginta duntaxat pervenerunt ex pupilli testamento, quamvis *Falcidiam* non inducat, in plus tamen, quam ad eum pervenit, non tenebitur. Quam rationem parum ad rem facere, *PAPINIANVS* respondit: quia legata secundarum tabularum in primis relicta censentur sub illa conditione, *Si pupillus, &c.* in quibus quae versabatur haereditas, legatis sufficiebat.

[9.] Neque uno isto casu de suo praestat haeres, quod testator legavit de suo. Si enim ex centum septuaginta quinque testator leget, & in tantum bona decreverunt, ut minus septuaginta quinque superfint, solida nihilominus debentur legata. *l. in quantitate 73. infra eod.* Neque substituto damnosa ista sententia est, cui liberum est non adire ex substitutione, atque ita coget legatarios secundarum tabularum in partem legatorum decidere. *d. l. in quantitate.*

[10.] Eorum sententia, qui existimant, *PAPINIANVM* hoc loco exponere, quando substitutus nihil retineat, placere nullo modo potest: nam & inepta redditur obiectio: neque vere diceretur, *ex nullo testamento ultra vires praestari patrimonii*: & scribendum fuerat *QVID ENIM, NON QVID ERGO.* Et eodem negotio illud quoque exposuisset Iureconsultus, quando substitutus plus habeat quarta paternae haereditatis. Postremo verisimile non fit, casum istum omissum a *PAPINIANO*, cum ad substitutum sexaginta perveniunt, cum essent de centum legata a testatore septuaginta quinque. Nostram istam emendationem *FELIX GUERRA*, homo doctissimus, & Delphinatus sui decus clarissimum, approbavit.

§. 6. *PAPINIANVS* ait, *Si filio suo duos substituerit, & alterius portionem oneraverit, tractari solet, an ex persona sua Falcidiam possit inducere substitutus, quam pupillus non haberet, vel unus pupilli substitutus. Et facile quis dixerit consequenter prioribus, quae de patrimonii ratione dicta sunt, non esse Falcidiae locum, & ultra vires portionis conveniendum alterum substitutum. Sed verior est diversa sententia, perinde huic quartam relinquendam existimantium, atque si ita patri haeres extitisset. Ut enim opes patris, & contributio legatorum inde capiunt & formam, & originem, ita plures substituti, subducta persona pupilli,*

revocandi sunt ad intellectum institutionis. Quid tamen dicemus de altero substituto, qui non est oneratus, si forte nondum legata pupillus a se relicta solverit, & aliquid ultra dodrantem sit in omnibus? & ipsum Falcidiam habiturum? atque qui quartam habet, neque idem patitur instituti comparatio. Rursus si negemus, aliud aperte, quam quod vulgo probatum est, respondetur. Itaque varietas existet, ut is quidem, qui proprio nomine oneratus est, velut institutus desideret quartam: alter autem, qui non est oneratus, ut substitutus, licet portio eius largiatur, non in solidum conveniatur propter calculi confusionem. Huic consequens est, ut si pupillo de Falcidia cautum fuerit, duobus stipulatio committatur, videlicet in eam quantitatem, quam unusquisque sibi retinere potuisset.

S V M M A R I V M.

1. In imponenda Falcidiae ratione substituti pupillariter testatori succedere intelliguntur.
2. In singulis heredibus ratio Falcidiae ponitur.

3. Quae sit vera huius §. sententia? & quomodo interpungendus?
4. Quae autem ratio decisionis in contrarium?

[1.] **G**OVEANVS. Qui centum in bonis habebat, filium impuberem haeredem instituit: ab eo viginti quinque legavit: si filius in pubertate decederet, Titium & Maevium substituit: a Titio quinquaginta legavit, a Maevio triginta: filius in pubertate decessit. Quaerebatur, possent Titius, cuius portio exhausta est, ex sua persona Falcidiam inducere, quasi oneratus ultra dodrantem suae portionis. Et prima fronte facile quis dixerit, Titium Falcidiam detrahere non posse: cum patrimonium testatoris, cuius modus in legatis duplicium tabularum praestandis, spectari solet, legatis a Titio relictis sufficiat: itaque nec ipsum impuberem, si ab eo quinquaginta essent legata, Falcidiam retenturum fuisse, neque unum pupillo substitutum. Sed verior est sententia existimantium, Titium quartam suae portionis retenturum, hoc est, duodecim & semissem, perinde quasi testatori successerit. Nam in imponenda ratione legis Falcidiae, substituti pupillares testatori succedere intelliguntur, quamvis pupillo succedant. *l. qui fundum. 87. §. qui filium. 7. hoc tit.* Quae illorum verborum sententia est, *SVBDVCTA persona impuberis, &c.*

[2.] In singulis autem haeredibus rationem Falcidiae poni constat. *l. in singulis 77. hoc tit.* Neque obstat *l. 1. §. Marcellus 3. tit. seq.* quam exponemus ad *l. in singulis 77. infra eod.* Ponamus, legata triginta septem & semissem, neque amplius pervenisse ad substitutum. Et hoc casu nihil retinet substitutus. Ponamus, legata quinquaginta & centum ad eum pervenisse, aucta haereditate a pupillo, habebit & quadrantem suae portionis substitutus, & praeterea quinquaginta, quae pupillus acquisivit. Ponamus postremo, legata triginta septem & semissem, & triginta tantum ad substitutum pervenisse: & hoc casu de suo septem & semissem praestabit sub-

stitutus: nam testator de quinquaginta recte triginta septem & semissem legavit. Titius igitur ex sua persona, quasi primis tabulis institutus in quinquaginta, duodecim & semissem retinebit. Vti enim iam diximus, habenda ratio est portionis, unde legata relinquuntur, quemadmodum, uno substituto, haberetur ratio totius patrimonii. Maevius autem, a quo legata diximus triginta, Falcidiam ex sua persona inducere non potest, cum portionis suae quadrantem ei testator integram, illibatamque reliquerit. Neque ei quicquam profit, si ad intellectum institutionis revocetur, hoc est, si intelligatur testatori successisse: nam institutus in primis tabulis in semisse haereditatis, qui est quinquaginta, non oneratur, si ab eo triginta legentur.

[3.] Veruntamen, qui ex sua persona inducere Falcidiam non potest, facta contributione poterit, si pars legatorum impuberis, quae ad Maevii onus pertinet, cum legatis ipsius Maevii excedant. Legata namque posuimus xxv. ab impubere, quae a pupillo soluta non sunt. Ex iis duodecim & semis ad onus Maevii pertinent, quae contributa & commista cum triginta, quae a Maevio legata sunt, dodrantem portionis Maevii excedunt, qui quidem est triginta septem & semis. Quemadmodum enim, uno substituto, legatorum contributio ostendit, num testator ultra dodrantem suorum bonorum legaverit, ita duobus substitutis, facta contributio demonstrat, num legata ab uno relicta, eius portionis, unde relicta sunt, dodrantem excedant. Vterque itaque substitutus, tam oneratus ex sua persona, quam non oneratus, Falcidiam inducit: ille quasi in quinquaginta primis tabulis haeres institutus, hic vero quasi substitutus, facta, uti diximus, contributione, quamvis eius portio legatis, quae ab eo relicta sunt, sufficiat. Quod si impubes propter legata relicta in secundis tabulis, de suo legata solverit exacta cautione praetoria *QVANTO AMPLIUS:*

de qua diximus ad §. *interdum* 12. l. 1. ea cautio utrique substituto committetur, sed non in eandem quantitatem, sed quam quisque de sua portione retinere potuisset, si forte ex disparibus portionibus fuerant substituti. Et haec est sententia huius §. *si filio suo*. in quo locus ille, *VT ENIM OPES PATRIS, &c.* interpungendus sic videtur, *Vt enim opes patris formam capiunt & originem, & inde contributio legatorum, ita, &c.* Quorum verborum sententia illa est, *Vt enim in duplicibus tabulis opes & bona, de quibus legata relinquuntur & praestantur, capiunt patris formam, dicuntur namque patrimonium: & originem, quia a testatore proflu-*

unt, & promanant: & inde contributio legatorum nascitur, quia absurdum sit, separari legatorum rationem, quae ex iisdem bonis relinquuntur.

[4.] Ratio autem decisionis in contrarium, incipit ab illis verbis, *ITA PLURES SUBSTITUTI, &c.* Illa quoque verba, *ET ALIQUID ULTRA DODRANTEM*, sic interpungenda sunt, *ET ALIQUID ultra dodrantem sit in omnibus, Et ipsum Falcidiam habiturum?* Quemadmodum *Falcidiae* ratio ponatur, duobus impuberibus uno dato substituto, dicemus ad l. *pater*. 14. §. *duobus* 2. *hoc tit.*

§. 7. Ait PAPINIANVS, *Quaesitum est, si quis pupillo cohaeredem substituisset, quemadmodum Falcidiae ratio iniri debeat, & quale sit, quod vulgo dicitur, LEGATORVM RATIONEM SEPARANDAM? Dixi, quantum ad legata, quae pater a filio, item a substituto reliquit, nullam fieri posse separationem, cum communi calculo subiiciantur, & invicem inducant contributionem. Sed legata, quae ab instituto extero relicta sunt, permisceri caeteris non oportere: ideoque quartam pupillo datae portionis habere substitutum, quamvis suam portionem habeat ut institutus: & aliam causam esse eius, qui ex variis portionibus haeres scriberetur. Ibi enim legatorum confundi rationem, non minus quam si semel fuisset nuncupatus ex ea portione, quae conficeretur ex pluribus: neque referre pure saepe, an sub diversis conditionibus sit haeres institutus.*

S V M M A R I V M.

1. Legata, quae pater a filio & substituto reliquit, nulla fieri potest separatio.
2. Coheres idemque substitutus legata a se relicta

in primis & secundis tabulis non separat.

3. Nisi cum exhausta pupilli portio est, & is patri haeres existit.

[1.] OVEANVS. Ait Iureconsult. *Nullam posse fieri separationem.* (sive unus, sive plures sint substituti.)

[2.] Ait Iureconsult. *Permisceri caeteris non oportere.* cuius separationis ea vis est, ut quamvis cohaeres portionem suam illibatam habeat, tamen si pupilli portio exhausta sit, ex persona pupilli *Falcidiam* inducat, si modo patri haeres existit pupillus. l. *qui fundum* 87. §. *qui filio* 7. *hoc tit.* Si enim integra portio pupilli sit, & cohaeredis exhausta, cohaeredis legatariis in solidum satisfiet. Exhausta utriusque portione, mortuo pupillo, legata omnia contribuuntur, ut quartam bonorum co-

haeres habeat. De quo plene dicemus ad d. l. *qui fundum*. §. *ulti.* Sane cohaeres idemque substitutus legata a se relicta, tam in primis quam in secundis tabulis, nunquam separabit, sive pupillus haeres extiterit, sive minime, quasi ex parte pure, ex parte sub conditione primis tabulis institutus. l. *cohaeredi* 41. §. *cohaeres* 6. *de vulgar.*

[3.] Ait Iureconsult. *Et aliam causam esse.* Cohaeres idemque substitutus utique in ratione legis *Falcidiae* ponenda similis est ei, qui ex parte pure ex parte sub conditione primis tabulis instituitur, nisi cum exhausta pupilli portio est, & is patri haeres existit: nam eo casu legata separantur.

§. 8. Ait PAPINIANVS, *Si quis exhaeredato filio substituit haeredem institutum, & ab eo tabulis quoque secundis legaverit, necessario ratio confundetur: cum ideo legata valere dixerit IULIANVS a substituto relicta, quod idem patri haeres extiterit.*

S V M.

S V M M A R I V M.

1. *Vti a pupillo exhaeredito legatum relinqui non potest, ita neque ab ei substituto.*

2. *Nisi duobus in casibus.*

3. *ACCURSIVS refutatur.*

[1.] **G**OVEANVS. Pater filio impuberi rite exhaeredito substituere potest. *l. 1. de vulg.* Nam qui in potestate est, praeteritus testamentum iniustum facit. Quemadmodum autem ab impubere exhaeredito, legatum relinqui nulum potest, ita neque ab eius substituto. *l. cum quidam 24. C. de legat. l. ab exhaerediti 126. de leg. 1. l. qui fundum 87. §. qui filios 7. hoc tit.*

[2.] Nisi impuberem exhaereditum, fratri haeredi instituto, pater substituerit. *d. §. qui filios.* vel ipsum substitutum exhaeredito haereditem sibi instituerit. Quo casu legata relicta in primis tabulis, necessario confunduntur cum legatis secundarum, quae non debentur a substituto tanquam pupilli, sed tanquam patris successore, cui nisi succederet, legata non debe-

ret. Nam a pupillo legatum omnino nullum relinqui potuit.

[3.] Quod ACCURSIVS ad hunc locum, & ad *l. quod supra 10.* notat, *Exhaerediti bona cum patrimonio testatoris commisceri*, verum non puto. Quamvis enim patrimonii testatoris ratio habeatur in legatis praestandis duplicium tabularum, non ideo tamen bona patris cum bonis ipsius pupilli commiscebuntur. Quod si fieret, aucta a pupillo haereditate, *Falcidiam* non induceret substitutus. Quaero, quando debeantur legata, relicta ab impuberis exhaerediti substituto? Et respondeo, deberi adita haereditate ex secundis tabulis, quamvis a morte testatoris dies eorum cedat. *l. 1. quando di. leg. ced.*

XII. IDEM Lib. xxx. Quaestionum.

Si debitor creditore haerede instituto petiisset, ne in ratione legis Falcidiae ponenda, creditum suum legatariis reputaret: sine dubio ratione doli mali exceptionis apud arbitrum Falcidiae defuncti voluntas servatur.

S V M M A R I V M.

Creditor heres institutus Falcidiam cum suo credito compensat.

GOVEANVS. In imponenda ratione legis *Falcidiae* creditor haeres a debitore institutus, suum creditum detrahit. *l. in imponenda 6. C. ad leg. Falcid.* De quo scripsimus ad *l. 1. §. si debitor 18.* Neque civilis solum creditor, verum & is, cui duntaxat naturaliter debetur. Exempli causa, qui pupillo credidit sine tutoris autoritate. *l. Stichum 95. §. aditio 2. de solution.* Si tamen creditor rogatus sit, suum creditum non deducere, neque legatariis reputare, voluntas testatoris apud arbitrum *Falcidiae* servabitur, opposita a legatariis exceptione *doli mali*. In dolo enim haeres est, qui ex suis utilitatibus & rationibus partim iudicium testatoris approbat, partim im-

probat. *l. penul. de coll. dot. l. avunculo 28. de donat. causa mor.* Compensabit igitur creditor *Falcidiam* cum suo credito, & ita, ut quantumcunque *Falcidia* compensationi sufficiat. Nam si ea lege & conditione haeres esset institutus ipso iure, hoc est, sine ope exceptionis, quaelibet *Falcidia* universum debitum absumeret. *l. cum pater 77. §. Titio 31. de lega. ii.* Neque obstat. *l. quod de bonis 15. §. cum fideicommissum 7. hoc tit.* Ibi enim facta a testatore proponitur compensatio, quae concurrentes & pares non excedit quantitates. Aliud autem est *compensare creditum cum Falcidia*, aliud *creditum non reputare*. Male ACCURSIVS in *d. §. Titio.* compensationem *computationem* interpretatur.

XIII. IDEM Lib. xxxvii. Quaestionum.

Si tacitum fideicommissum servus iniungente domino susceperit: habiturum eum legis Falcidiae beneficium, quia parere domino debuit, constitutum est. Idemque placuit in filio, qui fuit in patris potestate.

S V M M A R I V M.

1. Legata & Fideicommissa incapacibus relicta ad Fiscum pertinent.

2. Legatum tacitum cur dici nequeat?

[1.] OVEANVS. Legata relicta iis, qui capere non possunt, ad Fiscum pertinent. *l. 1. de iure Fisci.* ita tamen, ut & Fiscus *Falcidiam* patiatur. *l. etiam si. 3. C. ad leg. Falcid.* Idem de fideicommissis, relictis ab intestato, dicendum est: in quibus etiam ex D. PII constitutione *Falcidiae* locus est. *l. filiusfamilias 18. hoc titu.* Idem dicendum, si haereditas restitui iussa sit incapaci. Nam & adversus Fiscum S. C. *Trebellianum* inducitur: nisi haeres in fraudem Fisci tacitam testatori fidem accommodaverit; quo casu *Falcidiam* non deducit, quia Fiscum fraudare voluit. *l. cum quidam 17. §. in tacito 2. de usur.* Sane servis nostris, item & liberis, quos habemus in potestate, ad excusationem nostrum imperium sufficit in iis, quae atrocitatem non habent. *l. ad ea. 157. de reg. iur.* Quaero, si

maior institutionis, quam fraudis, modus sit, num in totum *Falcidia* privetur haeres? Exempli causa: Rogatus erat haeres tacite universam haereditatem restituere ei, qui partem duntaxat capere poterat. Et hoc casu in ea tantum parte, quae ad Fiscum pertinet, ius *Falcidiae* amittit haeres. *l. haeres 11. de iis, quib. ut indig.*

[2.] *Tacitum* autem fideicommissum dicitur, quod in fraudem Fisci, in tacitam haeredis fidem testator contulit. *l. in tacitis 103. de leg. 1. l. in fraudem 10. de iis, quib. ut indig.* Ita *tacitum Senatusconsultum* appellat LIVIUS, quod perscriptum non est: cuiusmodi illud fuit, quo adversus Persea, Macedoniae regem, bellum est decretum. *Legatum tacitum* dici non potest, quod necesse est in testamento relinquatur, vel scriptura testamento confirmata: ita enim definitur, *Donatio relicta testamento.*

XIV. IDEM Libro ix. Responforum.

Pater filiam, quae a viro diverterat, haeredem pro parte instituit, & ab ea petiit, ut fratri & cohaeredi suo portionem haereditatis acceptam, deducta sexta, restitueret, admissa compensatione dotis in Falcidiae ratione. Si pater dotem consentiente filia non petiisset, Falcidiam quidem iure haereditario, dotem autem iure proprio, filiam habituram respondi: quia dos in haereditate patris non inveniretur.

S V M M A R I V M.

1. Filia hic intelligenda, quam pater in potestate retinuit.
2. Quo iure pater filiam rogare possit, ut dotem in ratione *Falcidiae* compenset.
3. Quid autem, si sexta hereditatis pars una cum dote quadrantem portionis non efficiat?

4. Quid iuris, si pater dotem exegit consentiente filia?
5. Quid autem, si sine filiae consensu?
6. Quid denique, si dotem sibi pater reddi stipulatus fuerit?
7. *Falcidia* iure testamenti retinetur.
8. In dote mulier institui nequit.

[1.] OVEANVS. Ait Iureconsult. *Filiam*.) quam in potestate retinuerat, cum eam in matrimonium collocaret. Quae enim in manum conveniebant, patris potestate liberabantur, teste VLPIANO in *Instit.* Eo autem retentam in potestate filiam ponimus, quia emancipata sola *dotis* actionem habet. *l. 2. & l. filiae meae 59. solu. matrim.* Neque ullam ea dos reciperet dubitationem, cuius nomine patri actio nulla competeret, divortio

matrimonio soluto.

[2.] Ait Iureconsult. *Quae a viro diverterat*.) quo tempore iam actio *de dote* patri competebat, adiuncta tamen filiae persona. *d. l. 2. solu. matr.* Atque ideo videbatur pater, filiam rogare posse, ut in ratione *Falcidiae* dotem compensaret & computaret. Id quod rogare pater filiam nullo modo potuisset, constante adhuc matrimonio, hoc est, eo tempore, quo nullum adhuc patri in ea dote ius esset: dotis namque dominus maritus est. *l. doce ancillam 9. C. de rei vind. l. quamvis 75. de iure dotium.*

[3.]

[3.] Ait Iureconsult. *Admissa compensatione dotis.*) pro summa concurrente. Quid enim si sexta haereditatis pars, quam pater filiam deducere iubet, una cum dote non efficiat quadrantem portionis, ex qua filia est instituta? Esto filia ex femisse instituta: quadrans est fescuncia: sexta pars uncia una: pone dotem non efficere semunciam.

Ait Iureconsult. *In ratione Falcidiae.*) Quae ex *Pegasiano* inducitur.

[4.] Ait Iureconsult. *Si pater dote consentiente filia non petiisset.*) Ad hoc, ut pater filiam rogare potuerit, de compensanda & computanda dote in ratione *Falcidiae*, oportuit, eum dotem per Iudicem petiisse, & consentiente filia petiisse. Alia enim petitio ius filiae non imminuit. Quaero, si pater dotem exegit consentiente filia, quid iuris sit? Item quaero, si sine filiae consensu exegit, quid iuris sit? Postremo, si dotem pater sibi reddi stipulatus fuerit, quid iuris sit? Ad primum respondeo, dotem a patre exactam de filiae voluntate, reliquis patris bonis immisceri, & de ea disponere patrem posse, quasi de suis bonis. *l. ult. commu. utr. iudic.* nisi in casu *d. l. ult.* Sane si iterum pater filiam in matrimonium collocet, dotem ei non potest diminuere: nisi calamitas aliqua eius bonis inciderit. *Novel. quamvis 97. c. 5. de rei uxor. act.*

[5.] Ad secundum respondeo, Si pater sine consensu filiae dotem exegit, superesse adhuc mulieri actionem *de dote* adversus maritum: sed si mulier a patre sit haeres instituta, *doli mali* exceptione repellitur. *l. cum dotem 22. §. si pater 3. solu. matr.*

[6.] Ad tertium respondeo, cum pater dotem sibi reddi stipulatus fuerat, dos patrimonium mulieris non erat, neque eam dotem mulier praecipuam habebat, nisi patri haeres extitisset vel ex testamento, vel ab intestato. Quod si plures haeredes testator fecerat, in omnes scindebatur obligatio. §. *videamus 11. de rei ux. act.* IVSTINIANVS tamen etiam hoc casu mulierem dotem praecipuam habere voluit. *d. §. videamus.*

[7.] Ait Iureconsult. *Iure haereditario.*) Iure *Falcidiae*, quam institutus retinet quasi haeres, & iure institutionis. Vnde fit, ut *aes alienum Falcidia* non dicatur. De quo diximus ad *l. 1. Dicitur etiam Falcidia iure testamenti retineri. l. qui duos 42. de vul.*

[8.] Ait Iureconsult. *Iure proprio.*) Mortuo patre dote non exacta, mulier suo iure dotem repetit, etiam exhaereditata vel praeterita, vel bonis paternis abstenta. *l. uli. de coll. dotis.* ac propterea dos *patrimonium mulieris* appellatur in *l. denique 3. §. ergo 5. de minor. l. in eum. 16. de relig. & sumpt. fu.* Ex quo intelligi potest, in dote mulierem institui non posse, cum eius proprium sit patrimonium: & sive instituta, sive praeterita, sive exhaereditata, dotem habeat, quae ratio est decisionis. Sed videamus, cum patri morienti actio *de dote* competierit, quamobrem ea actio in bonis testatoris non computetur? Et puto, eo non computari, quia iure tantum potestatis competierit. Si enim ex stipulatione competiisset, utique in eius bonis numeraretur, & inter haeredes scinderetur.

§. I. Ait PAPINIANVS, AVIA nepotibus haeredibus institutis fideicommissit, ut omissa retentione, quae per legem Falcidiam ex alio testamento competebat, solida legata fratribus & cohaeredibus solverent. Recte datum fideicommissum respondi: sed huius quoque onus in contributionem venire.

S V M M A R I V M.

In ratione leg. Falcidiae legata omnia contribuuntur.

OVEANVS. Rem haeredis nostri legari posse constat, & legatum valere, etiam si testator rem suam esse existimaverit. *l. unum ex familia 67. §. si rem suam 8. de legat. 11.* Sed in ratione legis *Falcidiae* ponenda, legata omnia contribuuntur: tam quae testator de suis bonis reliquit, quam quae de bonis haeredis. Contributis autem ita legatis, intelligi poterit, num locus sit *Falcidiae*. Exempli causa, Testator, qui in bonis centum relinquebat, de suis bonis septuaginta quinque legavit, & de patrimonio haeredis viginti quinque: legi *Falcidiae* locus

est: & de septuaginta quinque legatis haeres viginti quinque detrahet. In ratione autem legis *Falcidiae*, haeredis & testatoris separari patrimonium oportere, argumento fuerit *l. in imponenda 6. C. ad leg. Falcid. & in l. ratione 11. §. quod vulgo 5. supra eod.* Recte itaque PAPINIANVS respondit, *Aviam de bonis ipsorum haeredum recte fideicommissum reliquisse*: cum, uti iam diximus, res haeredum legari possint. Sed eius fideicommissi onus venire in contributionem. Illud constat, nepotes rogari non potuisse, ne *Trebellianum S. C.* inducerent. *l. quod bonis 15. §. ult. infra eod.*

§. 2. Ait PAPINIANVS, *Duobus impuberibus substitutum, utrique haeredem existentem, in alterius haereditate Falcidia uti non convenit, si de bonis alterius impuberis quartam partem haereditatis patris, quae ad filios pervenerit, retineat. Quod si frater fratri legitimus haeres extiterit, & impuberi supremo substitutus, portio quidem paternorum bonorum, quam intestatus puer accepit, rationi Falcidiae non confundetur: sed quartam eius tantum portionis substitutus retinebit, quam impubes accepit, qui substitutum habuit.*

S V M M A R I V M.

1. *Substitutus duobus impuberibus, si utrique haeres existit, in primis tabulis haeres institutus videtur.*
2. *Neque refert, quomodo facta sit substitutio?*
3. *Substitutus is non ei succedit, qui prior decessit, licet in supremi haereditate eius quoque haereditatem inveniat.*

[1.] **G**OVEANVS. Sublatis personis institutorum, substituti ad intellectum institutionum revocantur in imponenda ratione legis *Falcidiae*. De quo diximus ad §. quod vulgo 5. l. in ratione II. Itaque substitutus duobus impuberibus, ipsis de medio sublatis intra pubertatem, posteaquam patri haeredes extiterunt, in primis tabulis videtur institutus: & per consequens legata praestat, habita ratione utriusque semissis, & si in alterius portione quadrantem omnium bonorum testatoris habeat, sat habeat.

[2.] Neque refert, quomodo facta sit substitutio: an hoc modo, CAIO FILIO MEO IMPUBERI TITIVM SVBSTITVO. SEIO FILIO MEO IMPUBERI TITIVM SVBSTITVO. an hoc modo, CAIO ET SEIO FILIIS MEIS IMPUBERIBVS TITIVM SVBSTITVO. an hoc modo, EX FILIIS MEIS QVI SVPREMVS IN PVBERTATE MORIETVR, TITIVM SVBSTITVO: an hoc modo, SI AMBO IN PVBERTATE DECEDENT. quocunque enim modo fiat substitutio, si substitutus utrique impuberi haeres extiterit, quasi ex assè primis tabulis institutus legata praestabit. Nam & ita facta substitutione, EI, QVI SVPREMVS MORIETVR, vel, SI AMBO IN PVBERTATE DECEDENT, evenire potest, ut substitutus utrique haeres existat, pueris simul decedentibus. l. ex duobus 34. l. qui duos 42. de vulg. l. qui duos 9. de reb. dub. Neque alio casu contingit, ita factis substitutionibus, substitutum utrique impuberi haeredem esse. Si autem primis duobus modis fiat substitutio, sive simul pereant pueri, sive diversis temporibus, substitutus utrique haeres existet, & legata praestabit habita ratione utriusque semissis. Ponamus igitur, ita patrem

substituiffe, EI, QVI SVPREMVS MORIETVR, vel, SI AMBO IN PVBERTATE DECEDENT, (eadem namque vis est utriusque substitutionis) & diversis temporibus pueros periisse, eius duntaxat, qui supremus decessit, haereditas substituto defertur, eiusque portionis quadrante contentus esse cogitur. Ponamus enim eius pueri, qui prior decessit, portionem legatis exhaustam, iure legitimo ad supremum puerum pervenisse: non inducit substitutus *Falcidiam* in portione eius pueri, qui prior decessit, ut ita omnium bonorum quartam partem habere possit.

[3.] Neque enim ei, qui prior decessit, succedit substitutus: quamvis in supremi haereditate primi quoque haereditatem inveniat. Aliud namque est, *haereditatem alicuius habere*, aliud *alicui haeredem existere*. Ita ex contrario, si prioris pueri integra fit portio, non ideo in supremi pueri portione *Falcidiam* omittet substitutus: cum neque iure substitutionis, neque iure accrescendi ad substitutum primi pueri portio pervenerit. Idem dicendum est in casu d. l. qui duos. in qua lege testator ita substituerat, CAIVM ET SEIVM FILIOS MEOS IMPUBERES HAEREDES INSTITVO. CAIO, SI AMBO IN PVBERTATE DECEDENT, SEIO, SI AMBO IN PVBERTATE DECEDENT, MAEVIVM SVBSTITVO, quo casu legata relicta a substituto eius pueri, qui prior decesserit, ad irritum recident: cum substitutioni locus non fuerit, sed duntaxat legitimis haereditatibus. Sane legata, ab ipso puero relicta, frater legitimus haeres praestabit, & quidem sine ulla diminutione, quasi aes alienum. Illud praetermittendum non est in d. l. qui duos. male ACCURSIVM legere SEX VNCIAS, pro SESCUNTIAM, qui est quadrans semissis: id quod ex §. hoc manifeste apparet.

XV. IDEM Lib. XIII. Responsorum.

Quod de bonis iure Falcidiae contribuendum est a debitore, cui mortis causa pacto debitum remissum est, in factum concepta replicatione retinebitur.

S V M M A R I V M.

1. Donationes mortis causa in cumulum bonorum referuntur.
3. Quae proprie mortis causa donatio?
4. Debiti remissio, instar mortis causa donatio-

nis, ad legem Falcidiam pertinet.

5. Quid iuris, si legata sit debitori liberatio?
6. Quae in factum dicatur replicatio, sive exceptio?

[1.] **OVEANVS.** Pandectae Florentinorum habent **QVOD BONIS CONTRIBVENDVM.** Idem **PAPINIANVS** in *l. Seia 42. §. cum pater 1. de dona. causa mort.* Cum pa-

ter in extremis vitae constitutus, emancipato filio quaedam sine ulla reddendi conditione donasset, ac fratres & cohaeredes eius bonis contribui donationes Falcidiae causa vellent, &c. Donationes igitur mortis causa referuntur in cumulum bonorum, ut inde *Falcidia* detrahatur.

[2.] Ait Iureconsult. *Pacto debitum remissum est.* De non petendo. Mortis autem causa pacto debitum remittitur, cum ea conditione remittitur, ut morte donatoris non insecuta peti debitum possit.

[3.] Ea namque demum *donatio causa mortis* proprie appellatur, quae reddendi conditionem habet. *d. §. cum pater. & l. ubi ita 27. eod. titu.* Si enim ita donatum sit, ut nullo casu revoce- tur donatio, neque proprie mortis causa donatio est, neque *Falcidia* locum habet, cum inter vivos facta donatio intelligatur.

[4.] Ista autem debiti remissio, causa mortis donationis instar habet, atque ideo ad legem *Falcidiam* pertinet. Idem dicendum est, si acceptilatione mortis causa debitum remissum sit.

Nam & causa mortis donaturus accepto ferre potest. *l. mortis causa. 2. §. 1. de don. causa mort.* Quamvis enim *acceptilatio* actus legitimus sit, neque diem, neque conditionem recipiat. *l. actus 77. de reg. iur.* mortis tamen causa fieri potest. Aliud enim est *mortis causa accepto ferre*, aliud *sub conditione accepto ferre*.

[5.] Quaero, quid iuris sit, legata debitori liberatione? Et hoc casu, si locus *Falcidiae* sit, liberationem pro parte duntaxat consequetur legatarius ab haerede. Cui enim liberatio legata est, petere debet ab haerede, ut liberetur.

[6.] Ait Iureconsult. *In factum concepta replicatione.* *In factum* autem sive *exceptio*, sive *replicatio* appellatur, quae nomen non habet: Qua ratione & *actio in factum* appellatur. *l. 1. de praescri. verb.* *Replicatio* autem huiusmodi est, *Ni testator tibi causa mortis plus remiserit pacto, quam per legem Falcidiam remittere potuerit.* Quae replicatio haeredi necessaria non est, legata liberatione, quae, uti iam diximus, petitur ab haerede. Cui autem a testatore pacto remissum est, is ab haerede nihil petit: quin necesse est, ultro eum haeres conveniat, & appellet de contribuendo, quod pacto ei remissum est. Qui si opponat pacti exceptionem, in factum haeres replicabit. Atque ita debitum mortis causa pacto remissum a testatore, *Falcidiae* causa retinebitur ab haerede.

§. I. Ait **PAPINIANVS**: *Frater cum haeredem sororem scriberet, alium ab ea, cui donatum esse volebat, stipulari curavit, ne Falcidia uteretur, & ut certam pecuniam, si contra fecisset, praestaret. Privatorum cautione legibus non esse refragandum constitit: & ideo sororem iure publico retentionem habituram, & actionem ex stipulatu denegandam.*

S V M M A R I V M.

1. Commissa stipulatione legatario poenae persecutio non videtur deneganda.
2. Quum lege Falcidia prohibita non est.

[1.] OVEANVS. Ait Iureconsult. *Alium ab ea, cui donatum esse volebat.*) Vetus Codex ALIVM AB EO. Et sane legatario non videtur poenae persecutio deneganda, commissa stipulatione. Nam si simpliciter spondeat haeres, *Falcidiam* se non deducturum, de legato nihil deductet. *l. si quod 78. infra eod. l. ulti. C. eod.* Alius autem quam legatarius, stipulando nihil aliud, quam legibus refragatur, cum eius non interfit. Alium quam legatarium stipulatum ex eo conici potest, quod testator curaverit, ut stipularetur, & quod poenam stipulatus est ab haerede, si contrafaceret, sine qua inanis prorsus esset stipulatio, cum, uti diximus, eius non interesset. *l. quoties 59. de verb. oblig.* Certe

ipse testator frustra istud stipuletur ab haerede, ad quem ius stipulationis transmittit.

[2.] Ait Iureconsult. *Actionem ex stipulatu denegandam.*) Cum poena stipulationi adiicitur, certa & utilis redditur facti stipulatio. *l. cum poenam 68. de verb. oblig.* Ex eo autem, quod Iureconsultus ait, *denegandam poenae persecutionem ex stipulatu*, intelligimus, ipso iure competere. Quare dicendum est, cautionem istam, prohibitam *lege Falcidia* non esse. Si enim *lege Falcidia* esset prohibita, nulla ex ea cautione actio nasceretur. *l. si stipuler 75. §. 2. de verb. oblig.* Nam neque transactiones, legibus prohibitaе, vim ullam habent: de quibus intelligenda est, *l. transigere 18. de transact. C.* quemadmodum scripsimus *lib. 1. Lectio. variarum.*

§. 2. Ait PAPINIANVS: *Non idcirco minus Falcidiae rationem in caeteris annuis legatis admitti visum est, quod primo ac secundo anno sine ulla detractioe fuisset legatario soluta.*

S V M M A R I V M.

1. *Annua legata quomodo relinquuntur?*
2. *De quo annui legati genere hic §. intelligendus?*

[1.] OVEANVS. Annua legata aut ita relinquuntur, ANNUA DENA, aut ita, CENTVM ANNVA BIMA TRIMA DIE. Cum annua dena relicta sunt, quia plura legata sunt, & annorum sequentium conditionalia, exacta cautione Praetoria, pensiones sine ulla diminutione interea solvuntur, donec ad eum annum pervenitur, quo *Falcidia* existet. Tunc enim retro pensiones diminuuntur per *legem Falcidiam. l. lex Falcidia 47. hoc tit.* De quibus legatis *paragraphus hic* intelligi non potest. Quae enim dubitationis ratio sit, cum primae pensiones ita praestitae sint, uti eas praestari oportuerit?

[2.] De altero igitur genere annui legati debet locus hic intelligi. Centum enim annua bima trima die legatis, primorum annorum pensionibus plene solutis, merito dubitaverit quis, num de pensione anni tertii possit haeres detra-

3. *Quae ratio dubitationis h. l.?*
4. *Quae vero decisionis?*

here *Falcidiam.*

[3.] Ratio dubitationis illa est, quia de omnibus pensionibus hoc casu *Falcidia* detrahatur, neque annus ultimus expectatur. *l. poenales 32. §. annua 3. infra eod.* Itaque primis annis praetermissa *Falcidia*, de pensione anni tertii videtur non posse pro superioribus annis retineri.

[4.] Ratio vero decisionis in contrarium, quod pluribus summis eidem personae legatis, in una servari *Falcidia* potest, etiam pro iis, quae datae solutaeque sunt: cum legatarii non interfit. Pluribus autem rebus legatis, in una re plena *Falcidia* non retinetur, nisi per doli exceptionem. *l. si ex pluribus 16. infra eod.* Interesse namque potest legatarii, non pati in una re plenam *Falcidiam.* Quid enim si *Falcidia* rem totam absumat, qua legatarius carere nolit? Ad *l. 1. C. de fideicom.* non respondeo, quia nihil ad sententiam. §. *huius* adinet.

§. 3. Ait PAPINIANVS: *Quod avus ex causa tutelae nepoti debuit, cum avo nepos solus haeres extitisset, ratio Falcidiae si poneretur, in aere alieno bonis deducendum respondi. Nec ad rem pertinere, quod haeredem avus, idemque tutor rogaverit, ut si sine liberis ante certam aetatem decederet, tam haereditaria bona, quam propria restitueret. Non enim ex hoc haereditatem debito compensatam videri: cum vel ideo maxime declaretur, non esse compensationem factam, quoniam haeredem*

dem suum habere propria bona defunctus ostenderit. Plane si conditio fideicommissi fuerit impleta, fructus haereditatis, post mortem avi percepti, pari pecunia debito tutelae compensabuntur: sed quartam haeres nepotis de bonis duntaxat, quae moriens avus reliquit, retinebit.

S V M M A R I V M.

1. Quae obscurissimi huius §. sententia?
2. Cur priorum bonorum fideicommissio teneatur nepos pro quantitate fructuum?
3. Quid iuris, si testator heredem rogat, de

bonis tam hereditariis, quam propriis statim restituendis?

4. PAPINIANVS hic de duobus casibus respondet.

[1.] OVEANVS. Paragraphus hic in paucis obscurus numerari potest. Avus nepotem, cui ex tutelae administratione centum debebat, heredem instituit, ac rogavit, ut si intra certam diem vita sine liberis decederet, bona tam haereditaria, quam propria Titio restitueret. Cum in ratione *Falcidiae* ponenda suum creditum cum reliquo aere alieno vellet nepos deducere, factam debiti cum haereditate compensationem legatarii contendebant, neque ullam eo nomine fieri oportere deductionem. Verum PAPINIANVS respondit, nullam factam compensationem videri. Neque obstare, quod existente conditio fideicommissi, nepos bonorum priorum fideicommissio teneatur, quatenus ad eum ex iudicio testatoris pervenisset. Nam & isto casu non cum haereditate, sed cum fructibus pendente conditio perceptis debitum compensari: & quidem ita, ut si par quantitas fructuum & debiti sit, totum debitum extinguatur. Sin vero maior debiti quantitas sit, concurrentes duntaxat quantitates compensentur. Quod si fructuum maior sit quantitas quam debiti, quod amplius est lucrari heredem, neque ei in *Trebellianicam* imputari: Et de iis duntaxat bonis, quae avus moriens reliquit, heredem nepotis quartam retinere.

[2.] Quaero, quamobrem fideicommissio bonorum priorum nepos teneatur pro quantitate duntaxat fructuum? Et respondeo, quia nihil praeter fructus nepoti avus relinquere videtur. Nam quartam bonorum ipsius avi ex Senatusconsulto capit: fructus pendente conditio perceptos, ex iudicio testatoris. *l. mulier 22. §. si haeres 2. ad Treb.* Sane si testator haereditatem cum debito compensatam voluit, ipsam

quoque quartam in compensationem venire, §. *prox. seq.* PAPINIANVS respondet. Quid ergo, si testator hac lege heredem instituat, ut existente conditio bona tam haereditaria, quam propria restituat? Et eo casu quantulacunque quarta compensationi sufficit. *l. cum pater 77. §. Titio 31. de leg. II.* Quid si plus in fructibus sit, quam in debito, quamobrem, quod plus est, in quartam hoc casu haeredi non imputatur, cum fructus regulariter imputentur? *l. in fideicommissariam 18. ad Treb.* Et dici possit, voluntate id fieri testatoris, qui cum fructus haeredi relinqueret, quem de propriis bonis restituendis rogaverat, non plures eos videtur aestimasse, quam quod heredem restituere rogabat. Quamobrem nepotis haeres de bonis duntaxat, quae is moriens reliquit, quartam retinebit, neque in eam imputabuntur fructus, qui postea percepti sunt. Sane fructus, de quibus superius diximus, ad *l. in lege Falcidia 9.* imputabuntur in quartam: augent enim haereditatem.

[3.] Quaero, quid iuris sit, si testator heredem roget de bonis tam haereditariis, quam propriis statim restituendis? Et eo casu priorum bonorum fideicommissio haeres non tenetur, ne pro quantitate quidem *Falcidiae*, quam de bonis retinet testatoris: nisi ea lege proponatur institutus, uti iam diximus. Bona autem testatoris detracta quarta restituet.

[4.] Illud animadversione dignum est, PAPINIANVM de casibus duobus respondere, qui evenire simul non possunt. Nam si adversus legatarios *Falcidiam* nepos inducat, certum est, bonorum priorum haeredis fideicommissum expirare, cui a testatore nihil sit relictum. Quin & bonorum quoque ipsius testatoris fideicommissum evanescit, cum *Falcidiae* portio in fideicommissum non veniat.

§. 4. Ait PAPINIANVS: Cum fideicommissum ex voluntate matris a patre moriente debitum esset filio: pater haereditatem suam, quam in filium conferebat, compensari voluit cum eo, quod filio deberetur. Si ratio *Falcidiae* poni coeperit: fini quadrantis, quem ex bonis patris cum effectu percepit, compensabitur: atque ita superfluum aeris alieni dodranti tantum detrabetur.

S V M M A R I V M.

1. *Varians lectio ex Pandect. Flor. depromta.*
2. *Quae sententia verborum: SI RATIO FAL-*

- CIDIAE PONI COEPERIT?
3. *L. 14. supr. b. t. huc nihil facit.*

[1.] **G**OVEANVS. Locus hic aliter in Pandectis Florentinorum, aliter in vulgatis codicibus legitur. Sed utriusque lectionis eadem sententia est. Vxor maritum haeredem institutum rogavit, ut post mortem filio communi haereditatem restitueret. Pater moriens filium haeredem instituit, ac rogavit, ut suam haereditatem cum debito compensaret: Et ab eodem filio legata reliquit supra dodrantem haereditatis. Quaesitum est, num tota haereditas in compensationem veniret, cum ex asse filius esset institutus, an vero ea pars haereditatis, quae cum effectu ad filium pervenerat, hoc est, quarta, cuius per *legem Falcidiam* haeres retentionem haberet. Et respondit PAPINIANVS, hanc duntaxat partem in compensationem venire. Nam dodrantem, legatis erogatum, non videri ad filium pervenisse. Quare si *Falcidia* debito non sufficiat, superfluum aeris huius alieni de reliquo dodrante detrahendum.

[2.] Quaero, quae vis illorum verborum sit, SI RATIO FALCIDIAE PONI COEPERIT? Et respondeo: Si ratio *Falcidiae* non ponatur,

compensationem non esse necessariam: cum haeres suum creditum tum demum deducat, cum *Falcidia* locum habet: Compensationem porro tum ei opponi, cum deducere suum creditum parat. Quaero, quamobrem hoc casu *Falcidia* compensationi non sufficiat, hoc est, quamobrem vel minima *Falcidia* totum debitum non extinguat? Et respondeo, quia facta sit a testatore compensatio, quae eatenus facta videtur, quatenus cum effectu ad haeredem perveniret. Sane si testator creditorem haeredem institutum roget, ne creditum suum reputet legatariis, dicendum est, quantulumcumque *Falcidiam* compensationi sufficere, opposita *doli mali* exceptione. *l. debitor 12. supra eod.* Aliud enim esse, *rogari haeredem, ut compenset haereditatem cum debito*, aliud, *ne reputet suum creditum.*

[3.] Ad *l. pater 14. supra eod.* ab ACCURSIO hoc loco citatam, eo non respondeo, quia nihil ad sententiam legis huius adtinet, in qua scilicet neque pater filiae, neque filia patri quicquam debet.

§. 5. Ait PAPINIANVS: *Ex donationibus in uxorem collatis quod haeres eius reddere viro cogitur, in bonis mulieris non erit: nam ita fit locupletior, ut tanto pauperior esse videatur. Quod autem haeres inde minuit, viro non perit.*

S V M M A R I V M.

1. *Quibus ex causis donationes inter vir. & uxor. sunt permissae?*

2. *Quae ratio dubitationis h. l.?*
3. *Quae autem decisionis?*

[1.] **G**OVEANVS. Inter virum & uxorem donationes ex iis fere causis permissae sunt, mortis, divortii, exilii, manumissionis, dignitatis adipiscendae. Extra has causas inter virum & uxorem prohibita donationes sunt, morte tamen mariti confirmantur, *l. cum hic status 32. de don. inter vir. & uxor.* Praemoriente vero uxore, ad virum res illicite donatae revertuntur. Itaque mulieris haeres in ponenda ratione *legis Falcidiae*, cum reliquo aere alieno istas quoque donationes deducit.

[2.] Ratio dubitationis, quia cum mulier facta locupletior videatur (hae namque demum

inter virum & uxorem donationes prohibitae sunt, ex quibus qui accipit locupletior fit, qui dat, pauperior, *l. si constante matrimonio 25. de donat. inter vir. & uxor.*) in patrimonio uxoris donationes istae videntur computandae.

[3.] Ratio vero decidendi in contrarium, quia mulier ita locupletior fit, ut tanto fieri pauperior videatur, cuius scilicet haeredem restituere marito superstiti res donatas oporteat. Si quid tamen mulier de rebus donatis diminuit, id marito perit. *l. si id, quod donatum 28. de donatio. causa mort.* Quod vero haeres diminuit, sarcire marito cogitur.

§. 6. Ait PAPINIANVS: *Fructus praediorum sub conditione verbis fideicommissi relictos, in causam fideicommissi non deductos, haeres in ratione Falcidiae sic accepto facere sibi cogitur, ut quartam & quartae fructus, ex die mortis, bonorum, quae mortis tempore fuerunt, habeat. Nec ad rem pertinet, quando Falcidia lex admissa sit. Nam & si maxime post impletam conditionem fideicommissorum locum habere coeperit, tamen ex die mortis fructus quadrantis apud haeredem relinqui necesse est.*

S V M M A R I V M.

1. Legatum & fideicommissum conditionale pro puro non habetur.
2. Fructus Legati vel fideicommissi medio tempore percepti in quartam imputantur.
3. Quales fructus intelligendi?

4. Imputantur etiam in quartam, quae querelam test. inoff. excludit.
5. Quae vera huius §. lectio?
6. Verbis fideicommissi relinqui quid?

[1.] **G**OVEANVS. Testator praedia sub conditione verbis fideicommissi reliquit: fructus, qui medio tempore perciperentur, in fideicommissum non dedit.

Quemadmodum legatum sub conditione, vel ex die relictum in ratione *Falcidiae* pro puro non habetur. *l. in ratione 30. infra eo.* Et fructus medio tempore percepti in *Falcidiam* imputantur, ita neque fideicommissum conditionale pro puro habetur, & commodum medii temporis in quartam imputatur, ita ut, si fructus medii temporis ad quartam & quartae fructus sufficiant, de legatis nulla fiat diminutio. Fructus autem quartae ex die mortis testatoris, habere haeres debet, non autem ex tempore, quo ratio *Falcidiae* poni coepit, quamvis *Falcidia* quartam faciat. Impleta namque conditione legati vel fideicommissi, si existat ratio *Falcidiae*, a principio quarta effecta intelligitur. Ideoque ex die mortis testatoris quartae fructus apud haeredem relinqui, necesse est.

[2.] Fructus igitur legati, vel fideicommissi medio tempore percepti (si modo ex voluntate testatoris percipiuntur, non ex fideicommissarii negligentia) in quartam imputantur, *l. mulier 22. §. si haeres 2. ad Trebel.*

[3.] Fructus autem hos *satos* ACCVRSIVS intelligit. Ego omne commodum medii temporis, deductis sumptibus, & impensis factis in fructus redigendos. *l. quod in fructus 46. de usur.* In haereditatis quoque restitutione fructus medii temporis in quartam imputantur, haeredibus primi gradus exceptis. *l. iubemus 6. C. ad Treb.*

[4.] In quartam item, quae testamenti inofficiosi querelam excludit, fructus medii temporis imputantur, *l. Papinianus 11. §. unde si quis 8. de inoffic. testam.* Neque mirum, cum odiosa sit querela testamenti inofficiosi, uti scripsimus ad *l. 1. C. de inoffic. lib. 1. lect. vari.* Neque

Neque obstat *l. scimus 36. C. de inoffic.* in qua Imperator iubet, quartam filio ex patris substantia repleri. Cum enim ex fructibus repletur, ex substantia patris repletur. Fructus enim rerum, ipsarum quodammodo partes sunt: ipsisque accepto ferri scribit, *VLPIANVS* in *l. in fideicommissariam 18. ad Treb.*

[5.] Et haec sententia, est §. *huius*, in quo dubitandum non est, quin scriptum fuerit, *FRUCTVS PRAEDIORVM SVB CONDITIO- NE VERBIS FIDEICOMMISSI RELICTO- RVM.* Fructus enim relictos non esse verbis fideicommissi manifesto convincitur ex eo, quod subiicit Iureconsultus, *IN CAUSAM FIDEICOMMISSI NON DEDUCTOS.*

[6.] Quid enim aliud est, *verbis fideicommissi relinqui*, quam *in causam fideicommissi deduci*? Nam quod ACCVRSIVS ait, per consequentiam fructus relictos verbis fideicommissi, valde est absurdum. Nam praeter id, quod repugnat *per consequentiam aliquid relictum esse*, & *verbis fideicommissi relictum esse*, falsum etiam est, praediis per fideicommissum relictis sub conditione, fructus quoque per consequentiam relictos per fideicommissum intelligi. Venirent enim in fideicommissi restitutionem: Tum vero, si fructus sub conditione verbis fideicommissi relinquuntur, in fideicommissum non veniunt, nisi qui percipiuntur impleta conditione: pendente autem conditione percepti, non veniunt: cum ipsius fideicommissi dies, impleta demum conditione cedat. At Iureconsultus de *fructibus medio tempore perceptis* loquitur, eosque ait, *haeredem cogi sibi accepto facere, & in quartam habere.* Aequum enim est, de legatis nihil detrahare haeredem, si aliunde ei quadrans bonorum salvus sit, ne contra voluntatem faciat testatoris. Huic autem ineundo scripturae brevitatis causam dedit: nam genitivorum istorum extrema syllaba sic breviter scribitur, & quae propemodum literae, S, figura est.

§. 7. Ait PAPINIANS: *Fideicommissum, portionis supplendae gratia, pro qua matrem filius haeredem instituit, eidem matri datum ratione Falcidiae minuetur: & eam pecuniam mater supra quartam suae portionis percipiet.*

S V M M A R I V M.

Aliud est iure institutionis relinquere, aliud iure fideicommissi ad supplendam portionem institutionis?

GOVEANVS. Filius matrem ex semisse haeredem instituit, Titium ex semisse, ac inter eos sua bona dividit. Et cum non satis aequam se divisionem fecisse arbitraretur, voluit matri Titium supplere, quod deesset ad semissem. Quamvis haeredum quoque legata minuere *Falcidia* soleat, id tamen, quod ad supplendam portionem institutionis relictum erat, extra *Falcidiam* esse videbatur, quae non de portionibus cohaeredum, sed de legatis & fideicommissis detrahitur. Verum in contrarium PAPINIANS respondit: aliud enim esse *iure institutionis relinquere*, aliud *iure fideicommissi ad supplendam por-*

tionem institutionis. Cui consequens est, fideicommissum hoc in *Falcidiam* matri non imputari, si forte cum legatariis poni rationem contingat. Nam legata & fideicommissa extra quartam esse constat. *l. in quartam 91. hoc tit.* nisi in casu *l. quod autem 76. hoc tit.* In fideicommissaria vero haereditatis restitutione, & legata, & fideicommissa pro iis partibus inputantur, quas haeres a se capere intelligitur. De quo plene dicemus ad *l. in quartam 91.* Quod autem posuimus, haeredum legata ad legem *Falcidiam* revocari, non perpetuo verum est. *l. Nescennius 22. infra eod.*

§. 8. Ait PAPINIANS: *Quarta, quae per legem Falcidiam retinetur, aestimatione, quam testator fecerit, non magis minui potest, quam auferri.*

S V M M A R I V M.

Quarta iure publ. ab haerede retinetur, auferri tamen & minui hodie potest.

GOVEANVS. Iure enim publico ab haerede retinetur. Hodie & auferri & minui potest. *Novell. de haer. & Falc.* Illud certe con-

sequi testator potest, ut de certis legatis *Falcidia* deducatur. *l. si ita 64. & l. si is, qui quadringenta 80. infra eod.*

XVI. SCAEVOLA Libro tertio Quaestionum.

Si ex pluribus rebus legatis haeres quaedam solverit, ex reliquis Falcidiam plenam per doli exceptionem retinere potest, etiam pro iis, quae iam data sunt. Sed & si una res sit legata, cuius pars soluta sit, ex reliquo potest plena Falcidia retineri.

S V M M A R I V M.

1. *Non obstat huic legi Nov. de Hered. & Falc. §. 3.*

2. *Interesse Legatarii potest plenam Falcidiam in una re non pati.*

[1.] GOVEANVS. Si ex pluribus rebus uni legatis quaedam sine diminutione praestitae sint, aliarum retineri *Falcidia* potest. Neque obstat *Novell. de haered. & Falc. §. non autem 3.* ubi praetermissa adversus quosdam legatarios *Falcidia*, adversus alios non inducitur. Quin & plena retineri *Falcidia* potest in rebus

iis, quae praestitae non sunt, hoc est, etiam pro iis rebus, quae solutae sunt sine diminutione, non quidem ipso iure, sed *doli mali* opposita exceptione, si legatarius pro rebus praestitis nomine *Falcidiae* haeredi satisfacere recuset.

[2.] Nam ipso iure legata omnia *Falcidia* diminuit, & interesse legatarii potest, plenam *Falcidiam* in una aliqua re non pati. Quid enim si

si *Falcidia* fundum totum exempli causa absumat, neque legatario fundo carere expediat? Quae ratio cum in annuis legatis cesset, praestitis sine diminutione primi & secundi anni pensionibus, in pensione anni tertii plena *Falcidia* retinebitur, & quidem sine ope exceptionis.

Quae sententia est §. non idcirco 2. l. quod de bonis 15. supra eod. Idem dicendum, si rei legatae portio praestita sit sine diminutione. Nam in altera plenam *Falcidiam*, opposita *doli mali* exceptione, servabit haeres, nisi pro parte praestita, a legatario *Falcidiae* nomine satisfiat.

XVII. SCAEVOLA Libro sexto Quaestionum.

Si post missionem faciat codicillos miles, & intra annum decedat: ex testamento, quod in militia iure militari fecit plena legata: ex codicillis, habita *Falcidiae* ratione praestari debere dicitur. Sed res ita expedietur, si cum quadringenta haberet, testamento quadringenta, codicillis centum legaverit: ex quinta parte, id est, octoginta, quae ad legatarium ex codicillis pervenirent, si *Falcidiam* non pateretur, quartam, id est, viginti haeres retinebit.

S V M M A R I V M.

1. In testamento mil. *Falcidiae* locus non est, sed in Codicillis post missionem factis.

2. Triplex est missionis genus.

[1.] **G**OVEANVS. In militis testamento legi *Falcidiae* locus non est. l. 1. §. in quibusdam 12. Tit. seq. l. 1. §. denique 18. ad Treb. l. in militis 12. C. de mili. testam. in codicillis autem post missionem factis etiam testamento militari confirmatis, legi *Falcidiae* locus est. l. si certarum 17. §. ult. de mil. test. Neque enim proroganda sunt privilegia, quibus ius commune impugnatur. Si igitur utraque legata dodrantem haereditatis excedant, ita res expedietur, ut si miles, qui in bonis ducenta habebat, centum in testamento, & centum in codicillis legaverit, centum testamento relicta solida praestentur, centum autem relicta codicillis, factis post missionem, cum diminutione legis *Falcidiae*: quod si in testamento ducenta legaverit, & in codicillis centum, principio detrahemus id, quod ultra patrimonii vires legavit, & ex ducentis, quae supersunt, tertiam partem codicillis legatam intelligemus, unde quadrans iure *Falcidiae* retinebitur. Idem dicemus, si

cum in bonis quadringenta haberet miles, testamento quadringenta legasset, & codicillis centum: nam deductis centum, quae ultra patrimonium legavit, quadringentorum partem quintam codicillis legasse intelligetur: ea autem erit octoginta: unde viginti retentis pro *Falcidia*, sexaginta legatariis erogabuntur. l. si vero 18. de mil. test.

[2.] Missionum porro tria sunt genera. Quaedam enim *causaria* est, ut cum miles morbi causa mittitur. Quaedam est *ignominiosa*, cum propter delictum miles mittitur. Quaedam est *honestata*, ut cum milites emeritis stipendiis mittuntur, aut bello confecto. Eorum, qui ignominiose missi sunt, testamenta iure militari non valent, l. testamenta 26. de mil. test. & ad legem *Falcidiam* pertinent. Eorum vero, qui vel honeste, vel ex causa missi sunt, testamenta intra annum missionis militari iure valent. d. l. testamenta. Sane veteranorum testamenta iure communi censentur, & ad legem *Falcidiam* revocantur. l. ad veterani 40. infra eod.

XVIII. PAVLVS Libro undecimo Quaestionum.

FILIVSFAMILIAS, qui militaverat, decedens patris sui fideicommissit codicillis, ut peculium suum castrense Titio post mortem restitueret. Quaerebatur, an ut haeres quartam deducere possit? Dixi, legem *Falcidiam* inductam esse a DIVO PIO etiam in intestatorum successionibus propter fideicommissa: sed in proposito nec haereditatem esse: quamvis placeret mihi, extraneo haerede instituto fieri haereditatem eius aditione. Nam cum apud patrem remanet, ius pristinum durat, & pe-

culium est. Nec huic contrarium est, quod in testamento eius, qui apud hostes decessit, exercetur Falcidia. Nam fictio legis Corneliae & haereditatem & haeredem facit. Sed nemo dubitat, quin debeat hic quoque indulgeri legis beneficium: si quidem quasi patrisfamilias bona restituere cogitur, & haeres scriptus omissa ex testamento aditione, exemplo edicti, legatorum nomine convenietur. His consequens erit, ut si fructibus medio tempore quartam & quartae fructus habuerit pater, etiam Trebellianum Senatusconsultum inducamus, & utiles actiones exerceri possint, fiatque haereditas post restitutionem.

S V M M A R I V M.

Verba & sententia b. l. illustrantur breviter.

OVEANVS. Ait Iureconsult. Qui militaverat.) Facti enim a milite codicilli ad legem Falcidiam non pertinent. Ait Iureconsult. Vt peculium suum castrense.) Peculium castrense definitum in l. castrensi 18. de pecul. castr. in l. 1. eo. tit. lib. XII. C. Quod autem de peculio castrensi quaeritur, quaeri etiam potest de peculio quasi castrensi, quod ab Imperatore definitur in l. ult. de inoffic. test.

Ait Iureconsult. Quaerebatur, an haeres quartam deducere possit.) Ratio dubitationis, quia peculium castrense filii intestati apud patrem remanserit iure peculii, & quidem pagani, non quasi haereditas: lex autem Falcidia ad haereditates pertinet. Quamvis enim in peculio castrensi neque proprietas, neque ususfructus patri quaeratur iure potestatis. l. cum oportet 6. §. exceptis 2. de bonis, quae liber. l. errat 3. de pecul. castr. lib. XII. C. Tamen iure potestatis retinetur, quasi peculium quodlibet paganum, si filius iure suo non utatur. l. paterfamilias 17. de castr. pecul. Ideoque pater, apud quem remansit castrense intestati filii peculium, intra annum duntaxat de peculio convenitur, ac si paganum peculium retinisset.

Ait Iureconsult. Dixi legem Falcidiam inductam esse, &c.) Nam legis Falcidiae verba ad testamentarias duntaxat successiones pertinent.

Ait Iureconsult. Propter fideicommissa.) Propter fideicommissa tam universalis, quam particularis, quae ab intestato relinqui possunt. Ex quo intelligimus Senatusconsultum Pegasianum ad fideicommissa testamentaria duntaxat pertinuisse.

Ait Iureconsult. Sed in proposito neque haereditatem esse.) Haec ratio dubitationis est. Quamobrem autem in proposito casu haereditas non sit, iam diximus.

Ait Iureconsult. Quamvis placeret mihi, extraneo, &c.) Ad hoc, ut peculium castrense iure haereditatis censeatur, non est satis de peculio filium esse testatum, necesse praeterea est, adeatur ex testamento haereditas, qua non adi-

ta, remanet, uti diximus, peculium apud patrem iure peculii pagani.

Ait Iureconsult. Nam cum apud patrem remanet.) Retro enim censetur peculium paganum fuisse. l. proponebatur 9. & l. servum 40. de leg. 1. Neque novo ullo iure patri opus est ad peculium retinendum.

Ait Iureconsult. Neque huic contrarium est.) Respondet Iureconsultus tacitae obiectioni. Quamvis enim captivus ipso iure haeredem non habeat, ut pote capite minutus, tamen per legem Corneliam eius, qui apud hostes decessit, haeredem & haereditatem fieri. De quo plene diximus ad l. 1. huius tit. & ad l. lex Cornelia 28. de vulg. & pupil.

Ait Iureconsult. Sed nemo dubitat.) Melius Pandectae Florent. SED ME NON DVBITARE. Quae verba referuntur ad verbum DIXI, quod in principio posuit. Frustra enim decideretur, de quo nemo dubitaret.

Ait Iureconsult. Quin debeat hic quoque indulgeri legis beneficium.) legis Falcidiae a D. PIO inductae in successionebus intestatorum. Quamvis enim pater peculium filii castrense retineat quasi peculium, & non quasi haereditatem, restituere tamen cogitur quasi haereditatem: nam quasi peculium non restitueret. Cum igitur quasi haeres legitimus filii restituat, merito quasi haeredi legitimo legis Falcidiae beneficium indulgebimus.

Ait Iureconsult. Et haeres scriptus omissa ex testamento, &c.) Si filius in peculio castrensi patrem haeredem instituat: sive adeat pater ex ipsa institutione, sive testamenti causam omitat, & ab intestato peculium filii possideat, a legatariis nihilominus convenitur ex illa parte edicti, SI QVIS OMISSA CAUSA TESTAMENTI. In quo quasi haeres legitimus filii censetur. l. si certarum 17. §. ult. de mil. test. l. paterfamilias 17. §. ult. de cast. pecul.

Ait Iureconsult. His consequens erit.) Si ex fructibus medii temporis quartam & quartae fructus pater percepit, quia Falcidia locum non habet, restituitur ex Trebelliano haereditas, & actiones transferuntur. Si Falcidiae locus esset

Pegasianum induceretur. De quo plura dicemus ad *l. acceptis. 93. infra eod.* Si igitur pater, quartam & quartae fructus percepit ex fructibus medii temporis, haereditatem ex *Trebelliano* restituet, & transferet actiones utiles in fidei-

commissarium, quasi haereditate restituta ex *Trebelliano*. Nam filii peculium quasi haereditas restituitur: & hoc est, quod ait Iureconsultus, *haereditatem fieri post restitutionem.*

XIX. SCAEVOLA Libro octavo Quaestionum.

Si dignum decem fundum damnatur haeres quinque vendere, sine dubio quinque erunt imputanda Falcidiae.

S V M M A R I V M.

1. Legatum utile est, si heres aequo pretio fundum vendere damnatur: nec Falcidia deducitur.
2. Si vero fundum dignum x. damnatur v. vendere, quinque in Falcidiam imputantur.
3. Idem obtinet, si rem dignam v. heres x. emere damnatus sit.
4. Legata x. sub conditione, si Legatarius x. dederit, inutile est legatum.

[1.] **G**OVEANVS. Si haeres fundum aequo pretio vendere damnatur, legatum utile est. *l. Et si aequo pretio. 66. de leg. 1.* Interesse namque potest legatarii, fundum emptum habere, puta confinem, vel a maioribus relictum, cuius ei haeres commercium non faceret, nisi a testatore iussus. De hoc tamen legato puto *Falcidiam* non deduci, cum de suo nihil testator eroget. De quo plene diximus ad *l. 1. §. si creditori.* Quare per huiusmodi legatum caetera non diminuentur.

[2.] Quod si fundum dignum decem, vendere quinque haeres iussus sit, quinque legata intelliguntur. *l. in ratione. 30. §. vendere. 1. l. qui fundum. 87. infra eod.* Unde ut de caeteris legatis *Falcidia* detrahatur. *d. §. vendere.* Quinque autem, quae pretii loco haeres accipit, in *Falcidiam* imputantur: neque enim conditionis implendae causa dantur. *l. in ratione. 30. §. tametsi autem. 7. infra eod.* Ideo autem pretium

in *Falcidiam* imputatur, quia loco rei cedit.

[3.] Idem dicendum, si rem dignam quinque iussus sit haeres decem emere. Nam quinque duntaxat legata intelliguntur. *d. §. vendere.* Aliud iuris est, si acceptis quinque fundum haeres dare iubeatur: hic enim totus fundus legatus, & de toto *Falcidia* detrahitur, & quinque extra quartam accipiuntur mortis causa. *l. ad veterani. 40. infra eod.* Sane si quaeramus, quatenus fideicommissio onerari legatarius possit, cui fundus sub conditione, si quinque det, legatus est, non totum ex legati causa fundum accepisse intelligitur, sed deducitur, quod ex causa haeredi dat. *l. non amplius. 26. & l. civitatibus. 122. §. ult. de leg. 1.*

[4.] Quid ergo, si decem legata sint hac conditione, si decem legatarius dederit? Et hoc legatum inutile est, & ridiculum. *l. si fundus. 23. infra eod.* cum inter pares quantitates nihil interfit.

XX. IDEM Libro nono Quaestionum.

Si a servo meo haerede instituto mihi legetur, & mihi acquiratur haereditas: negat MAETIANVS, id legatum in Falcidiam computari, quia non debeat.

S V M M A R I V M.

A domino herede instituto, servo inutiliter legatur; sed a servo instituto utiliter legatur domino.

GOVEANVS. Si a domino haerede instituto servo legetur, inutile legatum est, propter *regulam Catonianam*: neque convalescit, servo quandoque manumisso. *§. an servo. 32. de leg. lib. 11. Instit.* Itaque domino in *Falcidiam* imputabitur.

l. quod si alterutro. 78. infra eod. Neque reliqua legata per huiusmodi legatum minuentur. Quod si a servo haerede instituto domino legetur, legatum valet. *d. §. an servo. & l. servo legato. 17. quan. di. leg. ced.* Itaque merito de huiusmodi legato dubitatur, num caetera legata per hoc di-

diminuantur? Et Iureconsultus respondet, non diminui, si iussu domini servus haereditatem adeat. Et haec est sententia illorum verborum, NEGAT MAETIANVS IN FALCIDIA COMPUTARI, &c. Sic enim legendum est, non, IN

FALCIDIAM. Et ita habent Pandectae Florentinorum. Nam in Falcidiam imputari hoc legatum domino scribit Iureconsultus in l. a filio 25. de leg. 1.

XXI. PAVLVVS Libro duodecimo Quaestionum.

Si pupillus, cui sine tutore autore decem mutuo data sunt, legatum a creditore meruit sub hac conditione, Si decem, quae accepit, haeredi reddiderit, una numeratione: & implet conditionem, & liberatur naturali obligatione, ut etiam in Falcidia haeredi imputentur: Quamvis non imputarentur, si tantum conditionis implendae causa data fuissent. Adeo autem solvere videtur, ut repudiato legato, vel Sticho, qui legatus est, mortuo, nihil repetere possit.

S V M M A R I V M.

Pupillus, cui sub conditione legatum est, si conditionem implet, naturalis obligationis vinculo liberatur.

GOVEANVS. De naturali pupilli obligatione abunde scripsimus ad l. 1. §. id, quod natura 13. Si igitur pupillo, quem naturaliter obligatum habes, sub ea conditione leges, si decem, quae mutuo ei dederas, haeredi numeraverit una numeratione. Et conditionem implet pupillus, & naturalis obligationis vinculo liberatur. l. in numerationibus 44. de solu. Quare cum solvere

intelligatur, haeredi in Falcidiam imputabitur, quod a pupillo acceperit: quod non imputaretur, si conditionis duntaxat implendae causa numeraretur. Quae enim ita dantur, constat in quartam non imputari, l. in quartam 91. infra eod. Adeo autem pupillus solvere videtur, ut si servus legatus decedat, non repetat, quod dedit, repetiturus, si conditionis tantum implendae causa dedisset.

§. 1. Ait PAVLVVS: *Si ego & servus meus haeredes instituti sumus ex diversis partibus, nec a servo erogatus dodrans: iis, quibus a me legatum est, contra Falcidiam proderit, quod ex portione servi ad me pervenit supra Falcidiam eius portio. Ex contrario, si servo meo servus, & decem mihi legata fuerint: servi Falcidia ex decem mihi legatis non retinetur, exemplo eodem Falcidiae. Nam quartam retineo ex persona servi: quamvis de mea portione nihil exhaustum sit.*

S V M M A R I V M.

1. Perobscura est huius §. sententia.
2. Servi legati Falcidia non retinetur.

3. Verba ex diversis partibus quomodo hic accipienda?

[1.] **G**OVEANVS. Paragraphus hic perobscuram habet sententiam. Si servus ex semisse, & dominus ex semisse haeredes instituantur, legatariis domini proficit, quicquid supra quadrantem portiois servi ad dominum ex servi institutione pervenit, ac si dominus ex utroque semisse esset institutus. Nam & servi portio recta domino acquiritur: cum haereditas in persona servi ne puncto quidem temporis consistit. Idem dicendum de portione cohaere-

dis, quem ante, quam adiret, arrogavi. l. 1. §. si cohaeredem. supra eod. Quod si portio servi exhausta sit, domini autem integra, & in ea insit quadrans omnium bonorum testatoris, tamen ex persona servi detrahit dominus Falcidiam. In quo servi persona ita per se spectatur, ac si domino non acquireret. Quo exemplo fit, ut si servo legatur servus, & domino decem, non patiat dominus in suis decem Falcidiam utriusque legati: Quamvis utriusque commodum consequatur.

[2.]

[2.] Dicat aliquis, Vnde igitur servi legati *Falcidia* retinetur? Et magis est, ut non retineatur, cum servus divisionem non recipiat, nec is, cui legatus est, habeat unde haeredi quartam aestimationis partem offerat. Quid ergo si servo legato per fideicommissum libertas sit relicta? Et eo casu redimere dominus partem servi ab haerede debet, ac si ipsi quoque legatus esset. *l. cum quo 4. §. Stichum 56. infra eo.* Cuius enim fidei servi libertas committitur, ei servus legatus videtur. Sane si tibi & servus,

& decem legata sint, sive servo relicta per fideicommissum libertas sit, sive non, utriusque legati in decem *Falcidiam* patieris.

[3.] Quod ait Iureconsult. EX DIVERSIS PARTIBVS, sic est accipiendum, ut separatim dominus & servus instituantur. Si enim ita instituas, SEMPRONIUS ET EIVS SERVVS EX ASSE HAEREDES SVNTO, dubium non est, quin una institutio intelligatur, neque necesse sit, servum adire iussu domini.

XXII. IDEM Libro decimosextimo Quaestionum.

NESENNIVS APOLLINARIS, IVLIO PAVLO. *Ex facto dominae species eiusmodi incidit: Titia filias suas tres numero aequis ex partibus scripsit haeredes, & a singulis legata invicem dedit: ab una tamen ita legavit tam cohaeredibus eius, quam extraneis, ut Falcidiae locus sit. Quaero, an adversus cohaeredes suas, a quibus legata & ipsa accepit, uti possit Falcidia? Et si non possit, vel doli exceptione submovenda sit, quemadmodum adversus extraneos computatio Falcidiae iniri possit? Respondi, id quidem, quod a cohaerede legatorum nomine percipitur, non solet legatariis proficere, quo minus Falcidiam patiantur. Sed cum is, qui legatum praestaturus est, ab eodem aliquid ex testamento petit: non est audiendus, desiderans uti adversus eum Falcidiae beneficio: si id, quod percepturus est ex voluntate testatoris, suppleat, quod deducere desiderat. Plane caeteris legatariis non universum, quod cohaeredi praestat, imputabit, sed quantum daturus esset, si nihil ab eo perciperet.*

S V M M A R I V M.

1. Praelegata ad leg. *Falc.* revocantur.
2. Quod implendae conditionis causa datur, non datur ex voluntate testatoris.

3. Quod a cohaerede accipitur, prodesse non solet legatariis.

[1.] **OVEANVS.** Praelegata ad legem *Falcidiam* revocantur. *l. quod bonis 15. §. ulti. supra eod.* Sed si invicem legata a cohaeredibus relinquuntur, opposita *doli mali* exceptio faciet, ne *Falcidia* inducatur, si tantum legati nomine a cohaerede accipitur, quantum *Falcidia* desiderat. Nam conditionis implendae causa si quid a cohaerede accipiatur, *Falcidiam* non impedit. Itaque intelligenda verba illa sunt, EX VOLUNTATE TESTATORIS.

[2.] Quod enim implendae conditionis causa datur, constat, non dari ex voluntate testatoris. De quo diximus ad *l. 1. §. item 8.* Si igitur portio unius haeredum sit centum, & ab eo quinquaginta cohaeredibus legata sint, extraneis item quinquaginta, dubium non est, quin per legem *Falcidiam* a cohaeredibus XII. & semissem auferat, & tantundem ab extraneis. Verum si a cohaeredibus ex voluntate testatoris, hoc est,

ex legati causa, uti iam diximus, XII. & semissem capiat, opposita *doli mali* exceptione *Falcidiam* cohaeredes recusabunt. Neque ideo tamen plus extranei nomine *Falcidiae* conferent haeredi, quamvis quinquaginta haeres dederit cohaeredibus. Neque enim extraneis imputantur quinquaginta, sed quantum haeres daturus fuisset, si nihil a cohaeredibus accepisset. Dedit enim XXXVII. & semissem: qui nunc ideo plenum legatum praestat, quia invicem XII. & semissem accipit a cohaeredibus. Ponamus, plus XII. a cohaeredibus accepisse, ea res non faciet, ut extranei minus conferant in *Falcidiam*. Quod enim legati nomine capitur, in *Falcidiam* non imputatur.

[3.] Quod ait Iureconsultus *Id quidem, quod a cohaerede accipitur, non solere legatariis proficere*, hoc est, in quartam non solere imputari, vere dicitur, sive quantitas, sive corpus haereditarium legetur. Si enim Titio uni ex haeredibus a cohaerede leges quinquaginta, tota quin-

quingenta Titius extra quartam accipit, quae tota fieri intelliguntur ex portione cohaeredis. *l. deducta 58. §. numis 3. ad Treb.* Quin & si Titio uni ex haeredibus fundum leges, totus fundus extra quartam erit. *l. in quartam 91. in-*

fra eod. Neque enim iure haereditario pars ulla fundi capi intelligitur, cum de *Falcidia* quaeritur: Quamobrem dicemus ad *l. in quartam 91.* Alio iure S. C. quarta est. De quo item dicemus ad *d. l. in quartam.*

§. 1. Ait PAVLVS: *Servo haerede instituto, si a domino fideicommissa a servo legata data sunt: prius ratio legatorum habenda est: deinde ex eo, quod superest, fideicommissorum. Dominus enim ideo tenetur, quod ad eum pervenit. Pervenit autem, quod deductis legatis superest. Plane Falcidiam exercet. §. 2. Sed & si dominus, omissa haereditatis aditione, servum sibi substitutum adire iussit: prius erogantur, quae ab ipso domino data sunt: tunc eorum, quae a servo relicta sunt, ratio initur, si patitur Falcidia.*

S V M M A R I V M.

1. Fideicommissa a quibus relinqui possint?
2. Si dominus servum, qui ipsi substitutus est, adire iubeat, legata a domino relicta prius sunt

praestanda.

3. Neque obstat *l. 26. si quis omiff. caus. test.*

[1.] **G**OVEANVS. Servo haerede instituto, domini fidei committi potest, legari a domino non potest: legata namque nisi ab haerede instituto non relinquuntur.

Domino autem per servum commodum duntaxat haereditatis acquiritur. *l. cum filio 11. de leg. 1.* Fideicommissa ab omni haerede, bonorumque possessore relinqui possunt, & ab iis omnino, ad quos res nostra perventura est: quales sunt dominus & pater, qui per servos & filios institutos acquirunt. Ponamus igitur a servo instituto x. legata, a domino item x. per fideicommissum relicta: prius legata servi, quam domini fideicommissa praestabuntur, neque per haec illa diminuentur. Nam fideicommissis haecenus dominus tenetur, quatenus ad eum pervenit. Pervenisse autem intelligitur, quod superest deductis legatis. Si igitur servi legata dodrantem excedant, ex persona servi ponet dominus *Falcidiam. d. l. cum filio.* neque fideicommissis a se relictis tenebitur. Si autem intra dodrantem a servo legata sint relicta, de reliquo fideicommissa dominus praestabit intra *Falcidiam* bonorum.

[2.] Ait Iureconsult. *Sed & si dominus omissa*

haereditatis aditione.) si domino servus substitutus, iussu domini haereditatem adeat, prius solvuntur legata a domino relicta, & deinde a servo, quatenus ratio *Falcidiae* patitur. Neque obstat *l. Iulianus 26. si quis omiff. causa test.* ubi filia patri in casu substituta iussu patris adit haereditatem: servus autem domino in casu non substituitur, sed domino eligendi potestas datur, ex utra institutione haeres esse malit: quemadmodum cum filio pater substituitur. *d. l. Iulianus.* Itaque sive ipse dominus adeat, sive adire servum iubeat, legata a domino relicta ipso iure debebuntur, & prius solventur, quam quae a servo sunt relicta.

[3.] In *l. autem Iulianus*, legata a patre relicta ex illa parte edicti praestantur SI QVIS OMISSA. Quamvis enim pater ab intestato non possideat, sed ex filiae substitutione, simile tamen aliquid facit omissenti ex testamento & possidenti ab intestato, qui sprete propria institutione, ex aliena substitutione contra testatoris voluntatem possidet. Quod cum dolo faciat compendii & lucri causa, sententia edicti tenetur: nam verbis non tenetur. Cum igitur in *d. l. Iulianus.* patris legata ipso iure non debeantur, filiae debeantur, horum prius ratio habebitur, si *Falcidiae* interveniat.

§. 3. Ait PAVLVS: *Si debitori liberatio legata sit, quamvis solvendo non sit, totum legatum computatur: licet nomen hoc non augeat haereditatem, nisi ex eventu. Igitur, si Falcidia locum habeat, hoc plus videbitur legatum, quod huic legatum est. Caetera quoque legata minuentur per hoc, & ipsum hoc per alia; capere enim videtur eo, quod liberatur. §. 4. Sed si alii hoc nomen legetur, nullum legatum erit, nec caeteris contribuetur.*

S V M-

S V M M A R I V M.

Debitori, qui solvendo non est, legata liberatione, utile est legatum.

GOVEANVS. Debitori, qui solvendo non est, legata liberatione, legatum utile est: quod enim ad ipsum attinet, locuples intelligitur. *l. quaerebatur 82. infra. eod.* Et per consequens in ratione legis *Falcidiae* computatur, hoc est, minuit caetera legata, & ipsum per alia quoque minuitur. Quod si alii nomen non idoneum legetur, tantum eo nomine inducet haeres, quantum exigi poterit. *l. pretia 63. §. 1. infra*

eo. Si exigi nihil poterit, inutile legatum est, unde nullam utilitatem consequatur legatarius. Vixque adeo est, ut *legatum* dici possit, cum legatum sit. Verum ex eventu & hoc quoque nomen haereditatem auget. *l. cum quo de peculio 56. infra eod.* Ita & quod natura debetur haereditati, eam ex eventu auget. *l. 1. §. id, quod natura 13. supra eod.* Potest & nomen hoc vendi, & quod ex venditione redigitur, in legato esse intelligitur, *d. l. quaerebatur 82.*

XXIII. SCAEVOLA Libro quinto decimo Quaestionum.

Si fundus mihi legetur, & via: in Falcidiae ratione, si tantum sit in via, quanto amplius est in Falcidia, integer fundus capiatur, & via peribit. Sed si via legetur, nec solvendo sit haereditas: non debetur. Videndum etiam, si fundo & via legato, minus ex utroque desideretur, quam sit viae pretium. Et potest coacta ratione dici, non tantum fundum solidum capi, sed etiam, ut doli exceptio tantum sarciat, quantum deest: ne plus habeat, quam Falcidia desiderat: ut tunc solum via intercidat, quoties plus Falcidia desiderat, quam est viae pretium.

S V M M A R I V M.

1. Quando legatum viae hoc casu intercidat?

2. Quomodo hic locus legendus?

[1.] **G**OVEANVS. Si fundus legetur, & via ad fundum, interveniente *Falcidia*, viae legatum intercidere videtur, cum fundo pro parte acquiri via non possit. *l. pro parte 11. de servit.* Verum ut viae legatum conservetur, si tantum in viae pretio est, quantum *Falcidia* fundi & viae desiderat, utraque *Falcidia* in via servatur, & solidum fundum capit legatarius. Cum autem plus in pretio viae est, quam in *Falcidia* fundi & viae, & fundum solidum capit legatarius, & quod amplius in via est, haeres sarcit per doli exceptionem. Nam via non recipit divisionem. Quod si viae pretium non sufficiat compensationi, hoc est, si minus in via sit, quam in *Falcidia* fundi & viae, tum necessario via perit: cum partem fundi apud haeredem relinqui sit necesse, & via, uti in principio diximus, pro parte fundo acquiri non possit. Quae sententia est, *l. Plautius 49. §. ult. infra eod.*

[2.] Cum autem haereditas solvendo non est, neque fundus praestari potest, ipso iure

non debetur via, quae praedii servitus est. *l. 1. commu. praed.* Principium igitur legis huius sic legendum existimo, *SI FUNDVS MIHI LEGETVR, ET VIA, IN FALCIDIAE RATIONE, SI TANTVM SIT IN VIA, QVANTVM EST IN FALCIDIA FVNDI ET VIAE, INTEGER FVNDVS CAPIETVR, NEC VIA PERIBIT, &c.* Si enim tum demum via perit, cum minus est in via, quam in *Falcidia* fundi & viae, si tantum in via sit, quantum in *Falcidia* fundi & viae, via non peribit: hoc enim casu nulla pars fundi remanet apud haeredem. Nisi autem fundi pars apud haeredem remaneat, via non perit. Neque verisimile est, omissum hunc casum esse a SCAEVOLA, cum tantum est in via, quantum in *Falcidia* fundi & viae. Itaque ACCVRSIVS verba illa *QVANTO AMPLIVS*, cogitur interpretari, *nec plus, nec minus*: quod aliud nihil est quam, *tantundem*. Et vero in veteribus Codicibus & Pandectis Florentinis legitur *QVANTVM*, non *QVANTO*. Vnde coniecti potest, dictionem *AMPLIVS* interpretis esse, & in contextum irrepsisse.

XXIV. PAVLVS Libro XIV. Responsorum.

PAVLVS respondit, *Falcidiae legis rationem (si haberi oporteat) ita habendam, ac si eae res, quae ab haerede subtractae sunt, in haereditate relictæ non fuissent. Idem respondit, partus ancillarum ante diem fideicommissi editos, ad haeredes eius, qui rogatus est, pertinere: eosque in quartam & quartæ fructus computandos, si de lege Falcidia quaestio intercedat. Idem respondit, fructus ex propria re haereditis, quae legata est, post diem fideicommissi cedentem perceptos, & si non sint restituendi fideicommissario, haeredi in quartam imputari non solere.*

S V M M A R I V M.

1. Res ab herede subtractae non in Falcidiam imputantur.
2. Heres rogatus restituere hereditatem post mortem suam, in fideicommissum non veniunt partus & fructus ante fideicommissi diem percepti.
3. Quid si partus editi sunt post fideicommissi diem?
4. Quid si post diem fideicommissi cedentem editi, sed ante moram factam.
5. Fructus percepti ab herede ex re propria legata, quando heredi imputentur in quartam?

[1.] OVEANVS. Lex haec tribus sententiis continetur. Prima est, res ab haerede subtractas in *Falcidiam* non imputari, quod hanc vim habet, ut neque de his rebus *Falcidia* detrahatur, neque reliqua legata per eas minuantur: quam poenam haeres fert fraudulentum filii. *l. beneficio 59. infra eod.* Quam eandem poenam patitur, si pertinaciter contendat, non esse rem haereditariam. *l. haereditatum 68. §. ult. infra eod.* Quarta autem, quae haeredi auferitur, fisco applicatur. *l. rescriptum 6. de iis, quib. ut indig.*

[2.] Sententia secunda huiusmodi est, Si haeres rogetur hereditatem restituere post mortem suam, partus ancillarum ante diem fideicommissi editi, in fideicommissum non veniunt, quemadmodum neque fructus ante fideicommissi diem percepti. Neque enim matris pars foetus est. Neque refert rogetur haeres ancillas, an hereditatem restituere post mortem, vel simpliciter, vel hoc modo, *SINE REDITIBVS*, vel, *EXCEPTIS REDITIBVS*. *l. Paulus 14. de usuris.* Neutro enim casu partus in fideicommissum veniunt, nisi forte qui gregem suppleant ancillarum. Sic enim intelligendam arbitror, *l. deducta 58. §. haereditatem 4. ad Treb.* Sunt enim, qui ancillas in id etiam habeant, ut pariant. Quemadmodum porro fructus pendente conditione percepti, ac proinde ex testatoris voluntate, ita & partus ancillarum in quartam imputantur. Neque enim tantum dies, sed & conditio fideicommissi inest, cum quis post mortem suam rogetur hereditatem vel rem unam aliquam restituere. *l. 1. & l. haeres meus*

79. de conditio. & demonstrat. Itaque si legatarius ante haeredem decedat, nihil ad haeredem transmittit.

[3.] Quaero, quid dicendum sit de partibus editis post diem fideicommissi cedentem? Et respondeo, neque partus, neque fructus perceptos post diem fideicommissi cedentem ex voluntate percipi testatoris: itaque in quartam non esse imputandos: lucro tamen cedere haereditis, si moram fideicommissi non fecerit. *l. mulier 22. ad Treb.* Post moram autem, vel post litem contestatam perceptos fructus & partus editos restitui oportere. *d. l. Paulus 14. de usur. & l. quaesitum 91. §. ult. de leg. 1.* De quo scribimus ad *l. Divi 89. infra eod.*

[4.] Quaero de partibus editis & fructibus perceptis post diem fideicommissi cedentem, sed ante moram factam: Exempli causa, si propter legem *Falcidiam* haeres praestationem distulerit? Et respondeo, eos quoque partus & fructus ad haeredem videri pertinere. *l. in fideicommissi 3. de usuris.*

[5.] Tertia ac postrema legis sententia huiusmodi est: Fructus percepti ab haerede ex re propria haereditis legata ita demum in quartam imputantur haeredi, si ad eorum restitutionem haeres tenetur: ad eorum autem duntaxat fructuum restitutionem tenetur, quos percepit post moram. *d. l. quaesitum. l. 1. & ult. C. de usu. & fru. leg.* Percepti namque ante moram, quamvis post diem fideicommissi cedentem, restitui non debent. Fructus autem percepti ex re testatoris legata, in quartam imputantur, etiam qui restitui non debent: ut haec differentia sit inter fructus perceptos ex re testatoris, & ex re haereditis legata. Quare legendum puto *SI NON*, ubi legitur, *ET SI NON SINT*.

XXV. SCAEVOLA Libro quarto Responsorum.

MARITVM suum & filium communem aequis partibus haeredes instituit. Quaesitum est, an in ratione legis Falcidiae imputandum sit marito, quod ad eum ex eadem haereditate per filium pervenit. Respondi, si ex institutione filii tantum retineat, quantum ad Falcidiam satis sit, nihil quartae nomine deducendum.

S V M M A R I V M.

Portio, quae ex aditione filii pervenit ad patrem coheredem, legata patris auget.

GOVEANVS. Portio, quae ex aditione filii ad patrem coheredem pervenit, patris legata auget, ac si pater ex utraque portione haeres esset institutus. Ex causa vero legati vel fideicommissi, quod per filium patri acquiritur, non proficit legatariis. Nam neque legata ipsi patri

relicta legatariis proficiunt. *l. Nefennius 22. supra eod.* Quod ait Iureconsultus, PER FILIVM Pervenit, intelligendum est, supra quartam portionis filii. *l. si pupillus 21. §. si ego 1. supra eod.* Si enim filii portio exhausta sit, ex persona filii quartam pater retinebit, quamvis in portione sua quadrantem habeat totius patrimonii.

§. I. Ait SCAEVOLA: A liberto, cui fundum legaverat, per fideicommissum Seiae annua decem dedit. Quaesitum est, si lex Falcidia liberti legatum minuit, an Seiae quoque annuum fideicommissum minutum videatur, cum redditus largiatur annuam praestationem? Respondi, secundum ea, quae proponerentur, non videri minutum, nisi alia mens testatoris probetur.

S V M M A R I V M.

Non obstat huic legi *l. 32. §. ult. infr. eod.*

GOVEANVS. Iureconf. in *l. liberto 21. §. a liberto 1. de ann. legat.* A liberto (ait) cui fundum legaverat ferentem annua LX. per fideicommissum dederat Pamphilae annua dena. Quaesitum est, si lex Falcidia liberto legatum minuat, an Pamphilae quoque annuum fideicommissum minutum videatur: cum ex redditu legata sint: qui largitur, etiam si Falcidia partem dimidiam fundi abstulerit, annuam Pamphilae praestationem. Respondi, secundum ea, quae proponerentur, non videri minutum, nisi alia mens testatoris probaretur. Neque obstat *l. poenales 32. §. ult. infra*

eod. Vbi de ipsis viginti legatis, quindecim per fideicommissum relinquuntur: in proposito autem, de redditu fundi legati annuum fideicommissum datur. Verum de sententia *§. ult. l. poenales*, plura suo tempore.

Quid ergo, si redditus portionis fundi, quae detracta Falcidia superest, fideicommissum non sufficiat? Et puto, si portio ea quinque tantum ferat, non amplius legatarium praestaturum: si decem ferat, ipsa omnino praestaturum. *l. cum pater 77. §. si pars 13. de leg. II.* Dena namque in alimenta legata sunt.

XXVI. IDEM Libro quinto Responsorum.

LINEAM margaritarum triginta quinque legavit, quae linea apud legatarium fuerat mortis tempore. Quaero, an ea linea haeredi restitui debeat propter legem Falcidiam? Respondit, posse haeredem consequi, ut ei restituatur: ac si malit, posse vindicare partem in ea linea, quae propter legis Falcidiae rationem debet remanere.

S V M M A R I V M.

Lineam margaritarum legatam, quae apud legatarium tempore mortis testatoris fuerat, quomodo heres consequi possit?

GOVEANVS. Linea margaritarum legata est, ea apud legatarium tempore mortis testatoris fuerat: potest haeres consequi per arbitrum *Falcidiae*, ut sibi linea restituatur, hoc est, lineae possessionem repetere potest, *l. haeres 21. ad Treb.* Nam interdicto *QVOD LEGATORVM*, non videtur teneri legatarius, qui legatum sua auctoritate non occupavit, neque sibi ius dixit. *l. 1. quor. legat.* Potest etiam haeres vindicare partem lineae, quae propter legis *Falcidiae* rationem apud eum remanere debet: cum ea portio legis potestate in haereditate remanserit. *l.*

pen. C. ad legem. Falcid. Haereditas namque res singulas haereditarias haereditis facit. *l. ut legatum 37. de legat. II.* easque petitione haereditatis haeres vindicat. *l. regulariter 9. de petit. haered.* An idem dici possit in legato, quod ex pluribus corporibus non constat, dubito. Et magis est, ut & eius legati haeres partem vindicet. Nam & incertae partis ratione vindicatio datur. *l. quod de tota 1. §. incertae 76. de rei vind.* Quae gemmae, qui lapilli, quae margaritae appellantur, docet Iureconsultus in *l. §. si non 19. §. 17. de auro §. arg. leg.*

§. 1. Ait SCAEVOLA: *Quaesitum est, an pretium statuarum Falcidiam pati debeat? Respondi, debere.*

S V M M A R I V M.

Num pretium statuarum, quas testator in municipio sibi poni iussit, ad Falcidiam revocandum sit?

GOVEANVS. Testator in municipio statuas sibi poni iusserat. Quaesitum est, num pretium statuarum ad *Falcidiam* revocandum esset? Nam de ipsis statuīs detrahi non posse constabat. *l. si is, qui quadringenta 80. §. quaedam legata 1. infra eod.* Dubitationis ratio illa erat, quod haec statuāe in honorem testatoris poni iussae essent.

Verum placuit, & pretium harum statuarum ad *Falcidiam* pertinere, quemadmodum & pecuniam, quae ad monumentum relinquitur. *l. 1. §. ult. supra eod.* Municipio statuas legatas ex eo intelligi potest, quod si haeredes statuas non posuerint, usuras reip. usque ad tertiam centesimae pendunt. *l. cum quidam 17. §. ult. de usur.*

XXVII. IDEM Libro sexto Responsorum.

SEIVS & Agerius si intra diem trigesimum mortis meae reipublicae nostrae caverint, contentos se futuros tot aureis, legis *Falcidiae* beneficio omissio, haeredes mihi sunt: quos invicem substituo. Quod si voluntati meae non consenserint, exhaeredes sunt. Quaesitum est, an haeredes instituti haereditatem adire possint, si conditioni parere nolint, cum habeant substitutos eadem conditione praescripta. Respondit, Seium & Agerium primo loco institutos perinde adire posse, ac si ea conditio, quae fraudis causa adscripta est, adscripta non esset.

S V M M A R I V M.

1. *Conditio, in legis fraudem apposita, remittitur a Praetore.*
2. *Exhaeredari de quovis dicitur instituto herede.*

3. *Si caveant heredes, se beneficio Falcidiae non usuros, an ideo solida praestent legata?*

[1.] **G**OVEANVS. Conditio, in legis fraudem apposita, pro non apposita habetur, & a Praetore remittitur. *l. hoc modo 64. de condit. & demon.* Quare si testator sub hac conditione haeredes instituat, si caverint, se *Falcidiae* beneficio non usuros, pure intelliguntur

instituti: neque eorum aditionem remorabitur conditio: quamvis testator eis dederit substitutos sub eadem conditione, qui fortasse ea conditione haereditatem adire non dubitent.

[2.] Ait Iureconsult. *Exhaeredes sunt.* Exhaeredari non solum liberi dicuntur, verum & quivis

quibus haeres institutus. Neque est, quod inde ACCURSIVS colligat, Seium & Agerium filios fuisse testatoris.

[3.] Quaero, si haeredes legatariis caveant

legis *Falcidiae* beneficio non usuros, an propterea solida legata praestent? Et de quaestione hac diximus ad *l. quod bonis* 15. §. 1. *supra eod.*

XXVIII. MAETIANVS Libro primo Fideicommissorum.

PATER quoque in legatis, quae filius ei dedit, alio haerede instituto, legis *Falcidiae* rationem patitur.

S V M M A R I V M.

1. De iis, quae filius emancipatus vel de peculio castrensi patri reliquit, *Falcidia* detrahatur.

2. Si minus legitima portione in legato patris sit, datur patri querela inoff. test.

[1.] **G**OVEANVS. In ratione legis *Falcidiae* coniunctioni & necessitudini nihil tribuitur. Itaque de legatis, quae filius emancipatus, vel qui de peculio castrensi testatur, patri reliquit, *Falcidia* detrahatur. Favor enim haereditatis instituti in testatorem ipsum redundat, uti saepe diximus.

[2.] Quaero, si minus legitima portione in

legato patris sit, num de inofficioso filii testamento dicere pater possit? Et constat posse. *l. pater filium* 14. *de inoffic. testam.* nisi filii iudicium agnoverit. In legatis praestandis petita bonorum possessione contra tabulas, & iis, quae a patrono relinquuntur ex debita portione instituto habetur coniunctionis ratio: verum utrobique intra *Falcidiam*, de quo plura ad *l. ex asse* 52.

XXIX. PAVLVS Lib. II. Fideicommissorum.

Si a me tibi fideicommissum vel legatum est, tumque id post tempus rogatus sis mihi restituere, non puto hoc imputandum esse in Falcidiam: quia incipio postea quasi fideicommissarius id recipere.

S V M M A R I V M.

Quae ex fideicommissi causa capiuntur, extra quartam sunt.

GOVEANVS. Si legatarius post tempus legatum haeredi restituere rogetur, haeredi in quartam id non imputatur, quod quasi fideicommissarius post tempus recipit. Quae enim ex fideicommissi causa capiuntur, extra quartam esse

constat. Quod si legatarius rogetur legatum haeredi statim restituere, magis est, ut fideicommissum id in quartam haeredi imputetur, a cuius petitione summoveri legatarius exceptione potest. *l. nec interest* 51. *l. ex asse* 52. *infra eod.* Dolo enim peti videtur, quod restitui statim oportet.

XXX. MAETIANVS Lib. VIII. Fideicommissorum.

In ratione legis Falcidiae mortes servorum, caeterorumque animalium, furta, rapinae, incendia, ruinae, naufragia, vis hostium, praedonum, latronum, debitorum facta peiora nomina, in summa quodcumque damnum, si modo culpa legatarii careant, haeredi pereunt: quemadmodum ad haereditatis lucrum pertinent fructus, partus anellarum, & quae per servos acquisita sunt, ut stipulationes, rerum traditiones, legata, haereditatesve bis datae, caeteraeque donationes, item servitutes, quibus liberata praedia pretiosiora fierent, actionesque acquisitae, ut furti, damni iniuriae, similesque: quorum nihil in rationem legis Falcidiae cadit.

S V M M A R I V M.

1. *Dammum & lucrum, quod adita & ante aditam haereditatem contingit, ad haereditatem pertinet.*

2. *Servi pereunt heredi.*

3. *Ultima h. l. verba ut intelligenda?*

[1.] **G**OVEANVS. Quicquid adita haereditate damni lucrive contingit, ad unum haereditatem pertinere in dubium non venit. Idem dicendum, si ante aditam haereditatem quid eorum eveniat: quodcumque enim adita haereditas, ex die mortis testatoris adita censetur. *l. omnia 201. de reg. iur. l. haeres 32. de acquir. haer.*

[2.] Ait Iureconsult. **MORTES SERVORVM.** Excipiendi sunt, quibus testator libertatem dedit, vel quos tam gravi affectos valetudine reliquit, ut certum esset morituros, vel

qui ob dominum non defensum capite puniti sunt. *l. in ratione 11. §. si servus testamento 4. supra eod.* Neque refert, pure an sub conditione libertas data sit, si quandoque impleatur conditio, hoc est, etiam post mortem servi. *d. l. in ratione. §. 1.*

[3.] Ait Iureconsult. **VT FVRTI, DAMNI INIVRIAE.** Acquisitae per servos haereditarios. Exempli causa, Res peculiaris servi haereditarii sublata furto est, aut in ea servo damnum iniuria datum est. Sic enim locum hunc intelligendum puto.

§. 1. Ait MAETIANVS: Porro diligenter animadvertendum est, ne, quod dicitur, damna post mortem testatoris illata ad solum haereditatem respicere, usquequaque & sine ulla distinctione recipiatur. Quod enim, remota lege Falcidia, in toto iuris foret, hoc idem foret & in ea parte, quae lege Falcidia constitueretur. Huc enim attinet, damna postea facta non deduci, ne amota portio legatis fideicommissis detrabatur. Verum est autem iis solis, quae pondere, numero, mensurave constant, nec damno postea incidente, ex portione, quae fieri solet ad aestimationem eorum bonorum, quae mortis tempore fuerint, quicquam detrabi. Certis vero corporibus ex his ipsis ita relictis, pecuniam, quam in illa arca: vinum, quod in illis doliis: pondus argenti, quod in illis horreis habeo: Si non culpa haereditatis deperierunt, vel deteriora sunt facta: procul dubio aut nihil debetur, aut eorum, quae extabunt, qualia erunt, ea portio debetur, quae per legem Falcidiam efficiatur ex aestimatione bonorum, quae mortis testatoris tempore fuerint. Incertae autem res relictae distinctionem recipiunt. Nam si ex suis rebus incertam rem testator reliquisset, veluti argentum, quod elegerit. Et omne argentum testatoris deperisset, admissa lege Falcidia portio eius quantitatis sumetur, quae fuit in bonis eo tempore, quo testator decessit: nec ad diminuendam eam quicquam damna postea incidentia proficient: res tamen, quae interierint, pro nulla parte, ac ne aestimatio quidem debetur, non magis, quam si omnes res per speciem enumeratae relictae essent.

S V M M A R I V M.

1. *Species legata si sine heredis culpa perierit, nihil eo nomine praestatur.*

2. *Si argenti pondus pure relictum est, quamvis*

omne testatoris argentum pereat, legatum debetur.

3. *In horreis veteres pretiosissimas res reponebant.*

[1.] **G**OVEANVS. Damna post mortem testatoris ante aditam haereditatem illata, non utique ad solum haereditatem respiciunt. Si enim species legata est, ut Stichus, sine culpa haereditatis mortuo Sticho, nihil eo nomine praesta-

tur. Idem dicendum, si ex rebus certis incerta legata sit, hoc modo, **TITIO LEGO ARGENTVM, QVOD ELEGERIT.** Si enim omne argentum testatoris perierit nulla haereditatis culpa, nihil debetur. Quin ne argenti quidem, quod periit, aestimatio debetur, non magis, quam